

EERSTE KAMERCONFERENTIE ter gelegenheid van de viering van 50 jaar Europese Verdragen in de Ridderzaal

vrijdag 9 maart 2007

dagvoorzitter: dr. B. Knapen

OPENING

De heer **Hamilton** (griffier Eerste Kamer): Dames en heren studenten uit België en Nederland, leden van de Eerste en van de Tweede Kamer, waarde genodigden, mag ik u van harte welkom heten in de Ridderzaal. Het is absoluut geweldig dat u met velen bent ingegaan op de uitnodiging van de Eerste Kamer der Staten-Generaal om deel te nemen aan deze bijzondere viering van het 50-jarig jubileum van de Verdragen van Rome.

Mijn naam is Geert Jan Hamilton. Als griffier van de Eerste Kamer is het mij een voorrecht, enkele personen bij u te introduceren die niet alleen hart voor Europa hebben, maar vandaag ook een belangrijke rol vervullen.

De voorzitter van de Eerste Kamer, mevrouw Yvonne Timmerman-Buck, is vandaag uw gastvrouw. Zij zal deze conferentie zo meteen officieel openen. Ik mag u ook de spreker aankondigen die direct na de toespraak van de voorzitter van de Eerste Kamer zijn Europese visie voor ons uiteen zal zetten. Wij zijn zeer trots dat de voormalige eerste minister van België, voor de Nederlanders onder ons is dat de voormalige minister-president, de heer Mark Eyskens hier vandaag in ons midden is. De heer Eyskens was onder meer minister van Economische Zaken, van Financiën en van Buitenlandse Zaken. Thans is hij minister van Staat. Van hem zijn vele aforismen bekend. Zo sprak hij ooit de gevleugelde woorden: "Breng de dwazen aan de macht, want zie waar de verstandigen ons geleid hebben!" Ook zei hij: "Wetten zijn als worsten, het is beter niet te weten hoe ze werden gemaakt en wat erin werd gestopt." Gelukkig hebben wij hier een Eerste Kamer!

U krijgt na afloop van de redevoering van de heer Eyskens de gelegenheid om over zijn uitspraken hier in discussie te gaan.

Centraal staan vandaag vier debatten over belangrijke Europese thema's. Als dagvoorzitter treedt op, en wij zijn erg blij met zijn komst, de heer Ben Knapen, publicist en journalist van NRC Handelsblad in Jakarta, Indonesië, en onder meer oud-hoofredacteur van deze krant. In 2005 verscheen zijn boek 'De man en zijn staat', de biografie van Johan van Oldenbarnevelt, de staatsman die zo verbonden is aan dit Binnenhof. De heer Knapen zal vandaag uw debatten in goede banen proberen te leiden.

De voorzitter van de Parlementaire Assemblee van de Raad van Europa en voorzitter van de Commissie Europese Samenwerkingsorganisaties van de Eerste Kamer, de heer René van der Linden, zal onze conferentie aan het eind van de middag afsluiten.

Later op de dag verwachten wij hier professor Mark Mazower van de Columbia University in New York. Hij zal na afloop van de vier themadebatten als Brit die in Amerika werkt zijn licht laten schijnen over verleden, heden en toekomst van Europa. U krijgt ook de mogelijkheid om met hem in discussie te gaan.

Graag vraag ik nu uw bijzondere aandacht voor de voorzitter van de Eerste Kamer der Staten-Generaal, mevrouw Yvonne Timmerman-Buck.

Mevrouw **mr. Yvonne E.M.A. Timmerman-Buck** (voorzitter Eerste Kamer der Staten-Generaal): Dames en heren studenten, beste collega's, geachte andere genodigden. Het doet goed dat zoveel studenten van alle Nederlandse en Vlaamse universiteiten, geen enkele uitgezonderd, de uitnodiging van de Eerste Kamer hebben aangenomen om naar Den Haag te komen en met leden van de beide Kamers der Staten-Generaal in debat te gaan over onze gezamenlijke Europese toekomst. Wij hebben zelfs bijna aanmeldingen moeten weigeren. Dat doet deugd, niet omwille van plaatsing van deze bijeenkomst op de lijst van Europese initiatieven van de Nederlandse senaat, maar omwille van de

wenselijkheid, sterker nog de noodzaak van een debat over Europa. Van ganser harte heet ik u allen welkom.

Een speciaal welkom past onze Belgische zuiderburen die eveneens in groten getale onze uitnodiging hebben aanvaard. Wellicht is het vandaag voor u, Belgische studenten, weggelegd om het Nederlandse blikveld, zo nodig, te verruimen en risico's van Nederlands navelstaren aan de kaak te stellen.

Maart 2007 staat in het teken van de viering van 50 jaar Verdragen van Rome. Later in deze maand zal de Nederlandse regering hieraan speciale aandacht schenken, maar vandaag geven wij vanuit het parlement met u als jongere generatie, als dragers van de toekomst, de aftrap voor de viering in Nederland. Waar beter kunnen wij dit doen dan in deze schitterend gerestaureerde Ridderzaal? De wandkleden om u heen beelden de provincies af waaruit Nederland bestaat en het Koninkrijk waarvan Nederland deel uitmaakt. Mijn opmerking destijds bij de restauratie dat het toch passend zou zijn Nederland als deel van de Europese Gemeenschap ook hier tot zijn recht te laten komen, heeft geleid tot het Europese embleem dat u boven mij op de schouw ziet afgebeeld.

Op 25 maart 1957 ondertekenden de zes founding fathers van de EU de Verdragen van Rome. Eén van de grondleggers van de Europese samenwerking, de Fransman Jean Monnet, sprak destijds de gevleugelde woorden: we unite people, not states. Wie de diepere betekenis hiervan tot zich laat doordringen, wordt geconfronteerd met de uitdaging en de plicht om telkens weer voor ogen te houden dat het wezenlijk gaat om het wel en wee van mensen, van mannen, vrouwen en kinderen die een stuk van onze aarde met elkaar delen vanuit een gezamenlijke cultuur en historie. Ten diepste gaat het om het besef dat staatkundige structuren het welzijn van mensen moeten dienen en steunend moeten zijn voor de onderlinge verbondenheid en solidariteit, voor een gezamenlijke krachtsinspanning ten behoeve van ontplooiing van mensen door middel van werk en opleiding, voor het ook gevoelsmatig samengaan van de vertrouwelijkheid van de nationale identiteit en het verinnerlijkt besef van Europees burgerschap.

Daarom, geachte aanwezigen, zal vandaag gedebatteerd worden over vele uiteenlopende onderwerpen, zoals de grenzen van de Unie, maar ook de waarden van onze Europese Gemeenschap. Wij zullen dit doen met het oog op de toekomst. Wie daarbij wil weten welke weg het beste bewandeld kan worden, doet er goed aan, zijn oriëntatie mede te vinden in waar hij vandaan komt. Het moet dan ook niet worden opgevat als een schoolvoorbeeld van een generatiekloof als gewezen wordt op de start van de Europese Gemeenschap als een vredesmissie. De bindende behoefte van "nooit meer oorlog" in de jaren vijftig van de vorige eeuw heeft geleid tot de langst durende periode van vrede op het Europese continent. Ik hoef slechts te wijzen op de oorlogen in de Balkan in de jaren negentig om duidelijk te maken dat ook vandaag, juist ook bij de jongere generatie, de Europese vredesmissie een hoge prioriteit moet hebben. U mag dit beschouwen als een voorzet voor het debat straks over de grenzen van de Unie.

50 jaar Europa heeft niet alleen vrede gebracht, maar ook voorspoed. Voorspoed juist doordat landen lidstaten waren, deel uitmaakten van een groter Europees geheel. Een groter geheel dat overigens niet alleen lidstaten kent, maar ook regio's en gemeenschappen waarbij ik specifiek kijk naar de situatie in België. Bij die regio's en regionale gemeenschappen zijn er kansen en perspectieven voor verdere ontplooiing, een trend die zich de laatste jaren in de EU verder ontwikkelt. De opvatting dat Europa als entiteit wezenlijk aan betekenis groeit in ons huidige tijdsgewricht van globalisering is juist, maar neemt niet weg dat de EU tegelijkertijd perspectiefvol blijft binnen de eigen grenzen.

2007 markeert niet alleen een halve eeuw Europese vrede en voorspoed, maar tevens dat wat daartoe noodzakelijk was: een krachtenbundeling. In de preambule bij het Verdrag van Rome staat: "we call upon the other peoples of Europe who share our idea to join in our effort". Wij weten hoeveel landen inmiddels aan deze oproep gehoor hebben gegeven. Andere landen kloppen aan de Europese deur. Wij zijn gegaan van droom naar daad, maar – zo moeten wij nu constateren – ook van bezieling naar bezinning. Het ware te hopen dat 50 jaar verdragen de regeringsleiders van de lidstaten dwingt om de huidige Europese impasse te doorbreken. Laten wij wederom een voorbeeld nemen aan de jaren

vijftig. In 1955 werd, nog voordat de Verdragen van Rome werden getekend, de Verklaring van Messina ondertekend. De impasse over het al dan niet realiseren van een Europese defensiegemeenschap had de gemoederen hoog doen oplopen. Om het Europessimisme van toen te keren, werd de Verklaring van Messina aangenomen, een politieke verklaring met grote ambities. Alle neuzen wezen weer in dezelfde richting. Opvallend overigens was dat in dat document van 1955 al werd gesproken over een Europees energiebeleid, een uitdaging die vandaag de dag prominenter op de Europese agenda staat dan ooit tevoren. Het is nu te hopen dat de komende verklaring van Berlijn, evenals haar voorganger van Messina, een kentering markeert.

Een kentering is zeker ook in ons land, Nederland, nodig na de uitslag van het referendum over het grondwettelijke verdrag. Onze Belgische gasten hebben het grondwettelijke verdrag al in 2005 goedgekeurd. Die goedkeuring geschiedde niet alleen door het nationale parlement, maar tevens door alle gewest- en gemeenschapsparkumenten. Interessant is overigens dat ook in België was voorgesteld, het verdrag tot onderwerp van een referendum te maken, maar uiteindelijk werd daarvoor in het parlement geen meerderheid gehaald. Ik laat het aan u, in het bijzonder de Belgische gasten over, om te speculeren over de uitslag van een Belgisch referendum. Er zijn, zoals wij weten, ook andere landen die geen volksraadpleging hebben gehad. Ze hebben dat zelfs, misschien wel wijselijk, opgeschort na de negatieve uitslagen in Nederland en Frankrijk. De stelling dat Nederland en Frankrijk niet de enige landen zijn waar de bevolking niet positief was, is juist. Het leidt echter tot niets dit gegeven te hanteren als doekje voor het bloeden of als argument voor het duikgedrag.

De afgekondigde bezinningsperiode is in ons land niet goed benut. Zich bezinnen is iets anders dan zwijgen. Van vele kanten is de oproep gedaan om juist te spreken, het debat aan te gaan, Europa te politiseren. In Europa was voor de landelijke verkiezingen van 22 november jongstleden meer aandacht voor Nederland dan dat er aandacht van Nederland was voor Europa. Het laten liggen van die gelegenheid bij uitstek, die verkiezingscampagnes, om het debat aan te gaan, heb ik destijds kortzichtig genoemd. Ik moet constateren dat in het recente debat over de regeringsverklaring evenmin substantiële aandacht is uitgegaan naar de Nederlandse positionering in het debat over Europa. Het is de hoogste tijd, en ik zei het al maanden geleden, dat wij ons ontworstelen aan de wurggreep van de referendumuitslag en de schijn van angst voor de kiezer vervullen voor de durf tot het nemen van verantwoordelijkheid. De uit de referendumuitslag gebleken zorgen van onze burgers moeten serieus worden genomen, zonder echter het denken over voortgang te bevriezen. Wij staan voor grote uitdagingen, zoals de strijd tegen het terrorisme, de klimaatbeheersing, de consolidatie van vrede op het gehele Europese continent. Enig realiteitsbesef wijst erop dat wij in de strijd tegen deze problemen een sterk Europa en dus nieuwe Europese spelregels nodig hebben.

De voorzitter van de Europese Commissie, Barosso, heeft gezegd dat een nieuw verdrag een *conditio sine qua non* is voor de toetreding van nieuwe lidstaten. Hij heeft bij zijn recente bezoek aan de Staten-Generaal laten blijken te beseffen wat wij in Nederland niet willen, maar hij heeft ons tevens geconfronteerd met de volstrekt legitieme vraag wat wij in Nederland dan wél willen. Komende dinsdag wordt in de Eerste Kamer het jaarlijkse Europadebat gehouden. Juist nu om tijdig, dat wil zeggen voor de verklaring van Berlijn, onze regering te bevragen op haar inzet en om, naar ik vurig hoop, vanuit het parlement een eigen richtinggevende visie te geven. Wij, volksvertegenwoordigers, moeten ons daartoe verplicht weten.

Het organiseren en vormgeven van de conferentie van vandaag onderstreept de betrokkenheid van de Eerste Kamer bij Europa. Ik kan u vele voorbeelden noemen waarbij wij de Europese kar in Nederland zoveel mogelijk in beweging proberen te krijgen. Zo is er daags na het referendum een openbare hoorzitting over de Nederlandse toekomst in de EU georganiseerd, niet alleen met de geijkte gesprekspartners, maar tevens met maatschappelijke organisaties en kritische journalisten. De Nederlandse senaat die de eerste parlementaire aanzet op Europees niveau heeft gegeven, volgt samen met de collega's in de Tweede Kamer alle Europese wetgevingsvoorstellen met een even kritische

als constructieve blik. Zo heeft de Eerste Kamer het initiatief genomen tot een debat in alle Europese parlementen over het jaarlijkse wetgevings- en werkprogramma.

Ik kan nog even doorgaan, maar het lijkt mij beter u aan te raden de Europese website van de Eerste Kamer te raadplegen. Voor wie het nog niet weet: www.europoort.nl Daar vindt u alle Europese werkzaamheden en initiatieven van de Eerste Kamer.

Geachte aanwezigen en in het bijzonder: beste studenten. België en Nederland hebben een gezamenlijke Europese geschiedenis. Wij waren twee van de zes ondertekenaars van de Verdragen van Rome. In februari dit jaar vierden wij het vijftienjarig bestaan van het Europees Verdrag van Maastricht en in juni mogen wij de tiende verjaardatum van het Verdrag van Amsterdam vieren. Symbolische data in het verleden. Wij zijn niet alleen van deze tijd, wij zijn deel van een geschiedenis en wij zijn deel van de toekomst. Vandaag zijn wij bij elkaar om nieuwe betekenisvolle data te creëren, voor uw toekomst, voor de toekomst van degenen die u lief zijn, voor uw generatiegenoten over de grenzen heen. Vandaag staat de Ridderzaal tot uw beschikking als politieke arena en als vernieuwde feestzaal van de democratie. Van ganzer harte wens ik u een inspirerende dag toe. Dank u wel. (applaus)

De heer **dr. M. Eyskens** (oud-premier van België, minister van staat): Mevrouw de voorzitter, mijnheer de voorzitter van de Raad van Europa en goede vriend René van der Linden, heren en dames ambassadeurs en diplomaten, geachte collega's, beste studenten. Ik ben zeer onder de indruk van deze bijeenkomst, uw talrijke aanwezigheid en van de herstelde glorie en majesteit van deze Ridderzaal. Ooit las ik een detectiveroman, geschreven door een lid van de Tweede Kamer, waarin een van deze luchters neerdondert op de hoofden van de aanwezigen: Moord in de Ridderzaal! Maar dat zal vandaag niet gebeuren.

Wij gedenken vandaag inderdaad de vijftigste verjaardag van het Verdrag van Rome, de vijftiende verjaardag van het Verdrag van Maastricht en daarvoor, in 1950, het EGKS-verdrag. Dit zijn de drie bouwstenen, de drie stapstenen van de Europese integratie. Maar Europa vandaag loopt er wat lamlendig bij. Gebrek aan verbeelding, gebrek aan leiderschap. Zoals men in het Frans zegt met een onvertaalbare woordspeling: nos dirigeants sont des dirigeables. Onze leiders zijn drijvende luchtballonnen.

Euroneurose, eurosclerose; grondwetten die blijven haperen op referenda, waarbij de referenda gewoon sloophamers zijn die gericht zijn tegen de zittende regering. Ik ga me niet mengen in de binnenlandse aangelegenheden van een zeer bevriend land, maar ik wil wel iets zeggen over Frankrijk. Tijdens het referendum daar over de grondwet was de zittende premier de heer Raffarin. En in Frankrijk had dus geen referendum plaats, maar een raffarindum! Met alle gevolgen van dien.

De huidige situatie kan men beschouwen als een soort malaise, en het is niet de eerste keer dat dit gebeurt. Deze heeft te maken met drie of vier fundamentele gebeurtenissen. Eerst is daar de hebbelijkheid van veel nationale politici en nationale regeringsleiders om alles wat fout loopt in het eigen land toe te schrijven aan Brussel. Alle onpopulaire maatregelen die men moet nemen, bijvoorbeeld om de vergrijzing in de toekomst beheersbaar te maken en om iets te doen aan het klimaat zodat dit mensvriendelijk blijft, worden toegeschreven aan beslissingen van Brusselse bureaucraten, waarbij die nationale premiers natuurlijk niet zeggen dat zijzelf de beslissingnemers zijn aan de tafel van de Europese ministerraad. Momenteel vindt een dergelijke ontmoeting plaats in Brussel. Tijdens deze ontmoeting, op 8 en 9 maart, moet een belangrijke beslissing worden genomen over het energiebeleid en het waarschijnlijk afdwingbaar opleggen om 20% hernieuwbare energie te bereiken in 2020. Dit zal verrijkende gevolgen hebben voor het nationale beleid. Onpopulair en men zal in het binnenland zeggen: dat zijn wij niet, dat is Brussel, dat is Europa. Je krijgt een bevolking die door misinformatie automatisch anti-Europees reageert. Vaak te veel demagogie en te weinig pedagogie.

Wij spreken over het democratisch deficit in Europa, maar eigenlijk is het een informatiedeficit. Wat de democratie betreft, het Europees Parlement telt met de toetreding van Bulgarije en Roemenië momenteel 775 Europese parlementariërs. De nationale parlementen vervullen een heel belangrijke Europese rol. In welk parlement hebben wij een

gespecialiseerde commissie voor Europese aangelegenheden? Als je een optelsom maakt van de nationale parlementariërs van de 27 nationale parlementen komt je op meer dan 10.000 parlementariërs. En dan voeg ik daar de Belgische vertegenwoordigers die in onze nationale parlementen zetelen nog niet aan toe. Eerder oververtegenwoordiging dan ondervertegenwoordiging.

De malaise heeft ook te maken met de gebeurtenissen van de laatste vijftien, twintig jaar. De globalisering van de wereld; een bijbels gebeuren! De wereld wordt ons dorp. Ongehoord, ongekend, onvermoed. In razendsnel tempo. Onder het ancien regime waren de veranderingen zo traag dat niemand ze opmerkte. Vandaag gaan de aanzienlijke veranderingen zo snel dat weinig mensen ze opmerken. Er is een wervelwind van veranderingen op wetenschappelijk en technologisch gebied. En u, jonge mensen, zult in de 21ste eeuw meer veranderingen en omwentelingen meemaken dan alle vorige generaties die de mensheid oud is; sedert de mensaap, aapmens is geworden in de Olduvaivallei in het grensgebied van Kenia en Tanzania. 8 miljoen jaren geleden! Alle records van verandering zullen worden geklopt in de 21ste eeuw. Wij beleven de verandering van de verandering. Om een wiskundig beeld te gebruiken, dat de meesten onder u waarschijnlijk wel begrijpen. De geschiedenis is vandaag de tweede afgeleide geworden van zichzelf; de verandering van de verandering. Dat is ontredderend, wekt angstgevoelens en gevoelens van onzekerheid en onveiligheid. Tel daarbij de malaise. Dan vragen mensen zich af: wat doet Europa? We prefer solutions to constitutions. En waar zijn de oplossingen?

Tot slot, misschien wel de belangrijkste oorzaak van de huidige malaise. Onze openbare opinie is dat alles de fout is van politici. Een gebrek aan pedagogisch leiderschap. Elk van de lidstaten heeft onvoldoende begrepen dat wij sedert tien jaren leven op de grenslijn tussen het oude Europa, het Europa van het verleden, en het Europa van de toekomst. Twee totaal verschillende Europa's. Het Europa van het verleden was het Europa van de Koude Oorlog die ontstaan en geëvalueerd is in de schaduw van de Muur van Berlijn en het IJzeren Gordijn. Een defensief, besloten, vergrendeld Europa. En dat was nodig. Wij moesten ons verdedigen tegen met name de expansiedrang van het communisme. Het was een angstig Europa, op vele gebieden protectionistisch en schuilend onder de machtige atoomparaplu van de Verenigde Staten van Amerika. De Muur van Berlijn viel in de nacht van 9 op 10 november 1989. Dat heeft de wereld totaal veranderd. Implosie van het communisme, explosie van de Sovjet-Unie. Nieuwe tijden braken aan. Het nieuwe Europa is niet meer vergrendeld, maar ontgrendeld. Niet meer defensief, maar offensief. Niet meer introvert, maar extravert. Niet meer inbreidend, maar uitbreidend. Dat is een totaal ander Europa. En velen hebben nog niet begrepen wat daarvan de consequenties zijn.

Ik kom dan bij een van de thema's van later op de dag. We blijven te veel het Europa van vandaag dat het Europa van gisteren is bepalen in louter geografische termen met grenzen. De Atlantische Oceaan, wellicht de Oeral en de Middellandse Zee, terwijl het Europa van morgen in grote mate het Europa van waarden zal zijn. U dient te beseffen dat Europa geen eiland mag worden of een schiereiland, erbij bengelend als een wat verfrommelde handschoen aan het Euraziatische continent. Wij mogen geen Europese nationalist worden als een soort surrogaat voor het afbrokkelend nationalisme. Vergeet niet, jonge mensen, dat over 30 jaar op deze planeet bij een verdere explosie van de werelddemografie, er nog 5% Europeanen op de planeet zullen wonen. 5%; 500 miljoen op 10 miljard. 95% van de wereldbevolking zal niet Europees zijn.

Ik las een mooie openingszin in het ontwerp van de grondwet: Europa is gebouwd op zijn humanistische, religieuze en culturele beginselen en wortels, die de basis zijn van universele waarden. Europese waarden die zijn uitgegroeid tot universele waarden. En ik geloof daar vast in, maar probeer daar eens de anderen op onze planeet van te overtuigen. In Afrika, Azië of Zuid-Amerika. Dat is geen eenvoudige zaak, wij worden heel gemakkelijk beschuldigd van ethisch imperialisme.

Deze fenomenen verklaren tot op zekere hoogte de Europese malaise. Ik kom even terug op het verleden. De Amerikanen zeggen: What is Past is Prologue. Deze woorden staan gebeiteld boven de ingangdeur van de National Archives waar de Bill of Rights wordt bewaard. Dat is juist: het verleden is een proloog. En dan hebben wij die formidabele

successtory van de Europese integratie. Onvoorstelbaar, met 27 landen vandaag. Allemaal democratieën, geen sprake meer van oorlogen tussen Europese landen. De Pax Europea. Mevrouw de voorzitter herinnerde ons er al aan. Het is de eerste keer in onze geschiedenis, op zijn minst sedert Julius Caesar, dat wij al 60 jaar onderling in vrede leven en dat de welvaart in 50 jaren tijd verzesvoudigd is. Dat wij de armoede hebben teruggeschroefd tot 4 à 8% in onze landen, terwijl het 100 jaar geleden omgekeerd was. Toen was 90% van de bevolking arm. Dit alles zijn kolossale prestaties. Wij zijn erin geslaagd, Duitsland te herenigen met instemming van Rusland. Duitsland is behouden als een van de belangrijkste naties in de Europese Unie en tevens als lid van de NAVO. Ik heb de onderhandelingen meegemaakt en het was uitermate moeilijk om de Russen te overtuigen. Ik noem ook het Verdrag van Maastricht. Tijdens een Europese Top in Straatsburg verliepen de onderhandelingen moeilijk, ook omdat de medewerkers een heel onhandige tekst hadden opgesteld die ging over de "eenmaking van de Duitse bevolking". Sommige regeringsleiders verwezen naar het Duitse volk, een uitspraak die allerlei spoken die voor de oorlog door Europa rondwaarden in de herinnering riepen. Mitterrand, de Franse president, had een uitstekende kameraadschappelijke relatie met Helmut Kohl, onderbrak de zitting. Beiden trokken zich terug en kwamen na twee uren terug in de vergadering van de regeringshoofden en de ministers van buitenlandse zaken. Mitterrand zei: ik heb een akkoord met Helmut. Het is een akkoord met een historische omwenteling. Wij maken ons sterk om de Duitse eenmaking te steunen. Politiek, diplomatiek, economisch en financieel. Oost-Europa is er erg aan toe en dat zal heel veel geld kosten, maar dat zullen wij samen doen. Helmut, dat doen wij voor jou en voor je volk, je mensen. Maar jij gaat ook iets doen voor ons. U, Duitse regering, gaat de Duitse mark van het lijstje schrappen. Wij doen hetzelfde met onze munten. De Duitse Bundesbank, de tweede machtigste centrale bank in de wereld, wordt gedegradeerd tot een filiaalbedrijfje van de Europese centrale bank in oprichting. Kortom, wij maken een mix. Een historisch compromis tussen enerzijds de Duitse eenmaking en anderzijds de Monetaire Unie met de euro. En dat is gerealiseerd, wonder boven wonder. En het is schitterend geslaagd. Als de euro sedert vijf jaar niet had bestaan, hadden wij wellicht elk jaar gestaan voor een aanpassing van de wisselkoersen, zoals ik als minister van financiën jarenlang heb meegemaakt. Dat is voorbij. Dat was een kolossale verwezenlijking.

Wat moet er nu gebeuren? De Europese grondwet kent een indrukwekkende tekst, daar staan veel nuttige dingen in. Veel meer codecisie voor het Europees Parlement, veel meer qualified majority voting. Je moet het parlementen ook eens schudden, onder ons gezegd. En veel onder ons zijn parlementariër geweest van het Europees of een nationaal parlement. Zij weten wat een parlement is, maar ik vind het kras dat het Europees Parlement zo weinig te zeggen heeft over de huidige grondwettelijke impasse. Er was een tijd waarin de Europese parlementariërs bijna in hun eentje een ontwerp van grondwet neerlegden. Het Parlement is toch bij bepaling de Assemblee waar men als constituant optreedt en discussieert over een grondwet? Ik denk dat het ontwerp van een Europese grondwet in de lade van Altiero Spinelli is blijven liggen. En er zijn nog andere voorbeelden. Waarom komt het Europees Parlement niet met een voorstel om de huidige impasse te doorbreken? Wij laten het over aan regeringsleiders of aan mensen die denken dat ze toekomstige regerings- of staatsleiders zijn, zoals de heer Sarkozy – en het is heel roekeloos om dit te denken – die uitpakt met een 12-puntenplan. Dat is op zich uiteraard bespreekbaar, maar het is zeker geen evangelie.

Wij moeten tegen onze mensen zeggen dat wij met Europa de problemen van de Europeanen weer oplossen. De energetische revolutie zal de belangrijkste van de 21ste eeuw zijn. De agenda van Lissabon: van de Europese economie de meest concurrerende in de wereld maken. De problematiek van de vergrijzing en de ontgroening. Wat doen we met de immigratie? De Europese demografie stort enigszins in. In bepaalde landen kan men spreken van een gehele ineenstorting en met name in Duitsland. Ook in België, in 2003 hebben wij in België 300.000 actieven minder dan vandaag. Hoe financier je de pensioenen? Hoe draai je op voor de vergrijzing? En wat doen we met immigratie? Is dat een alternatief? En zo ja, moet de immigratie selectief worden georganiseerd? En dat moet je Europees

doen. Verder noem ik de problematiek van de globalisering en het in stand houden van ons heilig tetranoom, het vierspan van krachten. De vier pijlers waarop het Europese model is geschraagd. Pluralistische democratie heeft niet alleen te maken met stemmingen die geheim zijn. Zij heeft te maken met essentiële tolerantie, met het moeilijke standpunt dat een andersdenkende niet noodzakelijkerwijze een verkeerd denkende is. Dit is heel moeilijk in de politiek om te aanvaarden en vooral nog moeilijker om in het openbaar te bekennen. Als ik deelneem aan politieke debatten voor de tv luister ik naar een zogenoemde tegenstrever. En dan denk ik: eigenlijk heeft die man gelijk, of op zijn minst voor 60%. Maar als ik dat openlijk toegeef, word ik de volgende ochtend in mijn partijbureau afgemaakt als iemand die onmiddellijk de vlag strijkt, als iemand die geen ruggengraat heeft, die niet kan vechten. In de politiek moeten wij leren strijden zonder te slaan. Heel moeilijk. Wij moeten beseffen dat wij met een gebalde vuist niet kunnen zaaien. Wij hebben in ons politieke landschap in België niet lang geleden een partij gehad die op de verkiezingsaffiches verscheen met een gebalde vuist. Daarmee zaai je niet. Je maakt daarmee de pluriforme democratie onleefbaar.

Ik noem de concurrentie- en sociaal gecorrigeerde markteconomie. De economie is er voor de mensen en niet omgekeerd. Een economisch beleid is ondergeschikt aan een sociaal beleid, waarbij je moet beseffen dat je op een economisch kerkhof geen sociaal paradijs kunt handhaven.

Verder noem ik de rechtsstaat, het grote belang van de rechterlijke macht, ook in Europa. Gelukkig hebben wij het Europese Hof in Luxemburg dat de gaten opvult met jurisprudentie. Ook als de grondwet er niet komt, staat het Hof klaar om via jurisprudentie een aantal zaken recht te zetten.

Tot slot kennen wij, de vierde pijler, onze welvaartsstaat. Dat uitgebalanceerde en uitgewerkte systeem van sociale zekerheid dat heel veel geld kost, maar dat zorgt voor medemenselijkheid en solidariteit tussen de burgers. Een essentieel punt dat nergens anders in de wereld in die mate bestaat. Dat is het Europese model. En de Europese leiders moeten alle dagen samen met de nationale regeringen bewijzen dat wij dat tetranoom in stand houden, willen verbeteren en beschermen tegen de gevaren die dreigend aanwezig zijn.

De Europese grondwet is geen evangelie. Die grondwet heeft gebreken en lacunes. Ik noem er twee en als men die in de grondwet had geschreven, was er nog minder kans geweest om ze goedgekeurd te krijgen in de achttien parlementen die dit reeds gedaan hebben. Nergens in de grondwet staat dat het Europees Parlement eventueel zal beschikken over enige fiscale bevoegdheid. In een grondwet kan men dat beperken tot onrechtstreekse belasting, zoals btw of accijnzen. U allen weet dat als op de benzine, vooralsnog geconsumeerd door 500 miljoen Europeanen – zeer gulzig – een paar eurocenten btw wordt geheven, de hele Europese begroting kan worden gefinancierd, die al belachelijk laag is. Nauwelijks 2% voor heel Europa van het Europese bnp. In Amerika bedragen de federale uitgaven 27%. Wij zijn een zwakke en heel goedkope federatie, nauwelijks de kostprijs van twee of drie pakje sigaretten per jaar en per burger. Europa is goedkoop en niet duur. Maar daarvoor betalen wij ook de prijs, want dat drukt op de efficiency van Europa.

Een tweede grote lacune in de grondwet is de procedure van ratificatie. Zolang je moet leven met een systeem waarbij elke verdragswijziging, laat staan een grondwet, moet worden goedgekeurd door 27 – en in de toekomst wellicht 30 of 35 – lidstaten, geef je een vetorecht aan elk van die lidstaten, aan elk parlement en eventueel aan elke natie die per referendum te werk gaat. Als een referendum mislukt, kun je als zwevende politicus zeggen dat de meerderheid uit idioten bestaat en de minderheid ook. Maar daar zijn ze minder talrijk! Dat zeggen ze soms in mijn eigen partij als we in de oppositie zitten, maar dat wordt mij niet in dank afgenomen. Wij moeten dus ook nadenken over een procedure waarbij de ratificatie van de verdragen in de toekomst wordt onderworpen aan bijvoorbeeld het Amerikaanse systeem. In Amerika wordt de grondwet gewijzigd, mits een gekwalificeerde meerderheid in het congres, dus in casu in het Europees Parlement, en een gekwalificeerde meerderheid van de lidstaten een wijziging goedkeurt. 50 lidstaten hoeven niet allemaal die Amerikaanse grondwetswijziging goedkeuren. Dat zou voor Europa absoluut verlossend zijn.

Wat doe je met een groot land dat het nieuwe verdrag niet zou goedkeuren? Frankrijk, Engeland of Duitsland. Wat doe je daarmee? Dan heb je een ernstig probleem. Je zit dan met een opt-out en er dan komt er een Europa met verschillende verdiepingen, etages en snelheden. Ik denk dat wij aan de bevolking moeten uitleggen dat wij oplossingen nodig hebben. Beste mensen, besef dat om goede oplossingen tot stand te brengen, wij in Europa moeten beschikken over goed functionerende instellingen. En daarom wordt er zoveel energie besteed aan de grondwet: om de instellingen aan te passen aan de noodzaak van goede oplossingen. Het ene gaat niet helemaal zonder het andere. Wij kunnen nu uit de impasse raken door een korte waslijst op te stellen van de echte institutionele ingrepen die nodig zijn om in de toekomst efficiënte beslissingen te kunnen nemen. Dan krijg je een klein verdrag. En noem het niet meer grondwet, dat klinkt wat arrogant en pretentief. Het was eigenlijk geen grondwet. Noem het gewoon een verdrag en probeer het door de parlementen te laten aanvaarden. In Europa zijn er maar twee landen waarvan de eigen grondwet verplicht om bij referendum te beslissen over een Europees verdrag. Ik meen dat het Ierland, Tsjechië of Polen is, maar dat regelen wij wel. Het zijn geen belangrijke landen, ofschoon ze heel verdienstelijk zijn. Wij hebben ze absoluut nodig met een eigen stem in het Europese concert.

Tot slot wil ik het hebben over de toekomst van Europa. De uitbreiding is voor veel mensen ontredde. Denk aan het debat over Turkije. Moet Turkije bij Europa? Wat heeft Turkije te maken met de Europese geschiedenis? Wij hebben altijd die Turken en Ottomanen bevochten. Vergeet niet dat wat vandaag Turkije heet tot het Byzantijnse rijk en het oostelijke Romeinse rijk behoorde tot 1453. De Europese geschiedenis van het huidige Turkije is veel langer dan de Ottomaanse geschiedenis. Als u de westelijke kust van Turkije bezoekt vanaf Efese, en andere interessante trekpleisters, kunt u constateren dat Turkije wel degelijk een Europese geschiedenis heeft. Er is een belangrijke binnenlandse markt. Het is een dynamisch land met een groot groeipotentieel. De onderhandelingen zijn bezig en moeten worden voortgezet. Het hangt nu van de Turken af of ze de voorwaarden willen vervullen, inclusief de criteria van Kopenhagen. Als ze dat doen, als Turkije zich inschrijft voor een democratische ontwikkeling, zie ik niet in waarom we Turkije zouden afsnauwen en buitengooien. Als we dat zouden doen, zouden we in Turkije een backlash verwekken. Dan zou Turkije wellicht over willen gaan naar de fundamentalistische kant. We hebben er geen enkel voordeel bij dat Turkije een extremistisch, fundamentalistisch en door het terrorisme aangetaste natie zou worden. Turkije kan een essentiële brugfunctie vervullen in onze relaties met de islamwereld. Het ligt echter moeilijk bij de bevolking omdat het het probleem stelt van de grenzen van Europa en dit is ook een thema voor aanstonds.

Mag ik u een fictieve historische anekdote voorleggen? In 1800 was Thomas Jefferson president van de Verenigde Staten van Amerika. Wellicht de verstandigste president die ze ooit hebben gehad. Een heel begaafde kerel; architect, dichter, schrijver, alles tegelijk. Thomas Jefferson ontvangt in 1800 een bezoeker en die zegt tegen hem: mijnheer de president, u bent nu de president van een unie, de Verenigde Staten van Amerika, van dertien lidstaten. De dertien van oude, gewezen Britse kolonies. Wel, mijnheer de president, over 200 jaar in het jaar 2000 zal uw verre opvolger, een zekere Clinton – of zelfs zijn opvolgers – de president zijn van een unie van Verenigde Staten met 50 staten, waaronder in het noorden Alaska, de afstammelingen van de eskimo's, en in het zuiden Arizona en Nieuw-Mexico, afstammelingen van indianen. Ten tijde van Jefferson behoorden trouwens Nieuw-Mexico en Arizona tot een ander land, namelijk Mexico. Jefferson zou gezegd hebben: dear friend, you are tired, you are crazy, you need a rest! Dit kan niet, dit zal niet en dit mag niet. Toch is het gebeurd.

Wij kunnen ook vandaag niet in de toekomst kijken en voorspellen in welke mate Europa zal uitdijen. Ga naar Rome. In het oude Rome rond het Forum staat een grote hoge muur rondom een van de thermen van Caracala. Mussolini heeft, de enige goede zaak die hij ooit gedaan heeft, kaarten in marmer laten aanbrengen – wit en zwart – die de groei aantonen van het Romeinse rijk tot in het apogeum onder keizer Hadrianus, toen het Romeinse rijk het grootst was. U ziet op die kaart heel Europa, een groot stuk van het

huidige Midden-Oosten. Het gaat zelfs tot aan de Indusvallei en Noord-Afrika. Dat was het Romeinse rijk, en de Middellandse Zee was Mare Nostrum.

Europa heeft ook morgen een intercontinentale taak. Dat is mijn vaste overtuiging. Zoals Griekenland ooit de school was van de wereld, zo noemden zich de Atheners, kan wellicht ons Europese model dienstbaar zijn aan de wereld. Wij moeten een ander concept uitwerken. Ik ben voorstander van tegelijkertijd uitbreiding en inbreiding. Widening and deepening, het oude verhaal dat op alle intergouvernementele conferenties op tafel ligt sedert het Verdrag van Maastricht. Om een beeld te gebruiken zie ik een Europa dat lijkt op het saturnusmodel. Een dikke planeet in het midden en daar omheen de ringen van Saturnus. In het midden een klein Europa, zeer grondig geïntegreerd. Met een qualified majority voting, waar het maximaal kan. Met een Gemeenschappelijk defensiebeleid. Dat hebben wij nodig om een geloofwaardig Gemeenschappelijk buitenlandsbeleid te voeren. Een kern-Europa. Onze premier sprak over de landen die thans behoren tot de Monetaire Unie. Met Slovenië erbij zijn dat er dertien. Ja, waarom niet? Hij noemde dat op een ongelukkige wijze “de verenigde staten van Europa”, maar dat vind ik een foute benaming. Maar de gedachte lijkt mij heel waardevol. Een dikke saturnusplaneet in het midden van bijvoorbeeld de landen die nu tot de Monetaire Unie behoren. Het is allang mijn overtuiging dat een groot en sterk Europa dat ook geloofwaardig is op het gebied van defensie en buitenlandbeleid en ook wat te zeggen heeft tot onze Amerikaanse bondgenootschap -- die soms een moeilijke bondgenoot is -- mogelijk is als ook het Verenigd Koninkrijk toetreedt tot de kern van Europa. En daar zit een grote moeilijkheid. Hoe overtuigen wij de Britten? Wij hadden ze overtuigd. Nadat generaal De Gaulle de deur voor de Britten had dichtgeklapt, hebben ze zich herpakt. Onder Edward Heath zijn de Britten volwaardig lid geworden van de Europese Gemeenschap, thans Europese Unie. Af en toe strubbelen ze tegen. Andere landen doen dat ook, bijvoorbeeld als een referendum wordt verworpen strubbelen ze eigenlijk tegen. Ik herhaal niet dat ik mij niet wil mengen in de binnenlandse aangelegenheden van een bevriend land!

De Britten zijn essentieel voor een Gemeenschappelijk buitenlands- en veiligheidsbeleid. Zij moeten bij de kern worden betrokken in de wetenschap dat de toekomst van Europa niet kan worden beperkt tot de as Parijs-Berlijn. Dat is de geschiedenis van het oude Europa tussen 1949 en 1989. Nu moet, en dat is de geschiedenis van het toekomstige Europa, Europa in de kern stoelen op de driehoek Parijs-Londen-Berlijn. Hoe krijgt je de Britten over de greppel die zij het Kanaal noemen, the Channel? Ik doe een voorstel om ze te lijmen. Tony Blair is de meest Europees gezinde Britse premier sedert de tijd van Edward Heath. Ik vind dat de Europese leiders van het continent te weinig verbeeldingskracht hebben opgebracht om Tony Blair te paaien en zijn oren te laten spitsen. Groot-Brittannië is insulair, zegt men. Natuurlijkerwijze misschien continentaal. Groot-Brittannië is ook de spin in een groot web, genaamd het Commonwealth. Er zijn 53 landen in het Commonwealth, ongeveer het dubbele van wat wij vandaag in Europa kennen. Ik zou het volgende tegen Blair willen zeggen: goede vriend, u bent eigenlijk als Brit geïnteresseerd in een goed functionerende interne markt, een echte geïntegreerde economische markt. Economische integratie en economische marktwerking – Blair is geen econoom, maar als hij het niet begrijpt moet hij het maar geloven – op termijn zijn mogelijk als op termijn een monetaire unie wordt opgericht. Anders krijg je nare wisselkoersschommelingen die alles verstoren. Ook als de Britten akkoord gaan met een Gemeenschappelijke markt moeten ze uiteindelijk aanvaarden dat de Monetaire Unie van kapitaal belang is. Ook wil ik tegen Tony Blair zeggen: kom maar af, neem plaats in the board van de Europese Centrale Bank in Frankfurt, wordt lid van de Eurogroep en breng jullie pond mee! In jullie relatie met het Commonwealth verandert er monetair niets. Maar als je het pond meebrengt in de Monetaire Unie, moet je er wel voor zorgen dat tussen the Bank of England en de Europese Centrale Bank geregeld afspraken worden gemaakt waarbij die wisselkoersschommelingen niet uit de hand lopen. Ik stel niet voor, niet te komen tot een slang, een tunnel of een rigoureuus monetair systeem, maar iets pragmatisch en praktisch. Trouwens, vandaag de dag zijn de schommelingen tussen het pond en de euro zeer gering. Doe dat, Tony Blair. Denk er eens over na, misschien zegt hij ja. Dan krijgen wij iets enorms. Dan krijgen wij een eurozone die een

wereldwijde monetaire zone wordt. En dan kunnen wij tegen de Amerikanen zeggen: nu gaan wij 'ns praten. Niet over politieke samenwerking, want Amerika is een hypermogendheid en zal altijd een eigengereid politiek beleid voeren in de wereld. Zij hebben hun eigen verantwoordelijkheid die daarom niet de onze is. Wij moeten economisch praten met Amerika in een globale wereld met China en India als economische grootmachten. Wij moeten eens met de Amerikanen gaan praten over de relaties tussen die euro/pondzone enerzijds en de dollarzone anderzijds. Misschien moeten wij ook praten over een vrijhandelszone, zoals wij in Europa zijn begonnen met economische integratie als hefboom voor een politieke integratie. Staal en steenkool. Wij kunnen ook met Amerika eens gaan nadenken over een vrijhandelszone voor bepaalde producten of bijvoorbeeld financiële diensten. Geleidelijk ontstaat dan een economische gemeenschap, transatlantisch. Misschien ontstaat er een economische unie met Amerika. En at the end of the day ontstaat misschien een beleid waarbij de koersschommelingen tussen de euro en de dollar kunnen worden weggewerkt. Je komt dan tot een stabiel monetair stelsel. Dat is een grand design. Dat is een idee. Zoals de enige markt, de Europese markt ten tijde van Jacques Delors toen hij die lanceerde in de jaren 1980, een groot idee was waar weinigen in geloofden. Ik denk dat zo iets mogelijk is. Andere dingen evenzeer.

Ik kom tot mijn slotbeschouwing. Als je zo'n saturnusmodel uitwerkt, wordt ook het probleem van de uitbreiding ontrafeld. Nieuwe lidstaten worden op de ringen rondom de planeet geplaatst. Een land als Turkije moet een hele tijd in een transitietoestand terecht komen. Dat geldt ook voor Bulgarije en Roemenië en andere landen van de Balkan die vroeg of laat lid worden van de Unie. Misschien geldt dit ook voor nog weer andere landen, verder dan Oost-Europa. Die kun je op de buitenste ringen plaatsen, maar ze verstoren niet de werking van Saturnus zélf, de kernlanden. Zo'n systeem, dat voldoende flexibel is, lijkt mij de enige aanpak om in de toekomst de Europese gedachte te behouden, te verdedigen en om het Europa van de toekomst waar te maken. Dat Europa, en ik herhaal dit, is veel meer dan een geografische zone. Het is een samenleving van gedeelde waarden.

De veranderingen die op ons afkomen zijn fabelachtig en kolossaal. Sommige veranderingen zijn zeer goed en spectaculair en zullen de wereld veranderen en verbeteren. Die veranderingen moeten zo snel mogelijk gerealiseerd worden. Andere veranderingen zijn maar gedeeltelijk goed. Die moeten wij bijsturen, heroriënteren en afstemmen op meer medemenselijkheid. Er zijn ook een paar veranderingen die wellicht heel gevaarlijk zijn en bar slecht. En daarvan moeten wij de moed hebben om die ook Europees te bestrijden. De keuze waarvoor wij geplaatst staan is een fundamentele en ethische keuze. Het is de terugkeer naar de oude vraag: wat is goed en wat is kwaad? Het antwoord daarop kun je formuleren via ons waardenconcept. Wat is onze opvatting over de mensen? Wat is onze opvatting over de wereld, over een betere wereld? Het is de hamvraag voor alle Europese, nationale en lokale leiders, waar dan ook, ook in bedrijven en universiteiten. Hoe kunnen wij al deze veranderingen omzetten in echte menselijke vooruitgang? De wenselijkheid van meer menselijkheid. Dát concretiseren is de essentiële taak voor morgen. Die taak geven wij door aan de jonge generatie. Die generatie heeft geen toekomst, maakt u zich geen illusies. U hébt geen toekomst; u moet uw toekomst máken. De toekomst is geen verworven recht. Geen geschenk dat jullie in de schoot wordt geworpen. De oude generatie moeten de wat verzwakkende fakkel aan jullie doorgeven om ervoor te zorgen dat jullie de kansen krijgen om jullie eigen toekomst te maken. En die kan schitterend zijn, voor u en voor de anderen in een maatschappij van samenwerking en in een wereld die steeds meer een wordt. Multicultureel, maar dat is niet zonder gevaar. De multiculturaliteit is ten dode opgeschreven als zij niet leidt tot interculturaliteit. En ook dat is een grote opgave voor de jeugd die kan verwezenlijkt in een stevig Europees kader.

Ben ik een pessimist? Helemaal niet. Dit is een heel steriele houding. Bij een klagmuur vind je geen stenen waarmee je een toekomst kunt bouwen. Ben ik een optimist? Dat klinkt naïef. Een optimist is meestal een slecht geïnformeerde pessimist. Neen, ik ben een meliorist, omdat ik geloof in de verbeterbaarheid van mensen en dingen. En als dat de boodschap van vandaag kan zijn, hebben wij onze tijd niet verloren. Dank u. (applaus)

Ben Knapen: Het is altijd een feest om naar de oud-premier, naar professor Eyskens te luisteren. En zeker in dit huis is dit een prachtige les in zelfspot, souplesse en scherpzinnigheid. Het zou jammer zijn om hiervan niet wat meer te profiteren, dus wie urgente vragen aan de heer Eyskens heeft, kan die nu stellen. Ik zou zelf eigenlijk nog wel even willen terugkomen op het thema hoffelijkheid. Prof. Eyskens zei zo keurig dat hij zich niet wil mengen in buitenlandse aangelegenheden, behalve wanneer die zich ten zuiden van België afspelen. Maar nu hij hier toch is, zou ik graag van hem willen weten wat hij vindt van wat er in het afgelopen jaar, na het referendum, in Nederland is gebeurd. En het lijkt mij ook wel interessant om te weten hoe dit zich naar zijn mening in de komende twee, drie maanden zou moeten ontwikkelen. Wij vragen nu een keurig advies, geen inmenging in interne aangelegenheden...

De heer **Eyskens:** Ik vind het uiteraard jammer, wat er is gebeurd. Ik vind dat dit de positie van Nederland op het internationale forum verzwakt. Maar enfin, het verdrag is bij het referendum verworpen. Nederland behoort tot de founding fathers van Europa. Gelukkig zijn wij in België zo verstandig geweest om geen referendum te houden. Dat zou eigenlijk ook tegen de Belgische grondwet zijn. Wij kunnen wel een volksraadpleging houden die niet bindend is. Dit hebben wij één keer gedaan, in 1950, waarbij het ging om de terugkeer van Koning Leopold de derde. Dat is toen helemaal uit de hand gelopen, dus wij hebben een heel slechte ervaring met dit middel. Ik vind dat bij een aangelegenheid als een Europese grondwet toch eigenlijk wel de volksvertegenwoordiging haar verantwoordelijkheid moet nemen. Als Nederland het parlement had laten beslissen of als het referendum in Nederland een positief resultaat had gehad, dan zou Frankrijk helemaal geïsoleerd zijn geweest en dan zouden wij meer druk op Frankrijk hebben kunnen uitoefenen. Dan blijft er natuurlijk nog wel een Engels probleem.

Ik zeg niet dat de grondwet dood is, maar in de huidige vorm komt hij er niet meer door, dus er is een alternatief nodig. Naar mijn gevoelens zou dat een sterk afgeslankte versie moeten zijn, met essentiële institutionele ingrepen. Wij zouden dan moeten proberen, deze te laten goedkeuren door de nationale parlementen. Dit moet toch mogelijk zijn, al moeten wij natuurlijk afwachten of de Franse verkiezingen een pro-Europese president zullen opleveren. Samen met Angela Merkel kan men vervolgens voldoende druk uitoefenen op de andere lidstaten. Maar zo ver zijn wij nog niet. Institutionele hervormingen zijn wel dringend nodig, anders werkt het systeem niet meer.

Paul de Kuijer (Student Forum for European Affairs): Ik dank de heer Eyskens voor zijn bevlogen woorden. Ik zou hem tekort doen als ik hem naast de aanduiding Belg die van Europeaan onthield, maar ik zou mij toch graag willen richten op zijn Belgische achtergrond. Zijn landgenoten, de huidige eerste minister en vele andere Belgen, zijn een groot voorstander van een federalistisch Europa en ik begrijp uit zijn verhaal dat hij de institutionele toekomst van Europa ondergeschikt acht aan Europa als morelewaardengemeenschap. Ziet hij als ervaren politicus Europa in de toekomst als een federatie of als de huidige intergouvernementele en supranationale entiteit?

De heer **Eyskens:** Wij mogen niet vervallen in institutioneel extremisme. Europa is binair, Europa heeft een dubbele structuur; ik noem dit het "kruismodel". Er is een verticale structuur van materie en bevoegdheden die geïntegreerd zijn, die onderworpen zijn aan codecisie in het Parlement, aan de gekwalificeerde meerderheid. Dit is een element van federalisme dat eigenlijk voortvloeit uit een verdrag dat de waarde van een grondwet heeft. Daarnaast zijn er de intergouvernementele bevoegdheden, die in hoge mate in de tweede en de derde pijler te vinden zijn. Het is mijn vaste overtuiging dat wij nog jarenlang ook intergouvernementele bevoegdheden zullen hebben die horizontaal zijn, die afhangen van consensus tussen de regeringen. Hoe kun je dan, bij ontstentenis van QMV, vooruitgang bewerkstelligen? Dit staat reeds in het Verdrag van Maastricht en het is bevestigd in het Verdrag van Nice en in dat van Amsterdam. Het antwoord is: enhanced cooperation, nauwere samenwerking. Je moet dus toelaten dat bepaalde landen die vooruit willen gaan, bijvoorbeeld bij gemeenschappelijke

defensie, dat doen, ook als tien, twaalf of meer andere Europese landen niet mee willen doen. Dan komen wij spontaan terecht bij het Saturnusmodel, het Europa van verschillende snelheden.

Ik blijf dus geloven in een combinatie van verticale integratie en intergouvernementalisme, wat uiteindelijk een vorm van confederalisme is. Je zou dus kunnen zeggen dat het Europa van vandaag en morgen een confederale federatie of een federale confederatie zal zijn. In België zijn wij heel sterk in dit soort cocktails, België beantwoordt hier zelf aan, het is een zeer experimenteel model, als het maar werkt... Ik heb er overigens in een artikel voor gepleit om het intergouvernementele, waarover door regeringen wordt beslist en waarbij het Europees Parlement er eigenlijk nauwelijks aan te pas komt, te laten controleren door een interparlementaire Europese assemblee. Nu is er al de COSAC – René van der Linden is een van degenen die zich hier sterk voor maakt – maar wij zouden delegaties van nationale parlementen een paar keer per jaar bijeen moeten laten komen om de intergouvernementele beslissingen van de Europese ministerraden toch even te onderwerpen aan parlementaire controle. Ik weet wel dat men hier in het Europees Parlement hartstikke tegen gekant is, men ziet zo'n assemblee als een concurrent, maar ik denk dat het heel veel voordelen zou hebben. Het zou onze nationale parlementen meer motiveren om zich te interesseren en zich in te zetten voor Europese aangelegenheden. Maar ik denk dat Europa inderdaad nog lange tijd een confederale federatie zal zijn.

Ben Knapen: Mijnheer Eyskens, wij zouden hierover nog heel lang verder kunnen praten. Wij gaan ook nog heel lang verder praten, maar aan de hand van een aantal thema's. Ik dank u nogmaals heel hartelijk voor uw fantastische toespraak, uw vergezichten en uw bons mots. U heeft een heel scherpe en vrolijke aftrap gegeven.
(applaus)

Ben Knapen: Dames en heren, nu de oud-premier nog onder ons is, zou ik van de gelegenheid gebruik willen maken om hem het eerste exemplaar te laten overhandigen van een speciale editie van een tijdschrift, gewijd aan 50 jaar Verdragen van Rome. Dit is een productie van de European Law Students' Association, een netwerk van rechtenstudenten in meer dan dertig landen dat zich bezighoudt met dit soort vraagstukken en in samenwerking met de Eerste Kamer een editie heeft gemaakt met interessante gesprekken met en opstellen van vooraanstaande Europeanen. Ik verzoek de hoofdredactrice van dit blad, Jeanile Weyne, het eerste exemplaar aan de heer Eyskens te overhandigen. Alle aanwezigen hebben inmiddels in hun map ook een exemplaar kunnen vinden.

Mevrouw Weyne biedt het eerste exemplaar van het tijdschrift aan de heer Eyskens aan.

(applaus)

Ben Knapen: Wij beginnen nu met de wedstrijd. Bij een wedstrijd behoren spelregels en een jury die het resultaat van het debat zal beoordelen. Ik geef graag het woord aan Edmund Wellenstein, die als voorzitter de samenstelling van de jury zal aangeven.

Edmund Wellenstein: Weinig dingen zouden mij op m'n oude dag meer vreugde hebben gebracht dan het verzoek om te fungeren als voorzitter van een jury bij een discussie tussen jongeren. Het spreekt mij bijzonder aan dat het niet alleen jongeren uit Nederland zijn, maar ook uit het gastvrije land waar ik zovele gelukkige jaren heb doorgebracht. Als onze vrienden uit de zuidelijke Nederlanden zeggen dat er in de jury ook een Nederlandstalige Belg benoemd had moeten worden, dan zeg ik: beschouw mij maar als zodanig, want zo voel ik mij voor een groot deel...

Wie gaan met mij de jury vormen? Ik heb de samenstelling niet zelf verzonnen, maar ik vind de keuze uitstekend. Ten eerste is er natuurlijk iemand uit de academische hoek. Dat behoort bij een jury voor een debat op zo'n hoog niveau, en het is Ard van der Steur, die in Leiden een sectie van de juridische faculteit leidt die naar mijn smaak ongelukkigerwijze

Moot Court is genaamd. Wij zouden in het Nederlands gewoon van simulatie van de procesgang moeten spreken, maar wij hebben de neiging om er altijd een vreemde uitdrukking voor te zoeken. Deze hoofddocent leidt mensen op die zich in het debat, in de procesgang moeten bekwamen. Dit sluit natuurlijk direct aan bij deze conferentie. Verder zijn er twee juryleden afkomstig uit het Europese circuit, beiden vertegenwoordigers van bureaus in Den Haag die met de Europese Gemeenschap in Brussel te maken hebben, namelijk Sjerp van der Vaart, directeur van het Bureau van het Europees Parlement, gevestigd hier dichtbij, aan de Lange Vijverberg, een keurig adres. En op hetzelfde keurige adres vinden wij Ludolf van Hasselt, die vroeger voor de Europese Gemeenschap in andere landen en in Brussel heeft gewerkt en die nu al sinds geruime tijd het Bureau van de Europese Commissie in Den Haag leidt. En last but not least – zonder hem zou ik mijn taak nooit kunnen volbrengen – de griffier van de Eerste Kamer, Geert Jan Hamilton, die ervoor zal zorgen dat ik geen fouten maak.

(applaus)

Ben Knapen: De spelregels voor het debat spreken eigenlijk voor zichzelf. Er zijn vandaag vertegenwoordigers van 19 universiteiten te gast, 14 uit Nederland en 5 uit België. Dat hebben wij zo geregeld omdat Belgen altijd winnen bij een quiz of een ander programma waarbij kennis de doorslag geeft. Als je hiermee rekening houdt, is de krachtsverdeling tussen België en Nederland ongeveer gelijk...

Wij bespreken vandaag vier stellingen en wij beginnen telkens per thema met een stemming over de stelling. Het is een elektronische stemming met alleen de mogelijkheden ja en nee, dus er is niet veel ruimte voor de nuances waarvan Mark Eyskens sprak. Daarna krijgt iemand het woord om de stelling te onderbouwen en vervolgens iemand om zijn verzet tegen de stelling te verduidelijken. Dan volgt een korte discussie en ten slotte stemmen wij nog een keer over de stelling. Intussen let de jury voortdurend op de kwaliteit van de argumentatie en zal zij ingrijpen als er iemand uit onmacht met tomaten gaat gooien of iets dergelijks.

Debat over thema I: Europa als waardengemeenschap

Stelling:

Inwoners van Europa moeten verplicht onderwijs krijgen in de Europese centrale waarden en vrijheden.

Voor: 57,5%

Tegen: 42,5%

Ben Knapen: Ik nodig Rob van de Beeten uit, deze stelling te bepleiten. Hij is sinds 2000 lid van de Eerste Kamer voor het CDA en hij is voorzitter van de vaste commissie voor Justitie van deze Kamer.

Rob van de Beeten (lid van de CDA-fractie in de Eerste Kamer): En voor het overige plattelandsadvocaat in Zevenaar.

Ik heb drie argumenten om deze stelling te onderbouwen. Het eerste ontleen ik aan de opmerking van Mark Eyskens dat wij in de afgelopen tijd te veel demagogie en te weinig pedagogie hebben gezien. Dit is een verwijt aan de politieke elite in Europa. Als het erom gaat, de waarden die wij in Europa delen over het voetlicht te brengen, zijn politici kennelijk niet in staat om dat alleen te doen. Wij hebben hiervoor dus het onderwijsbestel nodig.

Het tweede argument zou ik willen ontleenen aan de identiteitscrisis die kennelijk vele burgers in Europa in de afgelopen jaren heeft getroffen, zeker in ons land. Wie zijn wij? Waar staan wij in de wereld? Waar staan wij in de geschiedenis? Het is een identiteitscrisis die veelal wordt toegeschreven aan de immigratie, de komst van de islam en de vragen die dit oproept. Ik ben ervan overtuigd dat dit niet de bron van deze crisis is, maar veeleer de manier waarop wij in de jaren zeventig en tachtig in West-Europa de verzorgingsstaat

hebben gecreëerd. De politiek zei tegen de burgers dat zij iets zouden krijgen als zij de politiek hun loyaliteit of hun stem zouden geven. Maar op die manier is de politiek teruggebracht tot een "quid pro quo", tot een uitruilmechanisme, terwijl het in de politiek veel meer zou moeten gaan om gedeelde waarden en een waardengemeenschap. Wij zijn nu als het ware gestraft voor deze manier van politiek bedrijven door het ontstaan van een crisis in de verzorgingsstaat, waardoor het ook voor de burgers onduidelijk is geworden waarom zij vertrouwen zouden kunnen hebben in het politieke systeem. Deze crisis kunnen wij alleen bestrijden als wij erin slagen, op Europees niveau duidelijk te maken wat onze gemeenschappelijke waarden zijn.

Het derde argument. Ogenschijnlijk is de stelling nogal paternalistisch: mensen kunnen niet zelf bepalen welke waarden van belang zijn. Maar het is juist inherent aan de joods-christelijke traditie in Europa om te leren. In het Jiddisch is het woord voor synagoge "sjoel": men gaat naar de synagoge om te leren. Permanent leren is eigen aan onze cultuur en wij zullen hieraan met het oog op onze toekomst vorm moeten blijven geven. Juist in dit licht is deze stelling een waardevolle bijdrage aan de joods-christelijke traditie.

Ben Knapen: Nu zal Nicolas Bas, student politicologie aan de Universiteit van Antwerpen, uitleggen waarom dit eigenlijk helemaal geen goed idee is.

Nicolas Bas (Universiteit Antwerpen): Ik heb er de voorkeur aan gegeven om een compromisloos standpunt te verdedigen omdat ik hoop dat dit het debat ten goede zal komen. Het aan alle inwoners van Europa verplichten om onderwijs te volgen in Europese waarden en vrijheden is zonder meer een heet hangijzer. Niettemin moet het debat ten gronde gevoerd worden, op een rationele wijze, op een manier die door de rede en niet door emoties wordt ingegeven. Daarbij moeten wij ons eerst afvragen of er wel zoiets bestaat als de centrale Europese waarden. Ik kan mij voorstellen dat het beeld van de waarden van een inwoner van het streng katholieke Polen zal verschillen van dat van een inwoner van het zeer seculiere Frankrijk. En wat als Turkije zal toetreden tot de Europese Unie? En hoe zouden deze centrale waarden opgelegd moeten worden?

Bovendien moeten wij ons bezinnen op de doeltreffendheid van zo'n maatregel. Het verkondigen van Europese normen, waarden en vrijheden in de scholen kan een pervers effect hebben. Zo zullen leerlingen hun westerse waarden en normen als de enige ware beschouwen. Of erger, zij zullen wellicht geen respect kunnen opbrengen voor mensen met een ander waardenpatroon uit een totaal andere cultuur. Het is daarom mijns inziens veel nuttiger om op de scholen aan te leren waarom niet-Europeanen en niet-westerlingen het tout court moeilijk hebben met het begrijpen van de waarden die wij zo belangrijk vinden. Waarom zijn deze niet zo universeel als wij denken? Alleen als wij hierover nadenken, kunnen wij als Europeanen respect opbrengen voor andere culturen en tot het inzicht komen dat onze waarden niet alleenzalmakend zijn. Om met de woorden van Goethe te spreken: "Compare yourself! Discover what you are!" Niet-Europese landen verwijten ons immers wel eens dat het oude kolonialisme op de loer ligt, omdat wij onze denkbeelden over democratie en vrijheid in bepaalde ontwikkelingslanden zo snel en zo nadrukkelijk uitdragen en zelfs opleggen, in ruil voor geldelijke steun. Straffere tongen zullen zelfs gewag maken van een quasi-Amerikaans imperialisme, dat de o zo barbaarse niet-westerse landen wil bekeren tot het clubje van de vrije democraten.

Uiteraard overdrijf ik in mijn boutade, maar deze perceptie leeft wel enigszins bij onze Arabische, Afrikaanse en Oosterse medemensen. Wij moeten wel inzien dat Brussel de hoofdstad van Europa is, en niet die van de wereld.

Ben Knapen: Dan kan nu het debat beginnen.

Pieter Guldmond (TU Delft): De heer Eyskens sprak zojuist over het Saturnusmodel; ik ben er bang voor dat wij die kant helemaal niet op gaan, maar dat wij veel meer in de richting van het Plutomodel gaan. Pluto is een koude ijsklomp, ver weg. Pluto is zelfs geen planeet meer! Die kant wil ik niet op, Pluto telt niet meer mee en wij moeten wél meetellen in Europa.

Daarom denk ik dat het heel belangrijk is om aandacht te besteden aan onderwijs over de Europese identiteit. De argumentatie hiervoor is gegeven door de heer Van de Beeten en ik wil nog even ingaan op het tegenargument dat het onderwijs in deze waarden een pervers effect zou kunnen hebben, omdat wij wellicht geen respect meer zouden hebben voor andere opvattingen. Dit bestrijd ik, want het is juist een van de Europese waarden dat wij respect hebben voor andere waarden. Dit moet worden onderwezen.

Alexander Kuhlmann (Universiteit Leiden): Het belangrijkste bezwaar tegen de stelling is wat Nicolas Bas al aangaf: er bestaan geen Europese waarden. Het is allemaal leuk en aardig, maar na de ontdekkingen van een groot man, Columbus, is er na alle ontwikkelingen als gevolg daarvan een heel continent dat dezelfde waarden deelt: vrijheid, democratie en rechtsstatelijkheid. Het zou alleen al voor mijn rijksgenoten in het Caribisch gebied een belediging zijn om te stellen dat dit alleen maar Europese waarden zijn. Op deze manier hierover spreken is volgens mij onzinnig.

Jasper Boon (Universiteit van Amsterdam): Ik vind het altijd vreemd als iemand zegt dat er geen Europese waarden zijn. Ik zou zeggen: lees het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens, dat staat bol van de Europese waarden. Misschien onderschrijft men in Amerika of in andere delen van de wereld dergelijke waarden ook; dat is dan des te beter, het is geen reden voor ons om ze niet te onderschrijven. Europese waarden kunnen universeel zijn, maar dan zijn ze nog steeds Europees.

Marloes van Noorloos (Universiteit van Tilburg): Ik denk dat er zeker Europese waarden zijn, maar het is meer de vraag wat ze precies inhouden. Ik vraag me af wie mij dit zou kunnen uitleggen. Wat houdt bijvoorbeeld democratie precies in? En gaat het bij onze gedeelde waarden om liberale waarden, christelijke waarden of de waarden van de nieuwe Europeanen, de immigranten? Ik denk dat hier zeker nog geen overeenstemming over bestaat en daarom lijkt het mij een slecht idee om onderwijs over deze waarden te geven. Het risico bestaat dat educatie omslaat in indoctrinatie van één bepaalde visie.

Sandra van Beest (Radboud Universiteit Nijmegen): Die waarden zijn wel degelijk een keer vastgesteld, namelijk bij het bepalen van de Kopenhagencriteria. Toen zijn duidelijke Europese waarden en vrijheden vastgesteld, waaraan andere landen dan ook moeten voldoen om te kunnen toetreden tot de Europese Unie. Maar deze waarden staan onder druk, zoals de gelijkheid en de rechten van de mens. Vroegere bondgenoten zoals de Verenigde Staten schenden veel van deze waarden; denk aan Guantánamo Bay. Als wij echt in deze waarden en fundamentele vrijheden geloven, moeten wij ervoor zorgen dat de leerlingen op scholen worden onderwezen in deze waarden, dat zij te horen krijgen waarom wij er ooit voor gekozen hebben om in Europa aan deze waarden vast te houden. Wij moeten ze ook willen uitdragen naar de rest van de wereld.

Maarten Sinnema (Universiteit Twente): De kracht van het opstellen van waarden zit volgens mij niet in het opstellen zelf, maar in de naleving ervan. In Nederland hebben wij zoiets als burgerschapsvorming in het onderwijs; het probleem is alleen wel de invulling hiervan: hoe zorg je ervoor dat de mensen de waarden die wij met z'n allen hebben bepaald, gaan uitdragen? In Nederland blijkt dit al heel moeilijk te zijn, je ziet dat deze waarden niet zo duidelijk naar voren komen als ze zijn vastgesteld. Als je dit in Europees verband gaat doen, wordt het alleen maar erger, dus ik denk niet dat wij er nu al aan moeten beginnen om de Europese gezamenlijke waarden in het onderwijs uit te dragen.

Ben Knapen: Het is dus wel een goed idee, maar het is een beetje te vroeg?

Maarten Sinnema (Universiteit Twente): Ruimschoots te vroeg...

Wouter Jansen (TU Eindhoven): Ik denk dat dit precies de fout is die de heer Eyskens noemde, want zo kies je voor geen debat in plaats van voor een debat. Dit lijkt mij een fundamentele fout, ook in het onderwijs kunnen wij gewoon een debat voeren over dit soort zaken.

Maarten Sinnema (Universiteit Twente): Volgens mij is er in de stelling heel duidelijk sprake van een verplichting om deze waarden in het onderwijs op te nemen. Dat is ook geen debat.

Nabi Abudaldah (Wageningen Universiteit): De stelling is niet heel duidelijk geformuleerd; natuurlijk is de definitie te beperkt. Ik denk dat het goed is om een eenheid te vormen door waarden te delen, maar er zou wel een discussie over gevoerd moeten worden, een debat op scholen. De waarden moeten niet worden vastgesteld door wie dan ook, er moeten meer ideeën gemobiliseerd worden via meer uitwisseling op scholen. Dat is een alternatieve wijze om door het delen van waarden tot eenheid te komen.

Ben Knapen: De stelling luidt: "Inwoners van Europa moeten verplicht onderwijs krijgen in de Europese centrale waarden en vrijheden." Is deze stelling niet duidelijk genoeg?

Nabi Abudaldah (Wageningen Universiteit): De waarden zijn natuurlijk niet eenduidig, daarom ben ik tegen de stelling. Er wordt ook niet aangegeven welke waarden zullen worden uitgedragen en op welke wijze. Daarom lijkt het mij goed om deze stelling te verwerpen en als alternatief op scholen een discussie over een gemeenschappelijk waardensysteem te starten. Dat moet dan ook gemobiliseerd worden.

Anita van Rootselaar (Universiteit Utrecht): Ik denk dat wij waarden niet moeten zien als een vaststaand, absoluut begrip. Het is juist een van de kenmerken van Europa dat er in een democratische samenleving ruimte is voor debat. Debat is een van de fundamenten van democratie en het is belangrijk dat mensen in Europa weten dat zij hier recht op hebben en dat zij kritische burgers worden die ook aan het debat deelnemen. Daartoe moeten zij worden opgeleid, opdat er voortdurend over deze waarden wordt nagedacht.

Iona Ebben (Universiteit Maastricht): Het is meer de vraag wie dit onderwijs zal gaan vormgeven en wie dit zal gaan controleren. Zo is er in Nederland enig debat geweest over de canon.

Een voorstander: Ik vind het opvallend dat wij nu zeggen dat deze waarden bestaan, want ze staan in het EVRM en in de Kopenhagencriteria. Wij zeggen dat ze in heel Europa moeten worden geïmplementeerd en onderwezen. Er wordt overigens ook een probleem mee opgelost, namelijk dat van de eurosceptis. Dat kun je oplossen door de mensen meer over Europa te vertellen en meer uit te leggen. Ik hoor er geen enkel argument voor dat wij dit niet zouden moeten doen. Er wordt alleen de vraag opgeworpen wat deze waarden precies inhouden, maar ze moeten nu juist uitgewerkt worden. Er zijn dus geen goede tegenargumenten en wel heel goede argumenten vóór de stelling. Laat iedereen dus zelf maar een keuze maken...

David de Vries (VU Amsterdam): Ik hoorde zojuist iemand zeggen dat de Europese waarden niet absoluut, maar relatief zijn. Dit maakt het juist zo moeilijk om deze normen en waarden te onderwijzen. Hierbij moet ook nog bedacht worden dat de nieuwe EU-landen uit Midden- en Oost-Europa een geschiedenis van communisme hebben. Het is dus juist van belang om de onderlinge relaties van deze landen te bespreken, die veelal vijandig tegenover elkaar staan. Dit is belangrijker dan onderwijs in centrale Europese waarden.

Jasper de Lange (Universiteit Utrecht): Ik denk dat dit juist aangeeft wat er precies onderwezen moet worden. Een democratie staat of valt met de burgers; die moeten kritisch zijn, zij moeten deelnemen, meedenken, meedoen, hun mening kunnen bepalen en ook

weer veranderen. Juist daarin moeten zij onderwezen worden, niet in al dan niet universele centrale waarden. Het gaat om het denken, mensen moeten leren om democratisch te denken. Dat is Europees.

Nicolas Bas (Universiteit Antwerpen): Ik heb heel veel het woord "wij" gehoord, maar ik denk dat wij af moeten van het groepsgevoel, van het "wij-denken". Mark Eyskens heeft gezegd dat Europa geen geografisch gegeven moet zijn; als wij mensen gaan onderwijzen in Europese centrale waarden, gaan wij dat geografische gegeven automatisch creëren.

Sandra van Beest (Radboud Universiteit Nijmegen): Ik denk dat wij juist wel dat "wij-denken" moeten stimuleren. Waarom is de Europese grondwet in Nederland mislukt? Omdat er geen Europees burgerschapsgevoel was. Wij kunnen wel net doen alsof er geen essentiële Europese waarden zijn, maar elk land dat wil toetreden tot de Europese Unie, moet zich nu eenmaal houden aan de rechten van de mens. Er zijn bepaalde dingen die essentieel zijn voor alle Europese burgers. Als zij hierin onderwijs krijgen, kan er een "wij-gevoel" ontstaan, het gevoel dat wij allen Europese burgers zijn. Dat hebben wij nodig, vooral als wij vooruit willen met Europa. Denk maar aan de grondwet, die hopelijk een volgende keer, misschien in de vorm van een verdrag, niet zal mislukken.

Marloes van Noorloos (Universiteit van Tilburg): Europees burgerschap zou dus het doel van het onderwijs in Europese centrale waarden zijn, maar het belangrijkste voor het ontwikkelen van Europees burgerschap lijkt mij dat alle jongeren in Europa leren wat de waarde is van al die verschillende culturen in Europa. Eenheid in verscheidenheid, dat is ook het motto van de Europese Unie. Je moet ervoor zorgen dat jongeren met elkaar praten, elkaar leren kennen. Meer uitwisseling voor jongeren, dat lijkt mij veel belangrijker dan onderwijs in centrale waarden. Als wij elkaar leren kennen en zien hoe mooi andere culturen in Europa zijn, komen wij veel dichterbij het ideaal van Europees burgerschap.

Een voorstander: Het doet mij heel goed om te kunnen constateren dat wij het tegenkamp hebben overtuigd, want dit pleit alleen maar voor de stelling: wij moeten eenheid in verscheidenheid gaan onderwijzen om de mensen zich Europees burger te laten voelen. Wij hebben niet beweerd dat er een boek "Europa voor dummies" komt en dat er met zo'n boek in alle EU-lidstaten onderwijs zal worden gegeven. Nee, wij willen juist de diversiteit onderwijzen, dat is de kern van de Europese identiteit, dus bedankt voor deze bijdrage!

Marloes van Noorloos (Universiteit van Tilburg): Ik wilde juist betogen dat het beter is om diversiteit in plaats van centrale waarden te onderwijzen. De stelling gaat over centrale waarden, wat impliceert dat de nadruk wordt gelegd op gedeelde, gemeenschappelijke waarden, niet op de diversiteit van alle landen, terwijl dat juist het belangrijkste is bij het bevorderen van Europees burgerschap.

Ben Knapen: Dank aan alle deelnemers voor dit debat. Wij gaan nu opnieuw stemmen over de stelling. Ik hoop dat iedereen nu zijn voorkeur wil bepalen op basis van het verloop van dit debat, en dus niet zoals in de Tweede Kamer, waar je van tevoren altijd al weet wat de uitkomst van een debat zal zijn...

Voor: 57,9%

Tegen: 42,1%

Ben Knapen: Dit leert ons dat iedereen al bij het begin van dit debat een rotsvaste overtuiging had en dat eenieder dacht: "Ze kunnen praten als Brugman, maar mijn mening staat vast." Het is ook mogelijk dat beide partijen hun zaak geweldig goed hebben verdedigd, maar er niet in zijn geslaagd om het standpunt van de tegenstander onderuit te halen.

Debat over thema II: De grenzen van de Unie

Stelling:

De Europese Unie moet een B-lidmaatschap introduceren.

Ben Knapen: Nu heeft Mark Eyskens vanmorgen over diverse soorten Europa, diverse allianties gesproken, maar in deze stelling is er sprake van een B-lidmaatschap, wat bijna impliceert dat er ook een A-lidmaatschap zou zijn. Het debat moet natuurlijk niet gemanipuleerd worden, maar ik denk dat alle aanwezigen slim genoeg zijn om zich niet te laten manipuleren.

Voor: 37,1%

Tegen: 62,9%

Ben Knapen: Ook deze stelling zal worden toegelicht, en wel door Jean Eigeman, lid van de Eerste Kamer voor de PvdA.

Jean Eigeman (lid van de PvdA-fractie in de Eerste Kamer): Tja, wat moet je eigenlijk nog na die mooie beeldspraak over Saturnus? De introductie van B-landen vraagt om zorgvuldigheid. Dit betekent voor mij dat wij verstandig omgaan met de wensen van landen in het grensgebied van de Unie aan de oostzijde, en tegelijkertijd dat wij moeten beseffen dat het om samenwerking met onze burens gaat. Het gaat om verstandig zijn in twee opzichten. De Kopenhagencriteria zijn harde voorwaarden die raken aan de essentie van de Europese samenwerking, het gaat om de koppeling met de oorsprong: de democratische rechtsstaat versterken, mensenrechten serieus nemen en vrede en veiligheid dienen. Het recente verleden heeft geleerd dat dit in Europa nog steeds geen overbodige luxe is.

Voorts gaat het om eisen die te maken hebben met een open economie, en ook hierbij is er een relatie met de oorsprong. Naast de Kopenhagencriteria als harde eis is er de opnamecapaciteit van Europa. Uitbreiding van de Unie heeft effect op het gevoel van burgers en op hun beeldvorming. Dit mag meetellen, maar de staat mag niet gezien worden als een willoos orgaan dat zichzelf beschouwt als verlengstuk van de soevereine burger, zoals de Franse filosoof Gauchet het noemt.

Ook de term B-landen vraagt om nadere overdenking. Het gebruik hiervan kan iets heel neerbuigends hebben, het kan een voedingsbodemp voor nieuwe tegenstellingen zijn. Het gaat in wezen om een leerproces, dat vaart kan krijgen door het creëren van een bijzondere status voor landen die actief zijn om hun democratie te versterken. Dit biedt ook gelegenheid voor een veel actievere houding jegens de burgers van het "gevestigde" Europa.

B-landen vormen een kanszone; met deze kansen moeten wij zorgvuldig omspringen, in het besef dat elk grensgebied een zeker hybride karakter heeft: een mix van taal, dialect en cultuur. Maar het gaat ook om een vage scheidslijn tussen de formele en de informele economie. Bij onze eigen Europese burgers moet het denken in termen van kansen weer meer centraal komen te staan, in het bijzonder bij jongeren. In mijn woonplaats Culemborg bereiden leerlingen uit 6 vwo een theaterstuk voor; geen schooltoneel, maar toneel met een professionele aanpak waarmee zij op tournee gaan door het land. Centraal staat de verwerking van een oorlogsverleden, een ontmoeting tussen een jonge moslimvrouw, gevlucht uit Srebrenica, en een oude man, slachtoffer van Auschwitz. De titel van het stuk is: "En wat dan?". In De Gelderlander vatte Alma Ibrahimovitz, schrijfster en hoofdrolspeler van het stuk, een 17-jarige Bosnische leerlinge die op 2-jarige leeftijd naar Nederland is gekomen, de dialoog met de oude man samen. Zij zegt: "Het gaat over de vraag: Hoe moeten wij nu verder? En het gaat om een pleidooi voor de hoop." Als wij zo naar B-landen kijken, raken wij veel burgers in het hart.

Ben Knapen: Nu krijgt Stijn Kiens de kans om hier iets tegen in te brengen.

Stijn Kiens (Radboud Universiteit Nijmegen): Voor de goede orde, ik was eigenlijk van mening dat ik zou moeten pleiten voor de invoering van een B-lidmaatschap. Misschien pleiten wij dan wel voor hetzelfde.

Ben Knapen: Dat kan ook, dat lossen wij achteraf dan wel op met de twee groepen die tegenover elkaar staan...

Stijn Kiens (Radboud Universiteit Nijmegen): Precies, wij zien het resultaat straks wel.

Het eerste wat mij bij het B-lidmaatschap opvalt: het klinkt niet echt lekker, het heeft een wat negatieve connotatie. Ik denk dat dit niet terecht is, want volgens mij is het een instrument dat Europa nodig heeft voor de verdere uitbreiding. Ik wil dan ook even aanduiden waar de B voor staat. Ik stel voor om hierbij te denken aan de B van Beter dan geen lidmaatschap...

De politieke realiteit van dit moment leert ons dat Europa niet echt klaar is voor verdere uitbreiding. Wij zijn bestuurlijk niet klaar, wij hebben nog geen grondwet. Daarnaast ontbreekt in sommige landen de politieke wil. Gelet op de Kopenhagencriteria betekent dit eigenlijk dat Europa nu niet klaar is voor verdere uitbreiding en dat wij dus niet verder kunnen. Maar is dit fair tegenover potentieel toetredende landen? Doet dit recht aan ons gevoel voor internationale solidariteit? Ik denk van niet. Daarom denk ik dat wij een B-lidmaatschap moeten invoeren waarmee landen rechten kunnen krijgen en onder bepaalde voorwaarden lid kunnen worden van de Europese Unie, zij het niet met alle onderdelen ervan. Zo kunnen wij langzaam aan elkaar wennen, waarna uiteindelijk uitbreiding tot een groter Europees project van vrede, veiligheid en voorspoed mogelijk wordt.

Zonder het politieke instrument van het B-lidmaatschap zijn potentiële toetreders veel verder van huis, of eigenlijk veel verder van Europa. Een boer in Oekraïne koopt helemaal niets voor idealistische prietpraat over een onverdeeld Europa waarin iedereen gelijk is. Tenminste, niet zolang dit betekent dat hij Europa nooit in zal komen. En dat is wel de realiteit, bij onze keuze. Gelet op het huidige onvermogen van Europa betekent dit: een B-lidmaatschap of geen lidmaatschap. U weet allen ook wel wat beter is...

Ben Knapen: Heel knap voor iemand die onderweg nog van mening moest veranderen...

Els van Oosten (TU Eindhoven): Ik ben voorstander van een B-lidmaatschap. Stijn Kiens heeft hiervoor zojuist een heel goed pleidooi gehouden. Ik wil er alleen nog aan toevoegen dat er nog het probleem is dat Europa op dit moment geen capaciteit heeft om andere landen op te nemen, en wel omdat leiderschap ontbreekt en omdat hier en daar bij referenda grondwetten niet worden goedgekeurd. Heel belangrijk is wel dat Europa kan profiteren van uitbreiding van de interne markt. Door een B-lidmaatschap aan te bieden aan landen als Kroatië of Turkije, kunnen wij profiteren van een versterking van de interne markt, terwijl deze landen niet kunnen meebeslissen en dus geen beleid kunnen uitzetten.

Tim Lagrange (Universiteit Gent): Ik pleit tegen het invoeren van een B-lidmaatschap, omdat hierbij twee slagzinnen passen. Enerzijds een Europese slagzin, eenheid in diversiteit, anderzijds een typisch Belgische slagzin, namelijk union de la force. Deze zouden wij moeten kunnen combineren. Met het introduceren van een B-lidmaatschap zouden wij niet kunnen komen tot het Europa van twee snelheden dat door onze premier Verhofstadt als positief wordt beschouwd, maar tot een Europa van vier of zelfs meer snelheden. Europa zou de bol van Saturnus zijn, namelijk de kern Europa die verder wil. Daarbij behoort dan de ring, een aantal lidstaten die niet zo ver willen gaan, bijvoorbeeld de landen uit Centraal- en Oost-Europa. Dan zijn er nog de landen waarbij wij een Europees nabuurschapsbeleid voeren en ten slotte zou er dan nog een vierde categorie van landen met een B-lidmaatschap zijn. Dit is voor mij een brug te ver.

Laurie Faro (Open Universiteit): Eigenlijk is er al een Europese Unie met een B-lidmaatschap; ik denk dat de heer Eyskens dit met mij eens zal zijn. Er zijn landen die de euro al geïntroduceerd hebben, en andere die dit niet hebben gedaan. Er zijn landen die zich aangesloten hebben bij het Verdrag van Schengen, terwijl andere dit niet hebben gedaan. In

feite is er dus al een Europa met twee snelheden, dus ik zie eigenlijk geen enkele reden om hier moeilijk over te doen. Stijn Kiens heeft het heel goed gezegd, het B-lidmaatschap is geen tweederangs lidmaatschap. Nee, het kan een opmaat zijn voor het A-lidmaatschap, volwaardig lidmaatschap.

David Riphagen (TU Delft): Als analytisch student kan ik mij niet aan de indruk onttrekken dat de argumenten van voor- en tegenstanders toch wat door elkaar lopen. Ik bepleit dat een B-lidmaatschap niet alleen onzinnig, maar ook overbodig is. De argumenten hiervoor zijn zo ongeveer wel door alle sprekers genoemd. Bij de Europese eenwording wordt er eigenlijk uitgegaan van gelijkheid van landen, daarvoor zijn de criteria van Kopenhagen opgesteld. Dus: onzin. Overbodig is het B-lidmaatschap omdat er al middelen zijn om landen te parkeren in de tweede ring van Saturnus, zoals de douane-unie. Deze levert nu weliswaar wat problemen met Turkije op, maar er is wel zo'n unie, die de eerste stap naar monetaire eenwording vormt. Grensoverschrijdende samenwerking is ook al mogelijk, zoals met de Verenigde Staten, bijvoorbeeld op het terrein van justitie. Dus ook zonder een denigrerende opstelling tegenover bepaalde landen kunnen die stapjes zetten in de richting van toetreding tot de Europese Unie. Daar heeft iedereen baat bij.

Stijn Kiens (Radboud Universiteit Nijmegen): Uitgaan van onverdeeldheid is nu precies de idealistische prietpraat die ik noemde. Landen kunnen altijd relaties met andere landen aangaan, daar gaat het niet om. Het gaat erom dat wij nu landen als Turkije voortdurend buiten de deur kunnen houden en deze landen rechten kunnen onthouden. Met een B-lidmaatschap kunnen wij landen wel een recht geven. Deze politieke mogelijkheid moeten wij hebben, anders kunnen wij altijd nee blijven zeggen, en dat is gewoon niet eerlijk tegenover landen die willen toetreden.

Ankie Broekers-Knol (lid van de VVD-fractie in de Eerste Kamer): Ik ben tegen een B-lidmaatschap. Waar praten wij nu over? Hebben wij het nu over meedoen of ook over meebeslissen? Hebben wij het over partnership of over privileged partnership? Met dit laatste wordt dan misschien het vooruitzicht van het lidmaatschap van de Europese Unie bedoeld. Meedoen kan heel makkelijk zonder B-lidmaatschap; ik wijs op Zwitserland, Noorwegen, IJsland en Liechtenstein. Deze landen doen volop mee in de Europese Economische Ruimte en ik meen dat IJsland zelfs meedoet aan Schengen. Dat is dus heel goed mogelijk, er is geen B-lidmaatschap voor nodig. Het is inderdaad een denigrerende aanduiding en bovendien gaat er te veel de gedachte achter schuil dat het ook privileged moet zijn.

Maurice Paulussen (Rijksuniversiteit Groningen): Ik ben het wel met de tegenstanders eens dat de terminologie niet zo gelukkig gekozen is. Een B-lidmaatschap impliceert ook een A-lidmaatschap en daarmee een soort eredivisie en eerste divisie van EU-landen. Op zo'n verscheidenheid zitten wij helemaal niet te wachten, denk ik. Maar tot nu toe gaat het alleen over nationale staten en ik denk dat je een B-lidmaatschap ook in een andere vorm zou kunnen zien, bijvoorbeeld in die van gedeeltelijke functionele of regionale integratie. Kijk naar zeer grote landen waarmee wij te maken zullen krijgen, zoals Oekraïne en Turkije. Deze landen zijn zo groot en zo divers dat een regionale integratie voor de hand ligt. Maak gebruik van de al zeer lang bestaande samenwerking in een aantal regio's. Het zou een experimenteel model zijn, maar ik denk dat het het overwegen waard is.

Lotte van Diepen (Universiteit van Tilburg): Ik heb de indruk dat het idee van een B-lidmaatschap voortkomt uit het niet willen maken van een politieke keuze. Dit kan eigenlijk niet. Politici houden graag iedereen te vriend, maar op deze manier behoren sommige landen er niet helemaal bij, maar ook niet helemaal niet. Wij praten over de Europese Unie, de Europese Gemeenschap; dit impliceert toch eenheid, gelijkheid. Ik vind het frappant dat instellingen die dergelijke begrippen zo hoog in het vaandel hebben, op deze manier een

oneerlijkheid creëren, want zo ontstaan er toch tweederangs lidstaten, en wellicht een nieuwe Muur.

Gerard Oosterwijk (Nationale Jeugdraad): Ik pleit tegen de vorming van een B-lidmaatschap, waarbij ik mij wil aansluiten bij de argumenten van mevrouw Broekers. Wij zijn met de neighbourhood-policy nu op een heel goede weg met de Europese Unie. Er zijn veel landen aan de grens van de Unie, van Moldavië tot Georgië en Azerbeidzjan, die zouden kunnen profiteren van de gemeenschap die wij hebben gevormd. Daarin schuilt de kracht van de Unie, het hoeft niet altijd om een lidmaatschap te gaan, het is ook mogelijk om intensieve samenwerking aan te gaan, wellicht zelfs in een vrijhandelszone. Dan kunnen die landen de Unie iets bieden, maar wij kunnen tegelijkertijd eisen stellen, bijvoorbeeld op het punt van de Europese waarden die zij nog verder zouden kunnen ontwikkelen.

Stijn Kiens (Radboud Universiteit Nijmegen): Er is een verschil tussen getrouwd zijn en een losse relatie hebben. Daar gaat het volgens mij om! Het gaat niet om af en toe samenwerken, wij moeten landen die willen toetreden, ook rechten geven en mee laten doen, in ieder geval gedeeltelijk. Dit is toch een essentieel verschil, dat mis ik steeds in de argumentatie.

Veerle van Doeveren (Universiteit Leiden): Ik verdedig het B-lidmaatschap, omdat ik het zie als een kans om gelijkheid te scheppen. Wij leven niet op Pluto of op Saturnus, wij leven op de aarde en wij hebben te maken met landen die een grote achterstand hebben. De Kopenhagencriteria zijn zeer veeleisend en een gedeeltelijk lidmaatschap geeft deze landen de kans om zich verder te ontwikkelen tot gelijkwaardige leden van de EU.

Ben Knapen: Het zou dus ook ideaal zijn voor bijvoorbeeld Turkije?

Veerle van Doeveren (Universiteit Leiden): Ja.

Wilco Otte (Universiteit Utrecht): Het lijkt mij heel belangrijk om hieraan toe te voegen dat de inwoners van Turkije, Macedonië en Kroatië zich tegen de Europese Unie zullen gaan opstellen, omdat wij hen maar laten varen. Als wij een soort toekomstig lidmaatschap kunnen bieden, zullen zij daarin willen investeren, omdat zij weten dat zij er uiteindelijk gunstige effecten van kunnen verwachten. Daarmee zijn zij dan gelukkig, net als wij, vanwege de positieve uitwerking op de interne markt.

Jos van Nistelrooij (Erasmus Universiteit Rotterdam): Het is heel belangrijk dat inwoners van zulke landen zich betrokken voelen bij Europa: we unite people. Daarom is het ook van belang om deze mensen geen schijnzekerheid te bieden in de vorm van een B-lidmaatschap. Waarschijnlijk omvat dit dan alleen de onderdelen waarvan de "gevestigde" landen veel voordeel hebben. De nieuwe landen kunnen vervolgens groeien tot zij aan onze waarden voldoen. Dan houden wij geen rekening met hun waarden.

Laurie Faro (Open Universiteit): Het is toch nog altijd beter dan niets. Nu zie je dat de toetredingscriteria zo streng en de procedures zo lang zijn, dat het niet werkt. Je moet het praktisch aanpakken: met een B-lidmaatschap behoren die landen er op korte termijn bij en kunnen zij meedoen. Beter dan geen lidmaatschap, daar staat de B voor.

Erik Jurgens (lid van PvdA-fractie in de Eerste Kamer): Mijn ergernis is altijd dat de Europese Unie doet alsof zij Europa is. Europa is veel groter dan de Europese Unie. Zo zijn er 47 lidstaten van de Raad van Europa. De 20 niet-EU-leden zijn uit het oogpunt van de Unie in feite nu al B-leden, het zijn landen die ooit lid kunnen worden. Maar wij doen voortdurend alsof de Europese Unie het centrum van de wereld is en dat de rest tot de periferie behoort. Het lijkt mij goed om niet de term B-lidmaatschap te gebruiken, maar vormen te vinden om de andere 20 landen op verschillende wijzen bij de Europese Unie te

betrekken, zoals ze nu al betrokken zijn bij de Raad van Europa. Ik begrijp ook niet waarom mijn collega Ankie Broekers tegen het B-lidmaatschap is, want een van die manieren is de Europese Economische Ruimte, een prachtige vorm van B-lidmaatschap. Daar gaan wij nu dan ook meer de nadruk op leggen en wij vragen een aantal prettige landen in Centraal- en Oost-Europa die nog geen lid van de Unie zijn, ten minste deel te nemen in de Europese Economische Ruimte. Ik ben dus vóór een B-lidmaatschap.

Ben Knapen: Ik wil niet manipuleren, maar als ik het goed begrijp, zeggen de voorstanders van de stelling dat je het anders zou moeten noemen, terwijl de tegenstanders er überhaupt tegen zijn. Maar eigenlijk is niemand gelukkig met de term B-lidmaatschap, dus dat moeten wij maar even "parkeren" bij het stemmen.

Rob van de Beeten (lid van de CDA-fractie in de Eerste Kamer): Ik ben zelf een overtuigd aanhanger van het huwelijk, maar ik zou aan de voorstanders van de stelling willen vragen, wanneer die vrijblijvende samenlevingsvorm of die verloving overgaat in een vaste verbintenis. Welke criteria gelden daarvoor? En is voldoen aan de Kopenhagencriteria nu voldoende om lid van de Unie te kunnen worden of komen er nog andere dingen bij kijken?

Dirk van Leeuwen (Universiteit van Amsterdam): Het lijkt misschien een losse relatie, maar wat ik nu hoor, zie ik toch als al te strakke huwelijkse voorwaarden. Wij zullen moeten beseffen dat er bij de toetreding van nieuwe landen al sprake is van heel grote verschillen. Er zijn heel zware criteria voor toetreding en de beoordelingsperiode duurt behoorlijk lang. Ik ben meer voor een pragmatische aanpak: erken de bestaande verschillen. Ik heb dan ook wel kritiek op de argumenten van de tegenstanders, want zij spreken veel van gelijkheid. Gelijkheid betekent gelijke behandeling in gelijke gevallen; dat heb ik bij de tegenstanders nog niet gezien. Wij zullen landen die onderling gelijk zijn, ook gelijk moeten behandelen, maar in veel gevallen zijn ze niet gelijk. Daarom is het B-lidmaatschap iets wat wij zouden moeten ondersteunen.

Tim Lagrange (Universiteit Gent): Ik denk dat wij nu een bepaalde waarde vergeten, namelijk de rechtvaardigheid, die ook in het grondwettelijk verdrag voorkomt. Er werd zojuist gesproken over een B-lidmaatschap voor Turkije. Dit land was partij bij de conventie voor het opstellen van het grondwettelijk verdrag. Het zou schijnheilig zijn om een land aan zoiets te laten meewerken om het er vervolgens geen deel van te laten uitmaken. Je kunt het vergelijken met het wijzigen van de spelregels voor het nemen van een strafschoep als er een Nederlander bij de stip staat. Dat kan hierbij niet.

Ben Knapen: Daar is overigens veel voor te zeggen...

Lancelot Schellevis (Universiteit Utrecht): Ik denk dat het eigenlijk heel simpel is. Iedereen is het ermee eens dat B-lidmaatschap een onjuiste benaming is. B-lidmaatschap moet je gewoon zien als een voorfase van het A-lidmaatschap, een fase waarin de toetreders kunnen wennen aan de Europese Unie. Maar dit geldt ook voor de burgers van de Unie, die kunnen er dan ook aan wennen dat bijvoorbeeld Turkije lid zal worden van de Unie, zonder dat dit land al veel bevoegdheden heeft bij het nemen van beslissingen. En dit geldt ook voor andere toetreders. Als nieuwe landen na deze fase volledig voldoen aan de Kopenhagencriteria, kunnen ze lid worden van de Unie.

Jaap de Zwaan (Instituut Clingendael): Het lidmaatschap is cruciaal. Groot-Brittannië is lid van de Europese Unie, maar het doet niet mee op alle beleidsterreinen. Denemarken is ook lid van de Unie, maar doet eveneens niet mee op alle terreinen. Het Saturnusmodel zou zo kunnen werken dat het gaat om concentrische cirkels waarin een land kan meedoen om de Europese instellingen te laten functioneren, dus wel lid van de Europese Raad en het Europees Parlement, maar zonder uiteindelijke invloed op de beslissingen.

Ben Knapen: Dus als er een andere omschrijving wordt gekozen, kun je je scharen bij de voorstanders?

Jaap de Zwaan (Instituut Clingendael): Dat zou ik dan absoluut doen.

Mark Eyskens: Ik vind de uitdrukking B-lidmaatschap dubbelzinnig en onzorgvuldig gekozen. In mijn opvatting kan er wel sprake zijn van een gedifferentieerd lidmaatschap. Dat wil zeggen dat sommige lidstaten die volwaardig lid zijn, bijvoorbeeld geen lid zijn van de monetaire unie. Dit geldt voor 14 Europese landen, maar die zou ik geen B-lidmaatschap willen opspelden. Andere landen hebben zich niet aangesloten bij de Schengenakkoorden en weer anderen nemen niet deel aan het gemeenschappelijk defensiebeleid. Een gedifferentieerd lidmaatschap is voor mij een dynamisch proces dat kan leiden tot aansluiting bij de kleinere cirkels en uiteindelijk tot de kern.

Het concept van het B-lidmaatschap is een soort veredelde associatie, maar je kunt geen lid van de Unie worden voor de halve prijs. Je kunt niet maar 35.000 van de 70.000 pagina's van het acquis communautaire verinnerlijken en maar aan de helft van de Kopenhagencriteria voldoen. Dat gaat niet, het is het een of het ander. Dan moet je dus denken aan associatie, maar dat is iets heel anders. Wij kunnen de associatie ook verbeteren met andere formules, maar wij moeten het lidmaatschap niet te grabbel gooien, het mag niet afgeprijsd worden of in de uitverkoop gedaan worden.

Hans van Oene (Universiteit van Tilburg): Er zijn nu leden en kandidaatleden. Als je het B-lidmaatschap opvat als een soort voorfase, wat is dan de bedoeling? En als je werkelijk een rangorde wilt in het lidmaatschap, is Rusland dan morgen C-lid? En wanneer wordt China D-lid?

Els van Oosten (TU Eindhoven): Ik denk dat er één heel groot verschil is. Wij willen de interne markt vergroten; kandidaatleden kunnen nog niet meebesluiten, maar de economie van heel Europa zal sterker worden door de uitbreiding van de interne markt via het B-lidmaatschap, of hoe je het beestje dan ook wilt noemen.

Dirk van Leeuwen (Universiteit van Amsterdam): Ik vind dit een heel belangrijk argument, het is een heel groot voordeel. Maar bovendien verschaft een B-lidmaatschap duidelijkheid. Zodra je de al bestaande verschillen gaat gieten in een vorm die in de institutie herkenbaar is, bevordert je de duidelijkheid van de Europese Unie voor het publiek.

René van der Linden (lid van de CDA-fractie in de Eerste Kamer): Ik vrees dat de discussie over het B-lidmaatschap alleen bedoeld is om Turkije buiten de deur te houden en dat men daarom iets verzint wat in de bestaande structuren niet bestaat, als doekje voor het bloeden voor Turkije. Ik ben zeer tegen een B-lidmaatschap, omdat daarmee een belofte wordt doorkruist en omdat er een soort dubbele standaard in Europa uit voortvloeit.

Percy Oosterveen (Wageningen Universiteit): Ik vind dat een B-lidmaatschap eigenlijk alleen maar onduidelijkheid schept, omdat niet duidelijk is op welke gebieden men wil gaan samenwerken. De interne markt is genoemd, maar Europa is meer dan de interne markt. Europa staat ook voor een bepaalde rechtsstaat en voor bepaalde democratische waarden. Als je met landen als Albanië en Algerije op economisch gebied gaat samenwerken, heb je te maken met landen die helemaal nog niet voldoen aan de criteria op het gebied van de rechtsorde of de mensenrechten. Torn je hiermee niet aan de nagestreefde gemeenschappelijke waarden in de EU en aan de gemeenschappelijke ontwikkeling in de Unie?

Stijn Kiens (Radboud Universiteit Nijmegen): Met alle respect voor senator Van der Linden, ik vind het toch een beetje jammer dat wij allemaal argumenten aanvoeren voor het invoeren van een B-lidmaatschap, terwijl men ons er vervolgens mee om de oren slaat dat onze

argumenten niet echt zijn, maar dat wij stiekem Turkije buiten de deur willen houden. Ik ben hier hoogst verbaasd over.

René van der Linden (lid van de CDA-fractie in de Eerste Kamer): Het zou goed zijn om straks eens over de kwestie van de toetreding van Turkije te stemmen. Ik merk dat bevriende en sterk verwante politici in Duitsland met deze gedachte spelen en in Frankrijk wil men er een referendum over houden, waarbij het B-lidmaatschap dan voor Turkije een doekje voor het bloeden zou zijn. Daarom ben ik tegen het B-lidmaatschap en ben ik een voorstander van de filosofie van de heer Eyskens om met een gedifferentieerd lidmaatschap te werken. De Eurozone is er een voorbeeld van.

Ben Knapen: Wordt het niet heel ingewikkeld om tegen een B-lidmaatschap te zijn omdat daar misbruik van gemaakt wordt, maar wel een voorstander van verschillen te zijn, omdat ze al bestaan en ook goed werken? Je zou zeggen: het is van tweeën één.

Sara Theunynck (Universiteit Antwerpen): Nu maar weer eens een Belg aan het woord... Voor mij betekent het B-lidmaatschap vooral het proces aan de gang houden. Op dit moment bevindt Europa zich, zoals de heer Eyskens heeft gezegd, in een overgangsfase, een fase waarin het heel moeilijk is om de besluitvorming goed te laten verlopen. Je kunt ook niet zo maar stoppen met een B-lidmaatschap, voor mij is het een manier om verder te kunnen werken, want wie zegt dat een kandidaatland na vijftien jaar nog steeds in het lidmaatschap van de Unie geïnteresseerd zou zijn?

Melanie de Andrade (VU Amsterdam): Er wordt gehamerd op gelijkwaardigheid, maar alle al bestaande regelingen lijken mij toch ook bedoeld om landen de kans te geven, deel te nemen in de Europese Unie. Er is ook nog een praktisch element: als je allerlei regelingen wilt gaan invoeren, hoeveel mensen heb je daarvoor wel niet nodig? Je hoort nu al dat de Europese Unie een moloch is en dat de voortgang neerkomt op kruipen. Zou het niet beter zijn om het eenvoudiger te houden en gewoon gebruik te maken van de al bestaande regelingen?

Dick van Deventer (Universiteit Leiden): Als vertegenwoordiger van de oudste universiteit, de Universiteit van Leiden wil ik, verdergaand in de beeldspraak van relatie en huwelijk, de vraag opwerpen of het niet moeilijker wordt om de verkering te verbreken naarmate een relatie langer duurt. Oftewel, ontstaat er met een B-lidmaatschap geen morele verplichting om dat lidmaatschap op een bepaald moment om te zetten in een A-lidmaatschap? Zou dat geen grotere morele verplichting zijn dan de verplichting jegens bijvoorbeeld Turkije, een land dat wij nu al decennia lang aan het lijntje houden?

Rozan Consten (Universiteit Maastricht): Als vertegenwoordiger van de jongste universiteit van Nederland wil ik even ingaan op het argument dat er geen B-lidmaatschap nodig zou zijn voor het uitbreiden van de interne markt. Er zijn al verschillende bilaterale verdragen met landen buiten de EU en er is een regionaal beleid, de European neighbourhood policy, waarin juist de mogelijkheid van zulke verdragen wordt aangeboden: samenwerking in de interne markt zonder lidmaatschap van de Europese Unie. Ook wordt het argument genoemd dat Turkije de tijd zou hebben om te bekijken of het echt lid wil worden van de Unie en dat wij ook de kans krijgen om te bepalen of wij het leuk vinden om Turkije erbij te hebben. Ik ben het ermee eens dat wij Turkije al veel te lang aan het lijntje houden en dat dit tot een back-lash kan leiden, zoals de heer Eyskens ook al aangaf. Er wordt ook het argument gebruikt dat het veel te moeilijk zou zijn om aan de Kopenhagencriteria te voldoen, zodat er een B-lidmaatschap zou moeten zijn. Het meest succesvolle externe beleid van de Unie is de toetreding van tien Oost-Europese landen, die allemaal zonder problemen aan de criteria hebben voldaan. Het zijn nu volwaardige leden van de Europese Unie.

Wilco Otte (Universiteit Utrecht): Huwelijken en relaties, het zijn allemaal mooie metaforen, maar wij zien het B-lidmaatschap als een toekomstig volwaardig lidmaatschap. Dit houdt in dat deze landen net zulke rechten zullen hebben als Nederland, België enz. Wij willen Turkije dus niet buiten de boot houden, wij willen ervoor zorgen dat de toetreding van dit land zorgvuldig verloopt, opdat institutioneel alles klopt, de burgers erin blijven geloven en uiteindelijk een interne markt ontstaat waarin volledig voldaan wordt aan de Kopenhagencriteria, zodat alles in kannen en kruiken is.

Frank Lambermont (Universiteit Maastricht): De landen die naar het lidmaatschap van de Europese Unie solliciteren, willen een volwaardig lidmaatschap. Zij willen niet deelnemen in de Europese Economische Ruimte, zij willen geen lid worden van een Europese buurtgemeenschap of wat dan ook. Nee, zij willen volwaardig lid van de Unie worden. Wij kunnen deze landen niet zo maar een verdragje aanbieden, een verguld partnerschap, om ze rustig te houden. Als wij deze landen geen lid van de Unie willen laten worden, moeten wij gewoon zeggen dat er voor hen voorlopig geen plaats is in de Europese Unie.

Lancelot Schellevis (Universiteit Utrecht): Volgens mij hebben wij al heel vaak gezegd dat wij deze landen lid willen laten worden, dus het gaat gewoon om een voorfase van het A-lidmaatschap. Je kunt vijftwintig jaar met een land over toetreding onderhandelen en dan is men zeer gedemotiveerd, of je kunt dat land toezeggen dat het over tien jaar in ieder geval het B-lidmaatschap kan verkrijgen, wat een positieve impuls is om naar het A-lidmaatschap te streven. Dit laatste lijkt mij meer bevorderlijk voor een positieve instelling om echt te werken aan het verkrijgen van het A-lidmaatschap. Denk maar niet dat Turkije over tien jaar al lid van de Unie zal zijn, het zal op z'n vroegst over twintig jaar zijn.

Pascal Hollman (Universiteit Twente): Na een tijdje te hebben geluisterd kan ik eigenlijk wel constateren dat wij het in hoge mate met elkaar eens zijn.

Ben Knapen: Dat kan niet, hoor, wij moeten nog stemmen! Het is een Belgisch-Nederlandse aangelegenheid, het gaat niet zoals in Nederland, waar wij voordat wij een besluit nemen, vaak constateren dat wij het eigenlijk met allemaal met elkaar eens zijn.

Pascal Hollman (Universiteit Twente): Ik heb de neiging om naar een compromis te zoeken, want het B-lidmaatschap wordt nu eigenlijk al gepresenteerd als een soort associatieverdrag. Zulke verdragen bestaan al, dus die zou je als een B-lidmaatschap kunnen beschouwen. En ten slotte wil ik nog een pleidooi houden voor een Europa met verschillende snelheden. Daarbij zouden nieuwe toetreders, maar ook landen als Groot-Brittannië en Denemarken zich beter thuis voelen.

Dirk van Leeuwen (Universiteit van Amsterdam): Kort samengevat lijkt het mij duidelijk dat het B-lidmaatschap uiteindelijk de oplossing is. Het belangrijkste argument hiervoor is dat dit het beste instrument voor een toenadering is. Wij halen een staat binnen de EU en zo kunnen wij beter controleren hoe een staat zich aanpast aan de eisen van de Unie. Dit is het belangrijkste argument en daarom moeten wij dit instrument gebruiken.

Ben Knapen: Hiermee sluiten wij dit debat en nu zullen wij kunnen zien waartoe dit allemaal heeft geleid. Wij gaan over tot de tweede stemming.

Voor: 31,1%

Tegen: 68,9%

Ben Knapen: Dit is toch een serieus verschil met de eerste stemming. Er blijken toch wel wat voorstemmers overgelopen te zijn. Nu ben ik er eigenlijk ook nog wel nieuwsgierig naar hoe de zaal over de toetreding van Turkije denkt. Die vraag is ook in het debat naar voren gekomen. Ik verzoek eenieder, ja of nee te stemmen bij de vraag of Turkije volwaardig lid van de Europese Unie moet worden, uiteraard als het aan de voorwaarden voldoet.

Voor: 79,9%

Tegen: 20,1%

Ben Knapen: Dit is wel leuk, hiermee kunnen wij vanmiddag misschien nog allerlei spelletjes doen. Ik dank alle aanwezigen voor hun deelname aan het debat tot dusver. Het is nu tijd voor de lunch, eet smakelijk allemaal!

Lunchpauze van 12.48 uur tot 13.55 uur.

Korte behandeling losse stellingen

Ben Knapen: Wij zijn benieuwd hoe de aanwezigen over allerlei onderwerpen denken waaraan wij straks in de discussie niet toe zullen komen. Daarom gaan wij daarover nu stemmen.

Stelling: De Europese Unie moet een eigen leger krijgen.

Ja: 59,5%   Nee: 40,5%

Stelling: Het vetorecht van de lidstaten moet worden afgeschaft.

Ja: 72,4%   Nee: 27,6%

Stelling: De Raad moet volledig openbaar vergaderen, als een echte medewetgever.

Ja: 55,6%   Nee: 44,4%

Ben Knapen: Dat zou ongeveer dezelfde verhouding moeten opleveren als bij de vorige stelling, maar dat lijkt niet het geval. Er is dus sprake van afwijkend stemgedrag.

Stelling: Lidstaten moeten hun EU-lidmaatschap kunnen opzeggen.

Ja: 70,3%   Nee: 29,7%

Ben Knapen: Als iemand de logica van deze uitslag ziet, mag hij het uitleggen.

Stelling: Nederlandse parlementariërs zijn navelstaarders: zij moeten meer debatteren over Europa.

Ja: 89,7%   Nee: 10,3%

Ben Knapen: Ik geef een van de nee-stemmers het woord.

Edwin Hubers (TU Eindhoven): Het is een goede zaak dat leden van de Eerste Kamer hier nu debatteren over de Europese Unie. Dat is een goed begin. Het is te prijzen dat zij deelnemen aan dit debat.

Ben Knapen: Na deze inbreng stemmen wij nog een keer over deze stelling, maar nu alleen de studenten.

Ja: 100%   Nee: 0%

Ben Knapen: Het misverstand is blijkbaar opgelost.

Stelling: Alle nationale ambassades van de Europese lidstaten moeten vervangen worden door Europese ambassades.

Ben Knapen: Ik heb begrepen dat er bezuinigingen op de Nederlandse ambtenarij zijn ingeboekt, dus dit kan vanzelf.

Ja: 17,7%   Nee: 82,3%

Ben Knapen: Ah, hier zit natuurlijk een aantal potentiële diplomaten.

Stelling: De EU moet met één stem spreken in de Verenigde Naties.

Ja: 66,4%   Nee: 33,6%

Stelling: De euro is goed voor de burger.

Ja: 87,5%   Nee: 12,5%

Stelling: Alle burgers moeten ook aan de EU belasting betalen.

Ja: 64,1%   Nee: 35,9%

Stelling: Het meertalenbeleid kan worden afgeschaft; Engels wordt de Europese voertaal.

Ja: 41,4%   Nee: 58,6%

Ben Knapen: Dit had ik eerlijk gezegd niet verwacht. Ik dacht dat 80 tot 90% zou zeggen dat wij het maar met Engels moeten doen, te meer omdat zelfs mensen met weinig talen in hun pakket wel Engels leren.

Stelling: De Europese vlag moet altijd naast de nationale vlag hangen en iedereen moet het Europese volkslied kennen.

Ben Knapen: Laten wij afspreken dat als u ja stemt als u het met één van deze elementen eens bent.

Ja: 37,7%   Nee: 62,3%

Ben Knapen: Dan had de vroeger minister Bot toch gelijk, met zijn opmerking dat die symbolen maar weg moeten.

Uit de zaal wordt gevraagd om een extra stemming over de vraag of de zetel van het Europees Parlement in Straatsburg gehandhaafd moet worden.

Stelling: Het Europees Parlement moet alleen in Brussel vergaderen.

Ja: 88,7%   Nee: 11,3%

Ben Knapen: Er zijn hier blijkbaar toch nog mensen die graag naar Straatsburg gaan.

Thema III: Economie en Milieu

Stelling: De lidstaten moeten alle bevoegdheden ter zake van milieu- en energiebeleid overdragen aan de Europese Unie.

Ja: 41,5%   Nee: 58,5%

Ben Knapen: Hier valt nog wat te doen voor beide partijen, want de uitslag spreekt niet voor zich. Ik geef het woord aan Hanneke Lankveld die aan de Universiteit van Utrecht studeert, zij doet een master op het gebied van sustainable development. Zij neemt twee minuten de tijd om uit te leggen waarom die bevoegdheden moeten worden overgedragen.

Hanneke Lankveld (Universiteit Utrecht): Ik ga tegen overdracht van bevoegdheden pleiten.

Ben Knapen: Dan moet de heer Ten Broeke, woordvoerder Europese Zaken van in de Tweede Kamer voor de VVD-fractie, dus voor gaan pleiten. Dat is interessant. Dat kan, want politici zijn enorm flexibel.

Hanneke Lankveld (Universiteit Utrecht): Ik ga pleiten voor het overdragen van bevoegdheden van lidstaten aan de EU.

Ben Knapen: Je bent dus voor de stelling. Dan blijft het allemaal zo als het is, wat op zich jammer is.

Hanneke Lankveld (Universiteit Utrecht): Voorzitter, dames en heren, leden van de Eerste Kamer, ik zal u uitleggen waarom de lidstaten hun bevoegdheden moeten overdragen aan de Europese Unie waar het gaat om milieu- en energiekwesties. Het eerste en waarschijnlijk belangrijkste argument hiervoor is dat milieu- en energiekwesties per definitie een grensoverschrijdend karakter hebben. Naar mijn mening kunnen deze zaken alleen doeltreffend worden aangepakt op gemeenschappelijk niveau, net zoals wij bijvoorbeeld doen bij het landbouwbeleid.

Het huidige milieu- en energiebeleid biedt al stimulansen voor de economische groei van de interne Europese markt. De vrijheden die de lidstaten nu hebben om het beleid in te vullen en na te leven, is echter minder efficiënt. Het overdragen van deze bevoegdheden zal leiden tot een verbeterde implementatie en naleving van de wetgeving. Daarnaast zal het bijdragen aan het behalen van de ambitieuze doelstellingen van de Europese Unie met betrekking tot milieu en energie. Hier is het voorzorgsprincipe van toepassing: wachten is duurder dan ondernemen.

Het overdragen van de bevoegdheden zal ertoe leiden dat de EU een grotere rol krijgt op de groeiende wereldmarkt voor milieu, goederen en diensten. Hierbij kan worden gedacht aan Brazilië, China en India als interessante afzetgebieden voor innovatieve goederen en diensten.

Dit zijn allemaal positieve perspectieven, zowel voor de korte termijn als voor de lange termijn. Er is echter wel een aantal zaken nodig om dit te kunnen realiseren. Er moet een heroriëntatie plaatsvinden. Er moet een capaciteitsbegroting worden opgesteld, er moet duidelijk en makkelijk implementeerbare wet- en regelgeving worden opgesteld, het bedrijfsleven moet worden gestimuleerd om kostenefficiënte oplossingen te vinden, de informatievoorziening voor de burger moet goed zijn en de infrastructuur moet transparant zijn op alle beleidsniveaus. Deze zaken maken het mogelijk om het gemeenschappelijke milieu- en energiebeleid te implementeren, om het te monitoren en om overtreders ervan te vervolgen.

Het overdragen van de bevoegdheden van de lidstaten inzake het milieu- en energiebeleid aan de EU zal leiden tot een duurzame maatschappij waarop wij als Europees

burger allemaal recht hebben. Samen kunnen wij dan komen tot een clean, clever and competitive Europe.

Han ten Broeke (lid van de VVD-fractie in de Tweede Kamer): Het overdragen van alle bevoegdheden met betrekking tot energie en milieu, leidt ertoe dat de doelstellingen die Europa zichzelf heeft gesteld niet worden gehaald. Ik ben het ermee eens dat wij het ons niet kunnen permitteren om die doelstellingen niet te halen. Daarom moet u niet voor deze stelling zijn. Als wij alle bevoegdheden zouden overdragen, leggen wij de verantwoordelijkheid volledig bij Brussel neer. Dat zou het de lidstaten wel heel erg makkelijk maken om Brussel de schuld te geven. De verantwoordelijkheid voor het oplossen van milieuproblemen en het voeren van een energiebeleid, ligt bij de lidstaten en daar hoort die ook te liggen.

Vanmorgen sprak de heer Eyskens en op de eerste rij in deze zaal zit de heer Van der Linden. Daarnaast is er de film van Al Gore. De heer Eyskens had het over verbeeldingskracht, de heer Van der Linden schreef in een artikel over bezieling en Al Gore sprak over de natte voeten die wij in Nederland zouden krijgen als wij er niet vandaag mee beginnen om iets aan het klimaat te doen. Het gevaarlijkste dat Europa kan overkomen is dat wij, zoals dat in het verleden is gebeurd met de Lissabondoelstellingen, verbeeldingskracht inruilen voor fantasiedoelstellingen en een droomwereld scheppen. In Lissabon werd de doelstelling geformuleerd om Europa de meest vooruitstrevende kenniseconomie ter wereld te laten worden en ondertussen lopen wij achterop. Met de klimaatdoelstellingen dreigt iets soortgelijks te gebeuren.

Ik wil dat wij die reductie van 20% gaan halen. Ik wil niet dat wij natte voeten krijgen. Daarom wil ik mijn eigen regering op haar verantwoordelijkheid kunnen aanspreken. Dat betekent dat wij de bevoegdheden die wij op dit moment hebben, moeten inzetten om bijvoorbeeld energiebeleid te voeren. De landen die nu hardst roepen om die 20%, weigeren om gebruik te maken van de doelstellingen die wij al hebben. Wij hebben doelstellingen met betrekking tot de interne markt en competitie. Wij kunnen al aan een bundeling in de energiemarkt gaan beginnen. Dat klinkt niet zo sexy als die 20%, maar het is wel het middel om leveringszekerheid in Nederland op peil te houden. Wij kunnen vandaag beginnen met interconnectie met Duitsland. Het probleem is dat Duitsland dat weigert, waardoor wij allemaal black-outs hebben.

Als het bodembeleid aan de EU wordt overgelaten, vraag ik mij af of dat goed gaat. Hetzelfde geldt voor de luchtkwaliteit. De gang van zaken rond de fijnstofmaatregelen illustreert dat. Als 10% biobrandstoffen gaat worden gebruikt, komt de derde wereld in de problemen. Met betrekking tot energiebeleid, moeten wij het vooral eerste eens zelf gaan doen.

Ben Knapen: Ik vraag de voor- en tegenstanders van de stelling hun plaatsen in te nemen.

Hans van Oene (Universiteit van Tilburg): Wij hebben net geluisterd naar de mooie woorden van een VVD-Kamerlid. Er zit echter een keerzijde aan dat verhaal, namelijk de angst voor het verlies van draagvlak onder de bevolking. Er is een discussie geweest over fijn stof. De Europese rechter zou projecten kunnen verbieden als er gevaar zou zijn voor te veel fijn stof in de omgeving. De Nederlandse bestuursrechter wees vervolgens alle projecten af. De rest van Europa trok zich er echter niets van aan en stelde economie boven milieu. Dat is de keerzijde van dit verhaal. Daarom moeten bevoegdheden op dit terrein centraal moeten worden geregeld, door Europa.

Guido Camps (Radboud Universiteit Nijmegen): Ik vind het leuk dat de 40% van de mensen die voor de stelling hebben gestemd, in het voorvak zijn gaan staan voor dit debat. Het belangrijkste punt is dat in de stelling staat dat het moet gaan om alle bevoegdheden. Dat betekent dat Brussel uiteindelijk over alles kan beslissen op het gebied van milieu en energie. Voorstemmers moeten zich realiseren hoeveel alles is. Alles is namelijk alles. Dat betekent dat bijvoorbeeld besluiten over het bouwen van kerncentrales buiten onze deur

worden genomen. Omdat wij toevallig weinig stemmen hebben, denk ik dat wij dan de pineut zijn. Dat lijkt mij geen goede zaak. Wij moeten die bevoegdheden in Nederland houden.

Johan van Zwet (Open Universiteit): De consequenties van een Europees milieubeleid voor Nederland zijn voor mij alleen maar reden om voor overdracht van bevoegdheden te zijn. Ik kijk hierbij bijvoorbeeld naar het deel van het milieubeleid dat eigenlijk van Nederlandse origine was in relatie tot de dingen die wij de afgelopen jaren op basis van Europese regelgeving hebben gedaan. Ik doel hierbij op bijvoorbeeld fijn stof en de Kaderrichtlijn Water. Het zijn allemaal zaken die feitelijk uit Europa komen. Als je een goed milieubeleid wilt voeren, moet dat Europabreed gebeuren en moeten de bevoegdheden dus daar worden gelegd.

Robert Zuurbier (Erasmus Universiteit Rotterdam): Het woord viel net al, kernenergie. De vraag is wat Europa hiermee gaat doen. Er is al verdeeldheid over en die zal blijven bestaan. Er wordt op dit moment een discussie over gevoerd. Ik hoop dat wij daar vanavond meer over horen op het nieuws. De vraag blijft wat wij gaan doen met kernenergie. Frankrijk zal een blok gaan vormen met voorstanders en alle landen zullen er tegen zijn. Er is sprake van een impasse, daar komt Europa op dit moment zeker niet uit. Laat het nog even lekker aan de landen zelf over.

Rob Honig (Universiteit Leiden): Wat hier is geschetst, is nu juist het probleem. Er is sprake van NIMBY-gedrag, not in my backyard. Niemand wil de lasten hebben, maar iedereen wil wel de lusten hebben. Als het initiatief wordt overgelaten aan de lidstaten, zullen zij allemaal zo opportuun handelen. Er is een overstijgend gezag nodig dat het algemeen belang dient. En ja, als er dan ergens een kerncentrale wordt neergezet omdat er daarmee uiteindelijk voor wordt gezorgd dat de Polen hun kolen niet meer verstoken waardoor de CO₂ in Europa te hoog blijft, moet dat gebeuren.

Rogier Elshout (Nationale Jeugdraad): Ik spreek heel vaak jongeren die zich afvragen wat Europa nu precies doet. Ik probeer ze dan uit te leggen wat het subsidiariteitsprincipe inhoudt, namelijk dat Europa zich bemoeit met dingen die grenzen overstijgen. Zaken als luchtvervuiling en watervervuiling overstijgen de grenzen heel duidelijk. Geluidsverontreiniging echter weer niet. Als wordt bepaald wat Brussel wel moet doen en wat niet waar het gaat om milieu, moet naar het subsidiariteitsprincipe worden gekeken. De vraag moet worden gesteld of zaken over de grens gaan of niet. Als dat wel het geval is, moet Europa ingrijpen omdat anders NIMBY-gedrag ontstaat. Zaken als geluidsverontreiniging kunnen wij beter nationaal regelen. Dan is voor de burgers ook helder wat de toegevoegde waarde is van Europa en dan zullen zij het Europese beleid ook steunen. Ik ben tegen de stelling, want niet alles moet worden overgedragen. Ik ben het echter niet eens met de tegenargumenten die tot nu toe zijn genoemd, namelijk dat wij in Nederland zelf beslissingsrecht moeten houden. Het gaat om het lokale niveau.

Martijn Vlaskamp (Universiteit Twente): Ik heb in de pauze een beetje in het boekje gelezen dat wij hebben gekregen. Daarin stond iets over de visie die de oprichters van de Europese Unie vijftig jaar geleden hadden. Er stond dat niemand zich toen kon voorstellen dat wij vijftig jaar later in zo'n Europa zouden leven. Het is belangrijk dat op het gebied van milieu een visie wordt ontwikkeld. Er wordt altijd naar de afzonderlijke regels gekeken. Het ecologische probleem is een probleem dat er nog niet eerder is geweest in de geschiedenis van de mensheid. Ik denk dat wij een omkering in de economie nodig hebben. Nu wordt in de economie uitgegaan van ouderwetse denkbeelden uit de 19e eeuw, namelijk dat wij onbeperkt grondstoffen hebben en dat wij kunnen gebruiken wat wij willen. Wij moeten naar een ander soort economie toe, een economie waarin de ecologie dominant is. Het is daarom heel belangrijk dat Europa naast een economische eenheid ook een ecologische eenheid wordt.

Guido Camps (Radboud Universiteit Nijmegen): Het punt is dat men goed beleid wil om het milieuprobleem op te lossen. Eerder is al gezegd dat, ook met het oog op subsidiariteit, op lokaal niveau geregeld moet worden wat op lokaal niveau kan. Dus niet alle bevoegdheden naar Europa. Belangrijker nog is dat Europa werkt met een veto in de Raad van Ministers. Dus als Frankrijk kernenergie wil en België niet, komt er geen besluit. Als wij alle bevoegdheden in Brussel leggen, hebben wij geen visie, geen goed milieubeleid. Dan hebben wij gewoon helemaal niets.

Katrien Bosmans (VU Brussel): Wij zijn er in België nog niet helemaal uit of wij kernenergie willen. Er is een beslissing geweest dat wij het liever niet willen, maar daar zijn wij stilletjes aan van aan het terugkomen. Vaak is het streven dat de lidstaten voor hernieuwbare energie een percentage van 20 moeten halen. Nu wil ik ook een ander getal in de kijker zetten, namelijk het prijskaartje dat daaraan hangt. Er zijn waarschijnlijk lidstaten waarvoor dat niet zo'n groot probleem zal vormen, maar ik denk aan het tiental nieuwe lidstaten in het oosten van de Europese Unie die het daar wel moeilijk mee zouden kunnen hebben. Ik vind het niet verantwoord om hen binnen te halen om hun economie te stimuleren en dan na een aantal jaren te zeggen: dat is een bindende inspanning en begin er maar aan. Zij zouden zich daar waarschijnlijk in kunnen verslikken.

Annemiek van der Zandt (Wageningen Universiteit): Ik wil het spectrum iets breder trekken. Wij kijken naar het milieu en ik hoor nu veel over kernenergie, maar de oorzaak van de milieuproblemen ligt in de economie. Als EU willen wij de economische voorspoed delen. Daar hoort ook bij dat wij de andere kant met elkaar delen. Ik ben voor de overdracht van het milieubeleid aan de EU, omdat ik denk dat er economisch gezien verschillen zullen zijn als wij per land verschillende soorten milieumaatregelen nemen. De economische positie van de EU wordt hierdoor verzwakt. Je krijgt ongelijkheid binnen de EU. Uiteindelijk zal dat leiden tot een impasse op het gebied van het milieu, waardoor wij niet door kunnen in onze economische groei en het milieu er steeds verder op achteruit gaat.

Ben Knapen: Dat is het argument van de oneerlijke concurrentie.

Edwin Hubers (TU Eindhoven): Ik wil dit punt juist niet breder trekken in de richting van economische zaken. Dat lijkt mij minder belangrijk voor het milieubeleid. Ik wil het breder trekken in de richting van de lokale milieuproblematiek. Het tweede debat ging over het B-lidmaatschap. Wat het milieubeleid betreft denk ik dat er ook een kopgroep komt en een groep landen die minder snel in de milieuproblematiek wil investeren. Het lijkt mij niet goed om de fijnstofproblematiek en lokale milieuproblematiek niet centraal in Brussel te regelen. Je moet niet een soort communistische politiek willen met een bureaucratisch Europa. Het duurt bijvoorbeeld twintig jaar voordat er een akkoord is over het milieubeleid. Nationale parlementen kunnen dat veel effectiever zelf regelen. Ik zie totaal geen reden waarom Europa zich ook nog daarmee moet gaan bemoeien.

Hans van Oene (Universiteit van Tilburg): U maakt een heel grote denkfout, want de economie hangt juist samen met het milieu. Een goed voorbeeld hiervan is de auto-industrie. De praktijk heeft uitgewezen dat de auto-industrie alleen kan worden gedwongen om motoren te ontwikkelen die minder CO₂ uitstoten door standaard roetfilters op auto's te plaatsen als dat op Europees beleidsniveau gebeurt. Als dat beleid per land verschilt, gaat de consument de grens over om een goedkopere auto te kopen.

Guido Camps (Radboud Universiteit Nijmegen): Dit is weer een nieuwe tactiek. Nu gaan de voorstanders de huidige situatie verdedigen. Nu wordt gezegd dat wij op bepaalde vlakken gezamenlijk beleid moeten maken, zoals gebeurt bij de auto-industrie. Wacht even, dat wordt al gedaan op Europees niveau. Daarom had ik het over subsidiariteit. Dingen die je beter op Europees niveau kunt doen, zoals het beleid met auto's, moeten ook op Europees niveau

gedaan worden. Maar u wilt alle bevoegdheden naar Brussel halen. Daar wil ik dan wel eens een argument over horen.

Boris van der Ham (lid van de D66-fractie in de Tweede Kamer): Ik ben erg blij dat ik aan de kant van de voorstanders sta. De tegenstanders maken een karikatuur van de stelling. Ik ben het geheel met mijn rechts-liberale collega eens dat het bodembeleid in Nederland geregeld moet worden. Dat heeft geen grensoverschrijdend effect. Wij hebben het echter over het energiebeleid. Er is al aan gerefereerd dat er vandaag afspraken worden gemaakt over doelstellingen voor het terugbrengen van de uitstoot van CO₂ en over schone energie. Een van de grote problemen is dat die afspraken niet afrekenbaar zijn. Ik hoop dat de implementatie van die doelstellingen uiteindelijk voor een deel in de nationale lidstaten zal plaatsvinden, maar dat de Europese Commissie in kan grijpen, eventueel met sancties, als de lidstaten daaraan niet voldoen. Wij pleiten voor minder vrijblijvendheid.

Tot slot wil ik hieraan toevoegen dat het van groot belang is om het ontwikkelen van nieuwe schone energiebronnen, zoals het grootschalig opzetten van installaties voor zonne-energie of windenergie, niet alleen op nationaal niveau te doen. Wij zouden dat kunnen opschalen door grote Europese projecten op te zetten in bijvoorbeeld Zuid-Spanje, betaald door de Europese Commissie. Dan kunnen wij echt kilometers maken. Dan kunnen wij groot uitpakken. Dan gaan wij een beetje uit de pitrietsfeer waarin de schone energie tot op de dag van vandaag zit. Wij moeten leren een beetje ondernemend te denken, ook bij de Erasmus Universiteit in Rotterdam.

Robert Zuurbier (Erasmus Universiteit Rotterdam): Ik kan meedelen dat ik het afgelopen halfjaar een klein onderzoek heb gedaan. Het gaat uiteraard over de haven in Rotterdam. De wetgeving voor uitstoot is voor de haven in Rotterdam Europees geregeld via de IPPC. Daarbij gaat het om vervuiling in de havens van Europa. Rotterdam is er hard mee bezig. Nederland is er als streber binnen Europa hard mee bezig om het fantastische milieubeleid te implementeren. De situatie bij onze burens in Duitsland is compleet anders. Per 1 januari 2008 moet deze regel geïmplementeerd zijn. Nederland is als een van de weinige landen binnen Europa bezig om die milieuriichtlijn uit te voeren.

Boris van der Ham (lid van de D66-fractie in de Tweede Kamer): Met alle respect, dit is toch een onderbouwing van mijn stelling dat de Europese Commissie dan moet ingrijpen. De Europese Commissie moet tegen Duitsland zeggen: hoe haalt u het in uw hoofd, waarom doet u het niet net zo goed als Rotterdam? Stem voor deze stelling!

José Dominguez-Alvarez (Radboud Universiteit Nijmegen): Boris van der Ham vindt dat de Europese Commissie landen die niet aan de regels voldoen achter de vorden moet kunnen zitten. Dit zorgt er ook voor dat lidstaten niet vooruit kunnen. Als een land als Nederland bijvoorbeeld strenger wil zijn, eerder wil beginnen, dan mag dat niet van de Europese Commissie. Er hoeft maar één bedrijf naar de rechter te stappen om te zeggen dat het pas in 2008 aan de regels hoeft te voldoen en dan mag het meteen ook niet meer voor de andere bedrijven. Het heeft voordelen, maar ook heel grote nadelen om alle regels bij Europa te zetten. Landen moeten altijd nog verder kunnen gaan.

Ronny de Greef (Universiteit Antwerpen): Ik heb een aantal argumenten. De eerste is dat wij de beslissingen wel op Europees niveau moeten nemen, omdat wij anders de doelstellingen voor milieu en energie niet kunnen halen. In Oostenrijk bijvoorbeeld bestaat 67% van de energie al uit hernieuwbare energie, terwijl dat voor België nog geen 2% is. Wij zullen nooit zonder de samenwerking en zonder de steun van een supranationale organisatie als de Europese Unie die doelstellingen halen. De milieu- en energieproblematiek is een wereldproblematiek. Dus alleen als Europa een voortrekkersrol neemt in de wereld en de andere landen ervan overtuigt om mee te doen, zullen de doelstellingen gehaald worden.

Wouter Jansen (TU Eindhoven): Hoe denken de tegenstanders de doelstellingen te bereiken op een gebied als luchtvervuiling waarvoor internationale samenwerking nodig is?

Christophe Bostyn (Universiteit Gent): Ongelijkheid is er sowieso binnen de Europese lidstaten. Het is een mondiaal probleem. Daar kunnen doelstellingen voor opgesteld worden. Dat is super, maar de lidstaten zijn allemaal ongelijk. Een land als Spanje zal dat anders invullen dan bijvoorbeeld Denemarken. Het is totaal absurd om dat vanuit Europa te regelen. Laten wij 50 jaar Verdragen van Rome en het 50-jarige Euratom niet vergeten.

Wouter Jansen (TU Eindhoven): Er wordt nog steeds niet verklaard hoe kleine naties, die wel aan de voorwaarden voldoen, macht kunnen uitoefenen op dit punt als grote naties dat niet doen.

Edwin Hubers (TU Eindhoven): Volgens mij is dit niet de stelling die wij proberen te verdedigen. De voorstanders zijn ermee aan de haal gegaan door te stellen dat het bodembeleid niet onder het milieubeleid valt en dat dit wel op lokaal niveau geregeld moet worden. Hoezo valt bodembeleid niet onder milieubeleid? De voorstanders zijn ervoor dat al het milieubeleid zich op Europees niveau moet afspelen, dus ook het bodembeleid. Ik wil ook terugkomen op het subsidiariteitsprincipe. De stelling is dat al het milieubeleid op Europees niveau moet plaatsvinden. Ik heb nog geen enkel argument gehoord waarom het bodembeleid op Europees niveau moet plaatsvinden.

Ben Knapen: Dus als het woord “alle” werd vervangen door “heel veel” zou het voor u prima zijn?

Edwin Hubers (TU Eindhoven): Dan moet je dat wel uitkristalliseren.

Ben Knapen: Ik zei dit om te kijken waar u staat.

Alexander van Hattem (Jonge Fortuynisten): Ik ben bang dat het Nederland ontzettend veel geld gaat kosten als het energiebeleid aan de EU wordt overgedragen. In hoeverre vallen bijvoorbeeld onze aardgasbaten hieronder? Als Europa kan bepalen hoe veel aardgas Nederland mag afzetten, wanneer en naar welke landen, kan het ons land ontzettend veel geld gaan kosten. Bovendien zie ik er de meerwaarde niet van in om al het milieubeleid voor alle lidstaten compleet in Brussel te regelen, dus ook voor Bulgarije en voor Spanje, terwijl de milieuproblemen door luchtvervuiling een regionaal probleem zijn.

Johan van Zwet (Open Universiteit): Ik voel dringend de behoefte om daar enige nuanceringen in aan te brengen, want wij worden regelmatig om de oren geslagen met het feit dat wij het subsidiariteitsbeginsel niet serieus nemen. Ik denk dat het wel degelijk mogelijk is om je bevoegdheden over te dragen en vervolgens te regelen wat je lokaal moet doen. Dat is dan wel in eerste instantie aan Brussel en niet aan de lidstaten, zodat verschillende landen, indachtig het NIMBY-effect, niet kunnen zeggen dat zij het ermee eens zijn als het ze uit komt en niet als het niet uit komt.

Annemijn Verheij (Universiteit van Amsterdam): Ik denk dat één ding uit het oog verloren wordt, namelijk dat het nooit alleen maar om energiebeleid gaat. Het hangt samen met verkeersbeleid, vervoersbeleid, ruimtelijke ordening, etc. Het is nooit één onderdeel van beleid, het is onderdeel van een groter nationaal beleid. Je kunt niet één onderdeelje naar Brussel overhevelen en de rest nationaal houden. Dat is niet mogelijk en het is ook niet praktisch.

Ronny de Greef (Universiteit Antwerpen): Zojuist werd gesteld dat het Nederland heel veel geld zal kosten als het energiebeleid aan Brussel wordt overgedragen. Een dergelijk standpunt zullen alle landen innemen als die beslissing genomen wordt. Dat is egoïstisch.

Een extra argument is: als wij in morele zin consequent willen zijn over de waarden die wij willen hanteren, moeten wij ervoor zorgen dat er sprake kan zijn van duurzame ontwikkeling, wat kan leiden tot een mooie wereld.

Boudewijn van Vijfhuizen (Marnix College Ede): Er is wat voor en tegen deze stelling te zeggen. Kunnen wij niet gewoon de bevoegdheden overdragen aan Europa en dan met lokale inbreng? Eerder werd door de tegenstanders het argument aangedragen dat bijvoorbeeld niet met kernenergie gewerkt kan worden als het ene land het wel wil en het andere niet. Ik stel voor alle bevoegdheden betreffende milieu en energie over te dragen aan de Europese Unie, waarbij de Unie regelt dat het ene land aan kernenergie werkt en het andere land bijvoorbeeld aan windenergie. De energievoorzieningen worden dan wel geregeld door de Europese Unie, maar er is daarnaast lokale inbreng.

Guido Camps (Radboud Universiteit Nijmegen): Het punt is dat ieder land binnen de Europese Unie een speciaal geval is. Daarom bestaat de noodzaak om bepaalde afspraken op Europees niveau en andere op lokaal niveau te maken. Daar ben ik het helemaal niet mee oneens. Die afspraken moet je maken op het niveau waar ze het beste passen. Dat is de huidige situatie. Dingen die op Europees niveau moeten, moeten daar gebeuren en anders niet. Dus stem gewoon tegen de stelling.

Leo Platvoet (lid van de GroenLinks-fractie in de Eerste Kamer): Ik wil iets zeggen over wat de bedoeling is van de ja-stemmers voor deze stelling, waar ik overigens ook mijzelf toe reken. Uit de argumenten van de voorstanders spreekt het gevoel van urgentie dat wij alle zeilen bij moeten zetten om een milieuramp te voorkomen. Als gehandeld wordt zoals de nee-stemmers zal er nog heel wat gekissebis plaatsvinden, maar het uiteindelijke resultaat zal zijn dat het water niet meer tot de voeten reikt maar tot het middel en nog hoger. Met het voor deze stelling stemmen wordt tot uitdrukking gebracht dat het gevoel voor urgentie zo groot moet zijn dat alle middelen gebruikt moeten worden, zelfs als die uit Brussel aangereikt moeten worden, om deze milieuramp te voorkomen. Daarom zeg ik van harte ja tegen die stelling.

Rob Honig (Universiteit Leiden): Ik denk dat er zelfs een rol voor de Europese Unie is weggelegd als het gaat om bodemvervuiling. Het gevaar is dat landen die minder welvarend zijn dan de West-Europese landen als het ware hun leefmilieu opofferen voor economische kortetermijnwinsten. Als de Europese Unie dat tegenhoudt en er met subsidies voor kan zorgen dat die fouten niet gemaakt worden, heeft dat een positief effect voor de gemeenschap. Het is niet de oplossing om dat over te laten aan een klein gebied. Er zijn bijvoorbeeld ook structuurfondsen om regionale werkloosheid aan te pakken. Die zijn ingesteld om landen op de lange termijn te beschermen tegen de negatieve effecten daarvan. Wij als gemeenschap hebben wel degelijk een rol bij bodemvervuiling.

Ben Knapen: Ik dank de deelnemers aan deze discussie hartelijk. Er is nog veel over te zeggen, maar wij moeten door naar de volgende stelling. Dan stel ik voor om voor een tweede keer te stemmen over de stelling dat de lidstaten alle bevoegdheden terzake van milieu- en energiebeleid over moeten dragen aan de Europese Unie.

Voor: 55,1%

Tegen: 44,9%

Ben Knapen: Dit is een behoorlijke verschuiving. Ik moet constateren dat de Radboud Universiteit een kleine nederlaag heeft geleden.

Debat over: Thema IV Institutionele inrichting van de Unie

Stelling:

Europa moet een federale staat worden.

Ben Knapen: Ik stel voor om voor de eerste keer te stemmen over deze stelling.

Voor: 42,6%

Tegen: 57,4%

Ben Knapen: Ik nodig Marie Wittevrongel, bachelorstudent politieke wetenschappen aan de Universiteit van Gent, uit om voor deze stelling te pleiten.

Marie Wittevrongel (Universiteit Gent): Dames en heren. Europa moet een federale staat worden. Waarschijnlijk is het niet toevallig dat alleen Belgen hebben gekozen voor dit thema. Zo help ik onze premier nog wat met de promotie van zijn boekje.

Wat wil deze stelling voor mij zeggen? Voor mij is de EU goed, maar het kan nog beter. Het moet zelfs beter. Wij zijn nu al een oase van vrede en stabiliteit. Al onze burens willen lid worden. Zo slecht zal het dus niet zijn. Maar de wereld draait verder en er komen altijd nieuwe uitdagingen op ons af. Dan faalt Europa vaak. Dat hebben wij de laatste tijd genoeg kunnen zien. Soms lijkt onze samenwerking zelfs een Belgenmop. Als wij als Europa niet aan de zijlijn willen toekijken hoe de andere grootmachten de spelregels vastleggen, moeten wij samenwerken en vooral meer gaan samenwerken. Daarvoor hebben wij sterke instellingen nodig. Zolang elk land een beslissing kan tegenhouden, zal er geen sterk Europees gezag zijn en zullen wij niet vooruit gaan. Dit is de situatie van vandaag. Dit bedoel ik met een federaal Europa: een Europa met meer bevoegdheden, sterkere instellingen en een machtiger Europees Parlement, een Europa dat ook de uitdagingen van vandaag aankan. Dit federaal Europa is geen superstaat. De lidstaten blijven hun eigenheid behouden. Subsidiariteit is belangrijk, maar waar het Europees niveau een echte meerwaarde betekent, zullen de afzonderlijke landen en het Europees belang soms een stap opzij moeten zetten. Wij hebben de keuze om van Europa een federale staat te maken of niet, te blijven werken met onaangepaste instrumenten of niet, aan de zijlijn te blijven staan of onze mondiale verantwoordelijkheid te nemen. Ik heb ambitie voor de landen die de Europese Unie vormen. Ieder voor zich, dat lukt vandaag niet meer. Niet voor de grote landen en zeker niet voor kleine landen zoals België en Nederland. Dan zijn wij pas echt een speelbal van anderen. Ik wil meer en dus een federaal Europa.

Ben Knapen: Dan nodig ik nu Tini Kox uit, lid van de Eerste Kamerfractie van de SP, om deze stelling te bestrijden.

Tini Kox (lid van de SP-fractie in de Eerste Kamer): Voorzitter. Om te beginnen mijn complimenten voor het overtuigende pleidooi van Marie Wittevrongel.

Ja, dames en heren, de Europese Unie moet zo snel mogelijk een federale staat worden. Dat zou in ieder geval Guy Verhofstadt gezegd hebben als wij hem hier uitgenodigd hadden. Maar onze buurpremier wordt niet meer zo vaak hier gevraagd en dat heeft alles te maken met zijn openlijk beleden liefde voor zo'n federaal Europa. Daarvan zijn wij hier in Nederland niet zo gecharmeerd. Dat bleek bij het referendum over de Europese grondwet. De daarin opengezette deuren naar een federaal Europa met één markt, één munt, één vlag, één volkslied, één president, één minister van Buitenlandse Zaken en op termijn één regering met één monetair beleid, één buitenlands beleid, één defensiebeleid en uiteindelijk één leger voor fort Europa werden door tweederde van de Nederlandse kiezers dichtgedaan door nee te zeggen tegen de Europese Grondwet. Daarom hebben wij Verhofstadt hier niet zo graag op bezoek.

Maar, dames en heren, pas op! Er dreigt nieuw gevaar nu bondskanselier Merkel de dode grondwet wil reanimeren. Zij wordt daarbij gesteund door de Verhofstadtgroep, u weet wel die achttien regeringsleiders die voor de grondwet zijn zonder hun bevolking geraadpleegd te hebben en die op dit punt dus geen last meer hebben van hun parlementen of burgers. En dus, dames en heren, dreigen Nederland en andere EU-lidstaten nog steeds op termijn op te gaan in de verenigde staten van Europa. Dat zou een slechte zaak zijn. De tijd van "big is beautiful" is al lang voorbij. In plaats van een steeds grootschaliger en

ingrijpender federale Europese staat, waarin burgers zich steeds kleiner gaan voelen en ongewenst Europese eenheidsworst op elke boterham gepresenteerd krijgen, is het tijd om in te zetten op meer samenwerking op maat, waarin juist de verscheidenheid onderkend en erkend wordt. Samenwerking die dus op EU-schaal kan, maar er niet a priori op hoeft plaats te vinden. Kortom, dames en heren, lang leve de Europese samenwerking, maar ook lang leve de Europese verscheidenheid en vooral: lang leve de Nederlandse democratie en soevereiniteit en die van België natuurlijk!

Ben Knapen: Ik nodig de voorstanders en tegenstanders van deze stelling uit om op het podium plaats te nemen.

Christine Janssens (VU Brussel): Wij hebben vandaag reeds meermalen gehoord dat er angst en twijfel heerst in Europa. Zojuist is vermeld dat de burger zich meer en meer verliest in Europa. Ik wil even stil staan bij de vraag wat er de komende jaren gaat gebeuren. China, India en Japan worden steeds meer grootmachten. De vraag is wat wij doen als Nederland en België. Daarom moeten staten meer samenwerken en is het van belang dat er een federaal Europa komt. Samen kunnen wij veel meer bereiken. Er moet respect zijn voor het subsidiariteitsbeginsel. Europa moet zich bijvoorbeeld niet bezighouden met openingsuren van winkels en dingen die met klimaat te maken hebben. Ik doel meer op zaken als defensie, justitie en het instellen van een gezamenlijke minister van buitenlandse zaken. Er zou een Europees leger moeten worden opgericht, zodat Europa een internationale rol kan spelen en mee kan werken aan peacekeepingoperaties. De lidstaten moeten niet alleen aan hun eigen belang denken, maar ook aan het grotere geheel. Er kan bijvoorbeeld een nieuw financieringssysteem worden opgezet waardoor niet langer directe belasting wordt geheven, maar indirecte belastingen. Wij moeten er niet over twifelen om samen de toekomst in te gaan.

Monique Raquet (Open Universiteit): Ik ben het hier niet mee eens. Om Europa te laten werken, is geen superstructuur nodig. Er is geen extra bestuurslaag nodig. Wij hebben alleen de politieke wil nodig van de lidstaten om samen te werken. Die politieke wil zal er alleen zijn als er goed leiderschap is. Het leiderschap bepaalt wat Europa is, dat is tot op heden steeds gebleken. Door het creëren van een superstaat die misschien ook belastingen gaat heffen en ook heel veel gaat kosten, zal geen beter Europa ontstaan. Ik geloof daar niet in.

Ton Monasso (TU Delft): Het nee tegen de grondwet heeft twee vragen opgeworpen, namelijk wie wat doet en wat wij daarvan zien. Een federale staat kan daar een heel mooi antwoord op vormen. In tegenstelling tot wat sommige mensen denken, zoals de inleider van de SP, is een federale staat een heel mooi antwoord op de onzekerheid over de verdeling van de bevoegdheden. In een federale staat kan namelijk veel duidelijker worden afgesproken wie welke bevoegdheden heeft dan nu in de EU het geval is. Er kan worden vastgelegd welke bevoegdheden bij de lidstaten liggen en welke bij de EU. Een ander probleem was wat de burger van Europa kon zien en hoe transparant de EU is. Juist in een federale staat, kunnen ook de federale organen zoals de Europese Commissie en het Europees Parlement zover worden opgetuigd dat dáár de politiek wordt bedreven in plaats van in de achterkamertjes met 27 lidstaten.

Daan Alberga (TU Eindhoven): Er is al een paar keer gezegd vandaag dat Europa er is voor de burger, voor de mensen. Hoe mooi de ideeën ook zijn, de burger wil het niet. Europa bestaat bij de gratie van de burger en is er voor de burger. Hoe mooi en hoe politiek interessant de plannen ook zijn, de burger wil het niet. Als de burger het niet wil, gebeurt het niet.

Lennaert Ligtenberg (Universiteit van Tilburg): Ik denk liever vanuit de rationaliteit dan vanuit de burger. Er zijn belangen die boven de burger uitstijgen en dat noemen wij politiek. Henry Kissinger vroeg tientallen jaren geleden al: who do I have to call to speak with Europe,

wie moet ik bellen om met Europa te praten. Dat is niet Balkenende en ook niet de burger. Ik denk dat het belangrijk is dat er een soort overkoepelend orgaan is dat de belangen van de afzonderlijke lidstaten kan vertegenwoordigen, want anders blijft die telefoon onbeantwoord. Daarom moet Europa een federale staat worden.

Elizabeth Sijbrandij (Rijksuniversiteit Groningen): Het woord federalisme kan op heel veel verschillende manieren worden geïnterpreteerd. Er is een radicale stroming zoals die door Spinelli werd aangehangen en een meer neofunctionalistische zoals die door Monnet wordt aangehangen. Ik denk dat heel veel Europese burgers die neofunctionalistische stroming eigenlijk best zien zitten. Deze benadering houdt in dat doordat er op verschillende terreinen wordt samengewerkt en er steeds meer integratie ontstaat, er op meer punten tot politieke compromissen moet worden gekomen. Dat is volgens mij heel welkom. Ik wil benadrukken dat het de afwijzing van het Europees grondwettelijk verdrag ook een nationale grondslag heeft. Het was bovendien de eerste keer dat burgers zich mochten uitspreken over Europa. Het was uiteraard fout om de burgers zo lang niet te betrekken bij Europa. De afwijzing betekent echter niet dat de burgers per se tegen het Europees grondwettelijk verdrag zijn of tegen het overdragen van bevoegdheden naar een hoger niveau.

Ben Knapen: Bent u voor of tegen de stelling?

Elizabeth Sijbrandij (Rijksuniversiteit Groningen): Ik vind het heel moeilijk. Ik ben lid van de Jonge Europese Federalisten, dus dan zou je zeggen dat ik per se voor moet zijn. Federalisme betekent echter niet per definitie dat een superstaat moet worden gevormd met een big bang. Ik ben voor een federaal Europa, maar ik denk dat vorming van een federale staat niet realiseerbaar is. Wij worden helemaal geen verenigde staten van Europa. Ik heb dus op nee gedrukt bij de stemming over de stelling.

Anne Roodenburg (Radboud Universiteit Nijmegen): Een federale staat is juridisch gezien een staat met een staatsgebied, een staatsvolk, een staatsbestuur en is bovenal gebaseerd op een grondwet. Ik beticht de voorstanders van een gebrek aan verbeeldingskracht. Zij kunnen zich niet voorstellen dat verbetering van Europa mogelijk is zonder het stichten van een federale staat. De heer Eyskens zei al dat er zo veel successen zijn geboekt in de afgelopen vijftig jaar. Kijk eens hoeveel er is bereikt op het gebied van vrede, veiligheid en voorspoed, de zaken waar de EU oorspronkelijk mee is begonnen. Laten wij vertrouwen hebben in wat er tot nu toe is bereikt en erop vertrouwen dat wij verder kunnen gaan op dezelfde weg. Wij kunnen dan tegelijkertijd de wil van de burgers respecteren.

Erik Jurgens (lid van de PvdA-fractie in de Eerste Kamer): Ik zou de tegenstanders niet willen betichten van een gebrek aan voorstellingsvermogen, maar van een gebrek aan werkelijkheidszin. Wij hebben nu een systeem waarin de Raad van Ministers, dus de vertegenwoordigers van de 27 lidstaten, het laatste woord heeft in vrijwel alles. In een normale democratische samenleving, is zo'n club verantwoording verschuldigd aan een parlement. Alleen in een federale opzet zou de Raad van Ministers verantwoording verschuldigd zijn aan het Europees Parlement. Om die reden is het zo buitengewoon belangrijk om de kant van federale samenwerking op te gaan. De leden van de Raad van Ministers zijn dan niet uitsluitend ieder voor zich verantwoording verschuldigd aan hun eigen parlement, maar ook samen ten opzichte van een volksvertegenwoordiging. Nu is Europa niet democratisch in dat opzicht.

Richard Baas (Universiteit Twente): De grondwet is inderdaad naar huis gestuurd. Het is allang tijd om de introverte houding die onder andere Nederland heeft ook naar huis te sturen. Het is noodzakelijk dat wij eens wat verder kijken dan de nationale grenzen. Als wij dat doen, zien wij dat Europa niet alleen in de wereld is. Dat is nooit zo geweest en dat zal ook niet zo worden. Er zijn opkomende economieën als India en China. In China wordt Europa steeds meer gezien als het Venetië van de wereld. Dat kan natuurlijk als compliment

worden opgevat, want Europa heeft natuurlijk heel mooie architectuur en een heel mooie cultuur. De ondertoon van de opmerking is echter sarcastisch, want er wordt bedoeld dat Europa moet meegaan in de vaart der volkeren. Met de vorming van een federale staat zou de grote stap voorwaarts die zo hard nodig is, kunnen worden gemaakt.

Renate Estur (Universiteit Antwerpen): Ik heb gehoord dat Europa transparanter zou worden als het federaal zou worden. Ik woon in België en dat is een federale staat. Ik merk dat wij in Vlaanderen al niet goed weten welke regering moet worden aangesproken om een probleem op te lossen. In België is al niet duidelijk wie waarvoor bevoegd is. Als er nog een laag bij komt, weet je het helemaal niet. De heer Jurgens zei dat de Raad van Ministers verantwoording moet afleggen aan het parlement. Dat klopt allemaal wel, maar de leden van de Raad van Ministers blijven wel nationale mandatarissen. Ik vind dat eigenlijk niet kunnen als voor een federale staat wordt gekozen. Er zou dan een raad moeten worden gevormd met Europese ministers in plaats van nationale ministers. Ik ben tegen een federaal Europa, maar als je het toch doet, moet je het goed doen.

Elske Raedts (Universiteit Maastricht): Ik vind dat de Raad van Ministers binnen de EU de rol van de Eerste Kamer zou kunnen vervullen. Er is een Europees Parlement dat direct wordt gekozen. Ook in een federale staat is het gebruikelijk dat de senaat wordt gevormd door afgevaardigden van de verschillende staten. De Raad van Ministers zou die rol heel goed kunnen vervullen en vervult die eigenlijk ook al. Ik vind dat een kenmerk van een federatie dat op dit moment feitelijk al aanwezig is. Er zijn heel veel federale kenmerken al aanwezig in de EU, zoals het direct gekozen parlement, de munt en het Europees Hof van Justitie dat zou kunnen functioneren als een "supreme court". Het is er allemaal al. De basis voor een federale staat ligt er. Het is normaal dat een federale staat zich zo ontwikkelt. Het is nu een logische stap om naar een federale staat toe te gaan om het beestje een naam te geven.

Marten Boels (Universiteit Leiden): Dat het ons ontbreekt aan verbeeldingskracht omdat de heer Jurgens voor een federaal Europa is en dat automatisch vooruitstrevend is, is belachelijk. Een federaal Europa leidt juist tot stilstand. Er worden allemaal dingen vastgelegd die wij niet vast willen leggen. Wij moeten vooruit kunnen gaan en vrij kunnen denken met die 27 lidstaten. Als één lidstaat niet voor is, waarom zouden wij dan een soort democratisch moloch maken op Europees niveau? Het is onzin om dat te doen.

Pieter Guldemond (TU Delft): Ik heb een vraag aan Daan Alberga van de TU Eindhoven. Hij zegt dat burgers Europa niet willen en dat zij dat hebben aangegeven. Een van de oorzaken daarvan is volgens mij dat het systeem zo ingewikkeld is, dat het heel moeilijk is om te zien wat er gebeurt. Zou dat nu niet juist een argument zijn om wel iets te doen om de organisatie te veranderen, bijvoorbeeld door vorming van een federale staat?

Daan Alberga (TU Eindhoven): Het is waar dat een deel van de weerstand tegen Europa die bij de burgers leeft, komt doordat de structuur heel ingewikkeld is. Ik durf de stelling aan dat het absoluut niet beter wordt als de EU om dat te verhelpen nu wordt omgevormd tot een federale staat. Als Europa nu een federale staat wordt, zal de burger zich verraden voelen en zal de steun voor Europa alleen maar verder afbrokkelen. Het vormen van een federale staat nu maakt Europa alleen maar zwakker. Het volk wil het niet.

Edwin Hubers (TU Eindhoven): Ik heb een vraag aan de voorstanders van de stelling. De discussie lijkt nu heel ideologisch, namelijk dat Europa op een gegeven moment moet worden omgevormd tot een federale staat. Het volk heeft in het referendum gezegd dat het dat niet wil. Het zou nog veel breder worden getrokken, want de vraag is of de regeringsleiders dit willen. Frankrijk, Duitsland, Engeland, Nederland en de Oost-Europese landen willen allemaal een andere kant op met Europa. Het is een beetje lullig om de schuld bij het volk alleen te leggen door te zeggen dat het volk tegen de grondwet heeft gestemd.

Volgens mij zijn de regeringsleiders het helemaal niet met elkaar eens. Iedereen wil een andere kant op.

Sarah Steyaert (Universiteit Gent): Ik heb een kleine opmerking voor de heer Kox. Ik vind het nogal spijtig dat hij niet verder dan de titel is geraakt van het boek van Guy Verhofstadt. De titel is wel 'De Verenigde Staten van Europa', maar de inhoud gaat eerder om een versterkte samenwerking.

Tini Kox (lid van de SP-fractie in de Eerste Kamer): Ik heb het ook gelezen. Hij heeft mij persoonlijk nog gezegd: ik mag het bij jullie niet zeggen, maar ik ben voor de Verenigde Staten van Europa, voor een federaal Europa. De man gelooft erin. Daarom was ik zo enthousiast over hem en over het inleidende verhaal. Als je het goed vertelt, klinkt het als een geweldig verhaal. Het leidt wel tot verkeerde conclusies, maar Verhofstadt is een bevlogen politicus als het over Europa gaat. En dat mankeert in Nederland bij dat kamp. Maar hij bedoelt dus echt de Verenigde Staten van Europa, een federaal Europa. Echt waar, het komt diep uit zijn ziel en als je eerlijk met hem praat, komt het ook zo uit zijn mond gerold.

Sarah Steyaert (Universiteit Gent): Maar er staat ook heel veel in over versterkte samenwerking, over vooruitgaan met één kleine kerngroep op bepaalde niveaus. Niet één leger voor heel Europa.

Ben Knapen: Ik zou zeggen: koop allen het boek en lees het. Nu gaan wij weer terug naar de stelling.

Anne Roodenburg (Radboud Universiteit Nijmegen): Ik hoor van de voorstanders dat er al heel wat federale kenmerken zijn. Dus wat is eigenlijk het probleem? Eén van de problemen is dat wij voor een federale staat een grondwet nodig hebben en dat het momenteel niet eens lukt om een grondwettelijk verdrag erdoor te krijgen. Daarnaast krijg ik graag van de voorstanders een antwoord op de vraag waarom alle problemen die zij signaleren alleen maar op te lossen zijn met het stichten van een federale staat.

Marie Wittevrongel (Universiteit Gent): Iedereen babbelt over wat de burger wil, maar uiteindelijk wil de burger gewoon antwoorden op de problemen die er zijn. Dan gaat het om sociale en economische problemen, bedrijven die verhuizen van het ene land naar het andere. Daar kan Europa vandaag geen antwoord op geven. Ook het buitenlandse beleid is versnipperd. Er is geen Europees beleid op deze vlakken. Dus door meer samen te werken op het federale vlak kunnen wij wel een beleid vormen en een antwoord bieden. Zo kunnen wij vooruitgaan met democratische instellingen. Dat is de weg om al deze problemen op te lossen.

Jasper Pillen (KU Leuven): Een van de voorstanders zei zojuist dat de Europese Unie al een federale staat is die federale technieken hanteert. Ik geef spreekster daar volledig gelijk in, maar je moet verder kijken dan dit verhaal. De Europese Unie hanteert namelijk ook confederale technieken en internationaal-rechtelijke technieken. Dan ben ik de mening toegedaan dat de Europese Unie beter een supranationale instelling kan blijven, die bestaat uit individuele onafhankelijke soevereine lidstaten. Dan moet de Europese Unie voor het beleidsdomein waar zij bepaalde beslissingen wel neemt, zelf besluiten of een confederale, een federale of internationaalrechtelijke methode moet worden gehanteerd. Mijn stelling is: Europese Unie, blijf wat je bent en gebruik de techniek die het beste past binnen een bepaald beleidsdomein.

Gerard Oosterwijk (Nationale Jeugdraad): Ik wil terugkomen op wat is gezegd over verbeeldingszin en over realiteitszin. Ik ben ervan overtuigd dat er een federaal Europa gaat komen. Dat gaat misschien een lange tijd duren. Het is natuurlijk de vraag hoe dat federale

Europa eruit gaat zien. Zoals eerder is gezegd, zijn er vele vormen van federale staten. Of het één federale staat zal worden is misschien een tweede, maar er zal iets moeten veranderen. Hoe wij dat gaan aanpassen, weet ik niet. Het zal een langzaam proces zijn. Ik vind dat wij moeten kijken naar hoe het nu gaat. Er zijn bepaalde problemen, zeker in de omgang met landen buiten Europa. Door beide partijen wordt heel vaak genoemd dat andere werelddelen sterk opkomen. Ik denk dat wij daarin stappen moeten zetten. Het gaat om institutionele hervormingen. Als wij die in kleine stapjes maken, groeien wij op een gegeven moment toe naar een federaal Europa. Daar ben ik van overtuigd.

Lennaert Ligtenberg (Universiteit van Tilburg): Ik merk in deze discussie dat er heel veel onduidelijkheid bestaat over bevoegdheden. Het is niet de vraag of er een federaal Europa komt, maar hoe. Dat gaat over bevoegdheden. Door goed vast te leggen waar Europa wel, bijvoorbeeld economie, milieu en veiligheid, en waar Europa niet over gaat, bijvoorbeeld homohuwelijk, euthanasie en abortus, creëer je meer duidelijkheid en zal je in het volgende referendum een hard ja voor die duidelijkheid horen. Daarom pleit ik voor Europa als federale staat.

Redmar Damsma (Universiteit van Amsterdam): Ik hoor bij de voorstanders steeds het argument terugkomen dat wij zonder federale staat geen gezamenlijk buitenlands beleid kunnen voeren. Dat is natuurlijk onzin. Het is maar een manier om dit doel te bereiken. De voorstanders begrijpen niet wat de nadelen zijn van een federale staat. Dat betekent namelijk dat wij voortaan alles samen doen, dat er gezamenlijke belastingen zijn, dat er gezamenlijk vreemdelingenbeleid is. Daar hebben de lidstaten op dit moment helemaal geen trek in. Denk eens na over de vraag welke stad onze hoofdstad moeten worden. Ik moet nog maar zien hoe dat gaat, aangezien er nu gevochten wordt om zetels van Europese agentschappen. Ik zie dat zeker niet gebeuren.

Alexander van Hattem (Jonge Fortuynisten): De heer Jurgens kwam naar voren met het punt dat er meer controle moet plaatsvinden door het Europese Parlement. De zwakte van het Europese Parlement is nu juist dat het door slechts 30% van de bevolking wordt gekozen. De opkomst is dramatisch laag. Om daar nu een grote democratische controlekracht aan te geven, vind ik niet kloppen. Het getuigt van veel verbeelding. Misschien is er iets te veel naar Star Wars-films gekeken, waar ook allerlei mooie federaties zijn. Dat is echter niet iets waar de Europese burger op zit te wachten.

Erik Jurgens (lid van de PvdA-fractie in de Eerste Kamer): Ik had het niet over het Europese Parlement. Ik had het over het feit dat het hoogste gezag binnen de Europese Unie de Raad van Ministers is, dat de Raad van Ministers aan niemand enige verantwoording is verschuldigd en dat dit niet hoort in een democratie. Ik wil van de tegenstanders een oplossing voor dit probleem horen. Het hele federale denken gaat er alleen maar over dat de Europese ministerraad gecontroleerd wordt op een behoorlijke democratische manier en nu gebeurt dat niet.

Monique Raquet (Open Universiteit): Het Europese Parlement heeft een co-decisiebevoegdheid in de meeste beleidsterreinen van de Europese Unie. Dat wil zeggen dat zij kan blokkeren. Dus in die zin is een beslissing van de Europese Raad van Ministers niet automatisch een besluit dat ingevoerd kan worden. Ten tweede moeten de Nederlandse of Belgische bewindslieden zich verantwoorden voor de nationale parlementen. Ook daar is een democratische controle op. Naar mijn mening is die vraag wel beantwoord. Er is wel sprake van een democratisch gehalte.

Elisabeth Sijbrandij (Rijksuniversiteit Groningen): Ik wil op een aantal punten reageren. Jasper Pillen uit Leuven had het over soevereine staten die hun eigen richting moeten kunnen bepalen. Ik wijs hem erop dat wij nu al met 27 lidstaten te maken hebben. Ik weet niet of hij daar wel van op de hoogte is.

Ben Knapen: Daar gaan wij blindelings van uit.

Elisabeth Sijbrandij (Rijksuniversiteit Groningen): Dan het punt van de hoofdstad. Volgens mij is met het Verdrag van Amsterdam formeel vastgelegd dat Brussel de hoofdstad is. Misschien zullen een aantal landen daar nog over bakkeleien, maar het ligt al wel vast. Ik wil van de heer Kox weten wat hij vindt van de Europese voortgang die is geboekt tussen de jaren vijftig en nu en of hij dat wel een goede gang van zaken vindt. Wij hebben het hier over de finaliteit van de Europese Unie. Dus wij hebben het niet over het feit dat wij nu in één keer met een “big bang approach” een heel grote federatie willen stichten. Het gaat meer over de vraag waar wij heen willen. Ik denk dat Monnet, hoewel hij neo-functionalist was, in zijn hart misschien stiekem een federalist was. Hij heeft het op een goede manier aangepakt. Het is goed om naar een federaal Europa te gaan.

Tini Kox (lid van de SP-fractie in de Eerste Kamer): De ontwikkeling in de laatste vijftig jaar is indrukwekkend. En dat is allemaal gepasseerd zonder dat wij een federale staat waren. Dus dat wanhopige geroep dat wij alleen verder kunnen als federale staat wordt door de feiten totaal gelogenstraft. Dat geldt ook voor al degenen die zeggen dat wij in een impasse verkeren, dat er niets meer gebeurt in Europa. Die mensen weten niet hoe hard er gewerkt wordt. Het wetgevingsprogramma van de Europese Commissie is ambitieuzer dan ooit.

Elisabeth Sijbrandij (Rijksuniversiteit Groningen): Als u in 1957 aan het roer had gestaan, had u misschien ook geroepen: jongens, wij moeten de bevoegdheden niet overdragen. Moet je kijken waar wij nu zijn!

Tini Kox (lid Eerste Kamerfractie SP): In 1957 was ik pas vier jaar. Mijn moeder vertelde dat ik toen al een druk baasje was. Er kwam niet veel meer dan “bla bla” uit. Volgens mij heeft dat zich ook verder ontwikkeld.

Elisabeth Sijbrandij (Rijksuniversiteit Groningen): Ik was niet eens geboren, maar ik weet wel dat er toen heel goede dingen gebeurd zijn.

Tini Kox (lid van de SP-fractie in de Eerste Kamer): Maar het vreemde is dat u weet wat ik zei op vierjarige leeftijd en wat Monnet dacht. Mensen die dat kunnen, noemen wij helderzienden. Daar hebben wij een Nederlands televisieprogramma over. Daar kunt u aan meedoen.

Elisabeth Sijbrandij (Rijksuniversiteit Groningen): Mensen die dat zeggen, heten studenten internationale betrekkingen uit Groningen. Daar bestuderen wij de verschillende theoretici van internationale betrekkingen. Maar ik vond uw weerwoord ook heel leuk hoor!

Marc van Voorst (Universiteit Maastricht): Ik ben pro Europa. Voor de toekomst van Europa is een identiteit erg belangrijk, niet alleen voor de burgers maar ook voor mensen buiten Europa. Ik ben van mening dat een federale staat, met één minister-president en één minister van Buitenlandse Zaken, ontzettend veel goeds kan doen voor de identiteit van Europa. Dus ik ben absoluut voor een federale staat.

Christine Janssens (VU Brussel): Onze tegenstanders willen blijkbaar dat Europa blijft zoals het is. Ik ben het daar niet mee eens. De grondwet is verworpen. Het is tijd dat wij iets doen. Wij moeten zien dat wij de burger ervan overtuigen dat dit nodig is. Wij kunnen nu een passieve faalangst ontwikkelen en niets doen. Dat is gemakkelijk. Wij kunnen echter ook een stap zetten in de richting van een federale toekomst. Uiteindelijk is die evolutie al gaande. Ik wijs op het Europees aanhoudingsmandaat, Europol. Dat moet verder uitgebreid worden. Wij moeten het gewoon een naam durven geven, want de evolutie is al bezig. Het feit dat de burger het niet zou willen, klopt helemaal niet, want ik geloof niet in een referendum. Ik denk

dat de vraag verkeerd gesteld is en dat de mensen gewoon gestemd hebben tegen het nationale parlement en niet voor of tegen Europa. Tot slot wil ik opmerken dat België een federale staat is waar de bevoegdheden heel duidelijk zijn. Wij kunnen zien dat België werkt! Dus Europa als federale staat zal ook werken.

Ben Knapen: Ik dank alle deelnemers aan de discussie hartelijk. Wij gaan opnieuw stemmen over de stelling.

Voor: 64,4%

Tegen: 35,6%

Ben Knapen: Dat is in vergelijking met de eerste uitslag van de stemming een flinke verschuiving. Men is na een half uurtje debatteren blijkbaar wel in voor een revolutie.

Ik begrijp niet helemaal wat er achter dat rood en dat groen schuil gaat. Wij gaan het dus even anders doen. Wij vergeten even een discussie die zich in dit deel van de Benelux afspeelt over nationaliteiten en paspoorten. Ik wil vragen om nog een keer te stemmen over deze stelling, maar dan vraag ik alleen degenen met een Belgisch paspoort om te stemmen. Ik vraag de anderen om de machine met rust te laten. Wij gaan dit direct ook voor de Nederlanders doen, maar die moeten nog even het spel meespelen. De Belgen stemmen over de vraag of Europa een federale staat moet worden.

Ja: 83,9%   Nee: 16,1%

Ben Knapen: Ik vrees dat dit toch misschien geen opmaat is voor een relaunch van de Benelux. Wij gaan het nu omdraaien. Alleen de Nederlanders gaan stemmen. Dan zullen wij zien of de eerste regel van die grondwet klopt, namelijk dat het Koninkrijk der Nederlanden bestaat in Europa.

Ja: 60,5%   Nee: 39,5%

Ben Knapen: Er is dus echt wat gebeurd sinds het begin van deze discussie. Blijkbaar zijn toch nogal wat mensen van mening veranderd. De Belgen hadden dus kennelijk toch de betere argumenten en hebben de Nederlanders overtuigd. Dat is een geruststellende gedachte.

Theepauze

Speech given by Professor Mark Mazower – Columbia University New York

I would like to talk about how I, as a historian, view the past and present of Europe and touch on its future.

What is it to live in the present; is it to judge it against our memories, and if so which ones? If you are 20, the Cold War and the Berlin Wall are history and a globalised world is the one you have always known. But if you are in your 60s, the 1950s look like a golden age of quiet and hard work. If you are in your 80s, you judge things against the standard of the Second World War and occupation. The historian may help understand these things and set them in context, but the real value of a historical perspective is to set our living memories in a much longer run and to suggest frameworks for understanding the present that go very much further back in time and to show how many of the unconscious assumptions we apply every day to the world around us are themselves the products of history. To understand Europe and its present situation and to think about urgent issues, values, identity, population and stagnation is very hard without going back to a time before any of our personal memories began.

Our current political institutions in Europe – the ones that we have been talking about today – are mostly products of the post-1945 world. Many of them were created explicitly to solve the problems of the early twentieth century. They worked: those problems are gone and we now face new ones. To evaluate how well these institutions deal with our problems, we need to understand their origins. Even more important are the ideas behind these institutions. Europeans today are in many ways unconscious slaves to ancient assumptions about their place in the world and about the special value of their civilisation. So I want to begin by exploring the idea of Europe briefly and then ask when, how and in what ways Europe “made” the world we live in, whether it still does, and if not, how much that really matters in thinking about the problems that face the continent today.

It is possible to be tyrannised by concepts as much as by people, perhaps more effectively, in fact, since the tyranny of concepts is often invisible. Today we are tyrannised sometimes by a concept that was imported 50 years ago from psychology into social studies, i.e. the concept of identity. A century ago, which is not long in the scheme of things, this word was scarcely used except by philosophers. Today it is everywhere. Everyone, every individual, every people, every nation, is supposed to have their own identity. Terrible things happen if you have got the wrong kind - the Germans were once supposed to have an authoritarian personality – or worse still if your identity is split, conflicted or torn. According to some commentators Muslim males today suffer from the consequences of sexual repression and hypocrisy. Perhaps people have identities, but whether Europe has an identity seems to me deeply doubtful, for reasons that will become clear. But the *concept* of a European identity, the *idea* of Europe, in other words, certainly has a long and rich past. That is where we should begin.

*

In this concept, and its history, indeterminacy of geography jostles with cultural certainty, or more precisely, with the claim to cultural primacy. Take geography first. From the strictly geographical point of view, Europe is merely a western prolongation of Asia, with no clear eastern border separating the one from the other. Geographers’ decisions, like those of the 18th century Russian savant Tatischev, who nominated the Urals as the dividing line between Europe and Asia, were essentially arbitrary and motivated by political or cultural considerations, in his case the desire to break with the then current fashion of linking Moscow and its heirs to Asia and the East.

The same desire to separate “Europe” from the dreaded “East” is visible in our own day too. During the Cold War, European history really meant west European history. The European Economic Community did not refer to all of Europe, but just to a small number of western and

north-western states. Since 1989 countries like Poland, the Czech Republic and Hungary – which we used to think were in eastern Europe – have reasserted the idea of “central Europe”, shoving themselves westwards mentally as it were, preferring to belong there than in an “east” shared by outliers as Ukraine, Belorussia or Moldova. Eastern Europe was not really – it still is not for many people – part of truly European Europe. The only reason for that is that Europe itself still serves as a powerful cultural signifier dressed up as a geographical term.

What does it signify? What is the cultural power of this supposed set of values, that so overrides geography? These vagaries of current fashion, these labels of East, Central, West and Southern Europe are merely the latest manifestations in the curious history of the term “Europe”. Emerging with its modern cargo of ideological baggage in the seventeenth and eighteenth centuries, Europe came to embody a claim to civilisational superiority based on the secular values of the enlightenment: reason and progress. By the mid-19th century the cultural relativism of the early Enlightenment was forgotten and replaced by certainty. Europe embodied not one but *the* civilisation for the world. The French historian and politician Guizot wrote: European civilisation has entered into the eternal truth, into the plan of Providence. It advances according to the ways of God. That is the rational principle of its superiority. For him, Europe’s ascendancy – and no one then doubted it – was due to a combination of the Germanic idea of independence, a Christian sense of spiritual inwardness, and Roman ideas of municipal freedom. Europe was the home of reason and the home of God. Its progress mapped out the path for everyone else.

At the time that Guizot was writing, Europe was emerging from the shock of Napoleon’s rise and fall, and its statesmen were tempting to prevent any repetition by lying down and formalising rules for how states should behave with one another. The association of the Great Powers that emerged was described often as “the great Association of Europe”. Sometimes the enemy was France, sometimes Russia, sometimes the mere prospect of interstate conflict. The stakes were always high for these nineteenth century statesmen. The Crimean War was “a battle of civilisation against barbarism” for the maintenance of the independence of Europe. That sounds familiar, doesn’t it? How easily people in the nineteenth century identified Europe with the cause of what they called “civilisation”. It took a realist like Bismarck to inject a notion of caution. In 1876 he said: “He who talks about Europe is quite mistaken; it is purely a geographical notion. I have always found the word Europe in the mouth of those politicians who seek from other powers what they cannot obtain for themselves.” What I am suggesting is that talk of Europe has almost always been talk of values.

We can see this very clearly, not only in the past, but also in the work of those of my colleagues, the professional historians, who have tried to place this or that country of their own more broadly in a European perspective. A couple of illustrations will show you what I mean.

Take Christianity, or more precisely the idea that the history of Europe is somehow the history of Christendom, of a community of Christian values, as in the work of an eminent French historian Duroselle, who published a book called ‘Europe, the history of its peoples’ in 1990. Linked to the dream of federalism and stimulated by the emergence of the post-war Common Market, which sponsored Duroselle, works like his traced the evolution of attempts by visionaries and statesmen to overcome the continent’s natural enmities. It is a reaction to nationalism, and a natural one, when we bear in mind that Duroselle’s generation came of age under the German occupation. But look closely: here Europe means “the European movement”. Europe is generally defined implicitly more often than not as Christian – by which was meant a Protestant and Catholic – civilisation, plus some legal institutions inherited from Greece and Rome. It creates what was effectively a legitimising ideology for

something in fact very new in European politics – post-war Christian Democracy, pushing an idea of Europe it could use back far into the past.

I do not want to deny close historical connections between certain conceptions of Christendom and the idea of Europe. “Unity in diversity”, the motto of Pope Gregory the Great, has also since 2000 been the motto of the European Union. Indeed the rise of the idea of Europe in something like its modern sense can be traced back to the breakdown of the idea of Christendom, as western Christianity split into warring Protestant and Catholic sides. The Christian origins of later European political thought are evident, as for instance in the development of the idea of the divine authority of the sovereign; a fundamental step in the emergence of a modern conception of sovereignty as a basic part of the European system of states. For Duroselle, who started out as a historian of social Catholicism, even such apparently secular political movements as socialism had Christian origins.

Why do I find such an approach unconvincing? Chiefly, because the closer it approaches our own times, the less persuasive it seems to me and the more we see its desperate desire to minimise serious political conflict, to skate over unpleasant phenomena such as totalitarianism or racism. About imperialism little is said. Geographically and culturally, an exclusively Christian Democratic history of Europe just leaves too much out: most of Eastern Europe, to start with, whether Catholic, Protestant or – especially – Orthodox. I am struck by the fact that the ancient Greeks are always honorary members of the European club, but the modern Greeks are not, because they had the misfortune to emerge from under the wrong Roman Empire, i.e. the Byzantine and later the Ottoman one, rather than the Holy Roman Empire. Duroselle, for one, was never really sure whether the Byzantines are properly European or not. Also, but rather importantly, this conception of Europe shuts out Jews and Muslims as part of European history, in a way that is no longer acceptable from a scholarly point of view, let alone any other point of view. After all, Jews and Muslims have had as long a presence in Europe as many Christian communities – Spain had in fact largely ceased to be Muslim before Lithuania became Christian. There were Jews in southern Europe before there were Christians. It would seem odd today to trace our debt to Aristotle and Plato without mentioning the Arab philosophers who made sure we got them. In short, this way of looking at European Europe – “l’Europe Européenne” – is part of the problem, not the solution. For sixty years since 1945 it claimed to stand for Europe as a whole, but that claim sounds weaker and less persuasive and necessary than it once did. Today it is easier to see there has not been *one* European idea, but many, from thinkers and politicians as diverse as Roosevelt, Briand, Spaak and Joseph Goebbels.

The second approach: Europe as a continent of freedom. This approach to Europe’s history embodied the aspirations of old-fashioned liberalism, which saw the history of Europe as the history of freedom, independence and the cause of peace, and it goes back a long way. When the first professorship of international – meaning at that time European – history, was created at the London School of Economics after World War I, the Professor was required by the statutes “to promote a spirit of international cooperation, to remain free from national prejudice and to defend the public law of Europe and the rights of small nations”. Thus Europe was associated with law, peace and respect for sovereignty.

The association between these ideas gets at something which I find very important and poorly understood: the connection between Europe, the rule of law and empire. Today we live a world of international institutions, like the United Nations, the World Health Organisation and others, and international values, embodied in international law and often committed to defending and expanding it. The origins of this world are very largely European and date to the aftermath of Napoleon’s defeat. That system of states I referred to earlier was buttressed by the emergence of a new set of rules, codified during the nineteenth century in the form of international law and supported by the sanction of Great Powers, who with one exception, the United States, were all European. These rules outlined new laws of

war, that is to say how civilised states ought to fight one another, laws of military occupation, that is to say how civilised states treat the civilian population of other civilised states once they have defeated them, but before they have agreed on a final peace settlement, and procedures for bringing new states once their sovereignty had been recognised into the international system, which was chiefly a European one. In other words: rules for expanding the club of civilised states. Why did they need to do this? Well, simply because experience had shown that Europeans were so addicted to warfare, that without common rules and procedures the peace of the continent was extremely fragile.

There was another reason, which explains the spread of these rules around the world. The European powers enjoyed at that time a temporary power advantage over the rest of the world, and believing that their prosperity depended on expansion and the political control of land and raw materials, they used that advantage to carve the globe up into colonies and empires. The most breathtaking example was the scramble for Africa, between 1880 and 1900, which carved up most of that continent in just a few years. The new international law did many things for 19th-century European imperialism. It helped establish who should be allocated which territories and thus prevented competition in the Pacific or in Asia, causing wars back in Europe. It legitimised colonialism by defining a supposed standard of civilisation as the basis for independence and sovereignty. European powers which had attained this level dealt differently with each other than they did with what they called “savages” or “barbarians”, states like China, the Ottoman Empire or Burma, which were halfway there. Moreover, by ruling “primitive peoples” Europeans could help them – or so went the theory – to come closer to “the standard of civilisation”, and eventual emancipation and statehood. Europe was thus the centre of the world and the creator of universal values, at least in its own mind. It ruled the world in order to emancipate it. For some decades this system corresponded to the balance of global power. For the internationalists mentioned above defending the public law of Europe, i.e. international law, was regarded as being important, because it guaranteed a peaceful and stable order. But that order was also an imperial one.

We now come to the events of the mid-20th century in the heart of Europe, which constituted the fundamental challenge to all these things and eventually brought about their disintegration. In the 1930s the rise of totalitarianism was making liberals very anxious. Freedom now looked like a faith of the past, not the future. Europe could no longer pose as its guarantor. Take the great Italian liberal philosopher Benedetto Croce. In 1941 he drew attention to what he called “those contemporary events and conditions in many countries, owing to which a liberal order, which seemed to be the great and lasting achievement of the 19th century, has crumbled”. Nazism in particular killed off a certain kind of liberal confidence in European values, in the very idea of a European civilisation. For was its appearance not a sign that Europe had relapsed into barbarism and given up the right to tell the rest of the world what to do? This is why after 1945 it is much harder to find any mention of international civilisation, still less European civilisation than it had been in the 1920s or the 1900s. The United Nations, for example, deliberately avoided using such a term, which it associated with imperialism.

Just as important for us – did not the Nazis have their own conception of Europe? I think it is necessary to say something about this, especially as its relationship to the post-war European community is so contested. On the one hand there is the view of many historians of the first generation of the community, who present the community entirely as the product of anti-Nazi resistance. On the other hand increasingly there is the work of historians who demonstrate how deep some of the continuities in other areas of life and administration went – through German political scientists like Ipsen, or French politicians like Mitterand – both of whom carried wartime ideas from the occupation era forward into the postwar. The Nazis were unambiguously against the old liberal conception of Europe: the primacy of international law left them cold. They quite explicitly wanted to do without it. If you read the works of Carl Schmitt, for instance, you will see a perfectly cogent critique of international law and the

League of Nations. Thus, National Socialism reversed what liberals had supposed was the irreversible: the recognition of independent statehood in Eastern Europe. Countries there, which had been given independence and sovereignty after 1918 – Czechoslovakia, Yugoslavia, Poland, were deliberately turned into puppet states and broken up.

Beyond the theory, there was a very precise reason why Hitler did this and why everyone else was so upset by it. Nazi rule was in essence a form of nineteenth century imperialism and their war a war of imperial conquest, except that unlike the old imperialists, the Nazis chose Europe as their terrain. In this way they broke what I would describe as the great liberal taboo -- that is to say they treated Europe as Europe traditionally treated the rest of the world, as a zone peopled by inferiors, whether civilisational or racial, who needed to be ruled by their superiors. Protectorates, dual systems of law, forced labour, disciplinary administration - all of this had been common practice in European colonies. Suddenly, the Nazis introduced it to Europe itself. Europeans were shocked to be treated this way. But the shock was salutary in the long run, because it made people reflect about the assumptions behind it, about the nature of empire and the ways it had been legitimised. Because the Nazis took things to extremes Europeans never did abroad, only made the shock all the greater.

At the same time, the Nazis had their own conception of Europe, too. If colonialism dominated their thinking about Eastern Europe in particular, their approach to Western Europe was much more in line with older theories of economic cooperation and continental rationalisation. From one point of view, indeed, National Socialism was a pre-eminently European ideology, since it presented itself as the sole effective defender of Europe against, on the one hand, American capitalism, and on the other, Soviet Bolshevism. There was a clear, if pretty problematic, economic conception at work here. For Hitler, who remembered vividly the starvation of WW I, Europe needed to become self-sufficient to be able to feed and defend herself in wartime, and needed to be immunised from international capitalism to avoid the effects of global competition and depression that had been visible in the 1930s. So, the Nazis tried to turn Berlin into the centre of the continent's economic planning, and had they won they would have made other national economies follow their lead in setting investment and manpower priorities. The conquest of Russia was absolutely crucial to them, because they believed that only Russian grain surpluses would free Europe from American imports. But let us spell out what this economic logic really meant. It meant not only conquering Russia and defeating Bolshevism; it also meant reversing Stalin's main goal - the industrialisation of the Soviet Union - starving the cities, turning the soil over to German farmers and expelling or killing most of the millions of Russians, Ukrainians and other inhabitants. This was the blueprint for Europe that was outlined in the so-called General Plan East during the war: Eastern Europe would become Europe's Wild West, and only Western Europe, and above all the Reich, would produce industrial goods. It was, in short a policy of genocide on a massive scale.

And here is the irony. Hitler's defeat showed he had been wrong all down the line. Europe's future was not as precarious as he thought it was. He went to war, essentially for two things: food and racial purity. Yet within thirty years it had become clear that Europe had entered a very different world. What would the Nazis have said, had you told them in 1941 that their war was unnecessary because only a few decades later Europe's food problem would not be one of importing enough to eat, but of exporting huge surpluses. I think they would not have believed it. Even if they had found out - and the war's experience should have told them - that a booming economy is incompatible with a vision of ethnic or racial purity. After the 1950s, Europe - both east and west - enjoyed higher growth than ever before or since. Suddenly the continent was not exporting surplus human bodies, but importing them. Urban labour needs sucked in people, first from country areas, than from the fringes of southern Europe and then from anywhere that they could be enticed away. By 1975 at the very latest, this pattern of economic growth, accompanied by ethnic diversity, was visible in most

European cities. Since 1990, it has spread to the most successful cities of eastern and south-eastern Europe as well.

The socio-economic revolution - the post-war miracle - was unquestionably facilitated by the political reaction in Europe to the way the Nazis had tried to run the continent. Both West and East there was a reassertion of national sovereignty. One historian talks about the rescue of the European nation state. It is easy to forget, but both of the new superpowers the United States and the Soviet Union respected the reassertion of national sovereignty, in very different ways of course. The rise, in particular, of the common market showed the power of an alternative, more collaborative, model of west European interaction, one whose roots could be traced back both to anti-Nazi critiques of Nazism and to wartime experiences by German, Belgian, French and Dutch businessmen and German administrators.

This basically rather positive intra-European story was accompanied by transformation of its place in the world. Several people in 1945 forecast “the end of the European era”, meaning by this the end of that long century in which Europe had normatively been the centre of the world. They were right: attention was shifting elsewhere, and so was power. Many things contributed to a rapid downscaling of the continent’s role. Its fate now lay in the hands of powers that had traditionally been on the edge of its affairs – Russia and the United States. It was divided and had lost political autonomy. And then there was decolonisation. After 1945 Europeans rather reluctantly gave up their empires and then found that economically it did not much hurt them. They turned inwards – economically and psychologically – towards the new integrative processes on the continent and away from the rest of the world. Largely content with the results, they found themselves ill-prepared for the events of 1989 and the ending of what we now call the post-war world (1945-1989).

*

My final question is: what now? How should we see Europe and its place in the world given the major changes that have taken place since then: the end of the Cold War, the fragmentation of the Soviet Union and Yugoslavia and the impact of the post-9/11 so-called war on terror? About 200 years ago – and not much earlier than that – Europe rose to world prominence, and enjoyed this status until the Second World War. Then there followed the period of introspective prosperity which I have just outlined. But the past sixteen years or so have seen radical change.

One is internal: Europe is no longer divided. The collapse of communism raised the question of how far the European Union should be extended and what in fact its rationale now is. Originally established to prevent future war between Germany and her neighbours, that problem has been solved. The German minorities which were the chief cause of war in 1939 no longer exist outside Germany itself, thanks to the expulsion of between 10 and 12 millions of them after 1945. The European Union needs a new rationale. Yet governing Europe – easier in some ways, because democracy has become universally accepted as a norm – gets harder in others. The Union’s very success means it is taken for granted. Growth also means a loss of control. A century ago, there were just 17 states in Europe. Now there are more than 40. If this shows anything, it is that Europe remains a continent of nation states, one still coming to terms with the collapse of the ideal of mono-ethnicity. The debate over the constitution – if it did anything – showed how far Europeans remain committed to the nation-state. This is something that politically one has to take into account, when one envisages the future of the Union. How far expansion should go is an open question: Ukraine? Turkey? Russia? If there are no clear geographical boundaries, there is no clear geographical answer.

For myself, I see no great questions of culture or identity involved. Unless what is involved is merely the repetition of positive principles already agreed among member states, I cannot see in any assertion of “European values” anything more than an attempt to seize control of the definition; and because such assertions usually operate on a principle of exclusion –

defining what we are by what/who we are not – they slide quickly into name-calling and dissension. In particular, I have no objection to the inclusion of a Muslim state as such. On the contrary, I think it would be good from points of view, not least for the roughly 5% of Europe's population that is Muslim. The enlargement issue regarding Turkey for me is one of more practical matters – size, impact, function, conformity with existing legal norms, though I would add: actual legal norms, not idealised ones. What really count are not values in some idealised sense which relies on a very partial or bogus reading of history, but commitments – for example existing commitments to offer membership to certain states, on the one hand, and commitments by candidates, on the other, to meet the relevant criteria. Size, readiness, and geographical location: these all strike me as relevant considerations, but not how far Kiev or Istanbul may have partaken in the Europe of Charlemagne – a Europe which the historians of the early medieval world are much more hesitant to pin down than the politicians seem to be.

The bigger question regards Europe and the wider world. Europe has become introverted, and it is revealing that much of our discussion today has really been about the conversation among Europeans. For some good reasons, Europe has become more modest about its place in the world over the past 60 years, but there are now some equally good reasons to think more seriously again about projecting a unified foreign policy. In 1900 this continent had nearly a quarter of the world's population. Today, this has dropped to about 11%, and by 2050 the UN projects a further fall to 7%. Europe will need to work harder to make its voice heard. At the same time, it remains an economic powerhouse. The Union, with 35% of world GDP, is the world largest economy and one tied more closely than ever to global labour and capital markets. Yet until now it is only in trade matters that the EU has spoken with a unified voice. In military and foreign policy Europeans either speak through their national governments or work through other institutions, like the UN. This is no longer enough. The wars in former Yugoslavia were a tremendous indictment of Europe's inability to project power on its very fringes. The aftermath in Bosnia, Serbia, Kosovo and to some extent in Macedonia, has been handled better, but Europe's capacity to manage crises within the continent is still shaky and could be radically improved with a little coordination.

There is another consideration, too: since 9/11 the policies pursued by the Bush administration have taken the United States down a path that few Europeans want to follow, whether in civil liberties or in foreign policy. Nevertheless, Europe has found it impossible to articulate or project a convincing alternative, largely again because of the lack of proper coordination. Yet, Europe is no less implicated in the aftermath of 9/11 or the war in Iraq than the US, in fact in some ways more so. The Middle East and North Africa are Europe's backyard, and Europe imports more oil from the Gulf than the US does. Still, although Europeans in general want to pursue a very different approach – one stressing diplomacy over force and judging from opinion polls, bringing in Syria, exerting more pressure on Israel than American administrations like to do – they really have not managed to do much about this, though Chancellor Merkel is now trying in some interesting ways. And similarly where Africa is concerned: Europeans may have thought that decolonisation severed its ties and responsibilities to its former colonies, but this is simply not true. Today, a combination of European labour needs and political instability in Africa produce large-scale migration across the Atlantic and Mediterranean. Here too, you cannot just stick your head in the sand: Europe needs to find a way of engaging.

Although there is currently a mood of angst and concern about the European idea and considerable popular resistance to further reform, which has to be acknowledged, it is worth remembering how far the continent has come in just a century. Democracy has become a continent-wide norm and the threat of war largely banished. By any measure, this is an extraordinary and totally unpredictable outcome. But the challenges are equally unprecedented. On the one hand, to make the nation-state – the political form to which Europeans on the whole still remain loyal – adapt to ever faster global flows of labour (hence debates over “multiculturalism”) and capital, as in the debates over the welfare state and its

future. I think these flows of labour and capital are impossible to stop, especially for a rapidly ageing continent like ours. But they generate tensions and dilemmas, which will be with us for a long time. There is also the problem of making Europe – which briefly dominated the world and then largely disengaged from it – a serious player on the international stage again, in a new way: one whose foreign policy presence equals its economic muscle.

Those are the challenges that I see. Fortunately, it is not the historian's business to tackle them.

Thank you.

Questions and answers

Question: What can we do to achieve more coherence, an “inclusive” identity for the vast majority of all the Europeans? Could some form of citizenship be a solution here?

Mr Mazower: As I think about these things I find myself turning more and more into a sort of 18th century “realpolitiker”, wanting to talk less about values and more about interests. The problems that I see as most urgent are problems of common state interests, that most European states share vis-à-vis the outside world. They work in a very similar way to the way the expansion of competences has worked in the past, that is to say states agree amongst themselves to pull sovereignty, because it is in their joint interests. The area that I see as most possible and most urgent is foreign policy coordination. The question then is: is some kind of citizenship training or inculcation of some allegiance to an idea of Europe desirable or necessary apart from achieving that? It seems to me a response to a slightly different set of anxieties and concerns, namely: do we now have cohesive societies, do people believe sufficiently in the same kind of things to get on with one another? The shadow of 9/11 and terrorism hangs over all of this. Citizenship training might be desirable in itself, but I do not see it as a necessary part of what I think is really important. Part of the problem with the 2005 debacle over the constitution was a problem of presentation and naming. Many of the proposals were actually ordinary proposals to reform the way things had been done at the state level, which had no particular implications for the continent and its culture. But people thought that they did, and reacted accordingly. My inclination is to detach these two things and to have a debate about whether we should inculcate in our children ideas of Europe, and if so what they should be.

Mr Erik Jurgens (senator, PvdA): As a result of the 19th century process of nation building most European states have got some sort of identity. After 1945, a European identity was created as distinct from other identities, such as the American, Far East and Middle East ones. So, I think I cannot agree with you that there is no such thing as a European identity, but it is very difficult to formulate exactly what it involves.

Mr Mazower: Part of what troubles me is that people argue for a European identity, arguing that nations did this in a certain way, by very successfully inculcating a certain set of identity, so we had better do it too, but better and more powerfully and trump national identities. A new book came out on English national identity and the idea of a national character a few months ago, which demonstrated there has not ever been a single conception of English national identity or national character, but there has been endless discussion about it of the most widely varying kind. It is probably true for most countries that the attempt to inculcate an identity was doomed to fail. I do not think it is necessary in the European case. Allegiance and loyalty to a certain set of institutions is a different matter. It is maybe easier to achieve, if one does not try to have a debate that is doomed to go on indefinitely.

Question (student): I am in my early 20s. When I grew up, the esteem for the United States in Europe was exceptionally high. The last couple of years it is diminishing and critique is

growing. How do you see the dynamic between the US and Europe in regards of the fact that Europe does not have a common foreign policy in the coming years?

Mr Mazower: In my optimistic moments I think that the current administration is a deviation from the norm. In the United States there is an anxiety at America's loss of popularity around the world and a good deal of discussion about why. Successive administrations are very unlikely to be as confrontational as this one was. Having said that, I think it was not just the administration. What happened over Iraq in particular brought out some broad differences in the way in which those respective societies are inclined to approach crises. Maybe here we do come to some kind of talk of European identity. For historical reasons, the US is more inclined to use force and less interested in international law. With Europe it is the reverse. I do not think that this will change. This means that, if Europeans want the institutions that we all grew up with and that were based upon international law to prosper, they have to find some way of doing more to support them than they have done. The failure of Europe has been reflected in the fact that European sentiments do not converge on one policy maker or one point they dissipated. I see a need, whoever succeeds George Bush, for Europe to articulate much more forcefully than it has done its vision of how to conduct international affairs. Otherwise, the risk is very great that those international institutions, like the United Nations, although they will not suddenly collapse, will slowly start to seem less relevant. Cynics will say "even less relevant", but I think they do a very important job. Europe will be at least as badly hit by that development as the United States, and possibly worse.

Mr Ben Knapen: Should we not have some kind of "common values", in order to formulate a vision and a foreign policy? Or do you think that this is an illusion?

Mr Mazower: There is clearly some common history and some common political institutions. To a certain extent they have been embodied bureaucratically in the "Acquis Communautaire", but democracy, for instance, at present would seem to be one of those. So there are common assumptions and desired common norms, which we should protect, by all means. I am not saying that we should be indifferent to those. I am still not sure, though, whether we need any more of an articulation of what we share than we have already, if we want Europe to play a more energetic role in the Gulf or Israel and Palestine. The opinion polls suggest that Europeans tend to view some of these issues rather similarly to one another. My question is not: do we have common views and common values, but: what would the promotion of common values achieve? Would it not risk alienating people rather than encouraging them? Any incursion by the state into the area of values brings with it the enormous power of the state and often elicits counter-reaction, for very good reasons, since the state often gets it wrong. That is my qualm about any explicit policy on values.

Mr Rob van de Beeten (senator, CDA): I was somewhat puzzled by what you said about the common foreign policy. In my opinion, a common European foreign policy cannot be realised by means of coordination only: we need an active approach and decision making on the basis of a clear analysis of the problems and a clear view of the possible solutions we would like to present from our prospective as Europeans and from our own interests.

The threat from the Russians was a negative incentive for European cooperation after the Second World War, but there was also a positive one: maintaining peace between the nations and peoples of Europe and building up a new economy that would eradicate poverty. I have the impression that we should be looking for another theme with these two aspects: a negative incentive, a threat, but also a positive one. Issues such as environment and energy could be such rallying points.

Mr Mazower: I think that there is a substantial convergence amongst many European countries, in the areas where you need urgent action, such as energy, and no great divergence. I think it is perfectly possible to establish a common foreign policy on the basis of interest. However, we have to recognise the continued strength of allegiance to national

governments and states. You have to take that into account when constructing a common foreign policy. My approach is to do this in a modest way, rather than a way which says that whoever leads your foreign policy is going to speak in the name of Europe. That would prompt a lot concerns that we have already seen expressed in 2004 and 2005.

I agree with you on your analysis of how Europe emerged: there was both a negative threat and a positive desire for change. You have identified a number of areas where most people would think: the same thing is true now, energy policy for instance on one hand and violence on the other, whether that is violence internally or violence in some of our neighbours' countries where we have a stake and can do something. Where we may perhaps disagree is the extent to which this is a question of, as it were, "leading the people" rather than listening to what they say. Part of the problem in 2005 was the enormous gulf that had opened up between a political elite that was almost too willing to lead and a population that had not been convinced. But there we may disagree.

Ben Knapen: Er staan nu nog twee dingen op het programma. Vanochtend is een jury geïntroduceerd om te beoordelen welke van de veertien Nederlandse en vijf Belgische universiteiten en hun vertegenwoordigers vandaag eruit springen. Voor de winnaars is een geheel verzorgde reis naar Straatsburg gereserveerd, waar het Parlement bijeenkomt. Dat klinkt misschien niet spectaculair, omdat prijzen tegenwoordig meestal bestaan uit reizen naar oorden die veel verder weg liggen. Maar, zoals men weet, heeft Straatsburg een uitstekende culinaire component. Dus het is de moeite waard. Ik geef daarvoor graag het woord aan de voorzitter van de jury Edmund Wellenstein, de grand old European die wij hier in Den Haag in ons midden hebben.

Edmund Wellenstein (voorzitter jury): Dames en heren. Het is precies 55 jaar en 68 dagen geleden sinds ik er een identiteit bij kreeg, namelijk de Europese. Hoe krijg je er een identiteit bij? Niet door erover te kwebbelen, maar door samen met anderen iets te doen. Als Europa een identiteit zal krijgen, zal dat zijn omdat wij erin slagen iets te doen. Als dat niet lukt, komt dat doordat wij er gewoon niet in slagen om samen iets te doen. Zo simpel is dat. Maar daarvoor ben ik hier niet. Ik ben hier gekomen voor een andere taak. Ik vind dat een heel moeilijke taak. Ben Knapen heeft zojuist aangekondigd dat de winnaars van dit concours, deze wedstrijd in debatteren, een reis naar Straatsburg krijgen. Mij was opgedragen te zeggen: een geheel verzorgde reis, met nadruk op "geheel verzorgd". Mij was ook nog gezegd dat degenen die dit lot trekken en die reis mogen maken, dat absoluut niet mogen zien als een lokkertje. Nee, het is een aanmoediging aan het begin van de weg naar volledig Europees burgerschap. Zo moet u het zien, maar de reis is geheel verzorgd!

Ik dank mijn collega's in de jury, zonder wie ik er nooit uit was gekomen met zoveel rijkdom aan talent. Op een gegeven moment moet je kiezen. De jury en ik hadden een groot probleem. Wij mogen maar vier prijzen uitdelen, terwijl wij hier tientallen talenten hebben gezien, die allemaal wel wat verdienen en sommigen nog meer dan anderen. En wij moeten het doen met vier prijzen. Het is niet anders. Maar wij hebben onze vrijheid genomen. Voordat ik begin met de uitreiking van de officiële prijzen ga ik van die vrijheid gebruik maken. De jury heeft mij daarin ondersteund, dus ik durf dat. Wij hebben wat geïmproviseerd en twee extra beloningen ingesteld. Daar wil ik mee beginnen. Daarna gaan wij over tot de officiële prijsuitreikingen.

Wij hebben één beloning uitgelooft voor de beste oneliner van de hele dag, de leukste korte interventie. Dat laatste is letterlijk zo, want het ging om de stip bij het voetbal. De beloning is voor Tim Lagrange van de Universiteit van Gent. Hij had een goede timing en was puntig. Kortom, raak! Het zal niemand verbazen dat de prijs een voetbal is. Ik verzoek hem, naar voren te komen om zijn prijs in ontvangst te nemen.

(applaus)

De heer **Edmund Wellenstein** (voorzitter jury): Wij hebben nog meer vrijheid genomen. Wij hebben een publieksprijs ingesteld die gaat naar iemand die ertoe bij heeft gedragen dat de

debatten op het publiek zo'n indruk hebben gemaakt, dat er een verschuiving in de stemming is opgetreden. Dat heeft u duidelijk op de statistieken kunnen zien, vooral bij de laatste groep vond een ongelofelijke verschuiving plaats door de kwaliteit van de argumenten die naar voren werden gebracht. Die publieksprijs gaat naar Elisabeth Sijbrandij van de Universiteit van Groningen. Ik verzoek haar, naar voren te komen om haar prijs in ontvangst te nemen.

(applaus)

De heer **Edmund Wellenstein** (voorzitter jury): Voordat ik overga tot het officiële gedeelte wil ik opmerken dat ik in mijn leven talloze conferenties, seminars, symposia, sit-ins en god weet wat heb meegemaakt over Europese zaken en over andere zaken, maar het is de seniorenkamer van het Nederlandse parlement -- als ik de Eerste Kamer zo mag noemen, met excuses aan haar voorzitter -- die mij voor het eerst een dag heeft bezorgd waarin het centrum van de aandacht en de actie bij de jeugd lag. Daar wil ik onze gastvrouw, de voorzitter van de Eerste Kamer, en René van der Linden, die veel voor deze dag op touw heeft gezet, een groot compliment voor maken. Dat was voor mij iets zaligs, want de mensen die ik hier aan het werk heb gezien, zijn niet heel veel jonger dan ik toen ik 55 jaar en 68 dagen geleden mijn eerste Europese functie aanvaardde. Toen was ik voor in de dertig. Nu volgt de echte prijsuitreiking.

Wij hadden het probleem dat er geen sprake kon zijn van gelijke behandeling. De debatten waren heel verschillend. Bij sommige deden Kamerleden mee, wat ik ontzettend leuk vond. Ik zeg er wel bij, zij vallen niet in de prijzen! De thema's waren zeer verschillend. Mijns inziens zouden het tweede en het derde thema er bij een cursus logica niet door zijn gekomen. De vraag bij het eerste thema was nogal eendimensionaal: moeten inwoners van Europa verplicht onderwijs krijgen in de Europese centrale waarden en vrijheden? De groepen zijn er goed in geslaagd om het onderwerp wat breder te trekken dan de vraag. De jury heeft bij dit eerste thema ervoor gekozen om de prijs uit te reiken aan Sandra van Beest van de Radboud Universiteit Nijmegen, tussen talloze andere talenten. Ik nodig haar uit, naar voren te komen.

Ik wil hier nog kort een laudatio voorlezen. Sandra, je bracht heel overtuigend over dat waarden wel degelijk zijn ingebed in de Europese constructies en daar een fundamenteel element van zijn. Inhoudelijk had je dat heel goed toegelicht. Mijn collega's en ik vonden het bijzonder leuk dat je zo goed het publiek kon bespelen. Dat is bij debaten een geweldig asset. Kortom, je krijgt een wel verzorgde reis naar Straatsburg.

(applaus)

Edmund Wellenstein (voorzitter jury): Het tweede thema was weer een voorbeeld van een vaag geformuleerde vraag: moet de Europese Unie een B-lidmaatschap introduceren? Dat gaf de groepen veel vrijheid. Dat spel heeft vele sterke spelers getoond. Het was moeilijk om er daar één uit te halen. De keuze is uiteindelijk gevallen op Dirk van Leeuwen van de Universiteit van Amsterdam. Ik nodig hem uit, naar voren te komen.

Dirk, je bent opgevallen omdat je ontzettend goed reageerde op de andere deelnemers aan het debat. Je had ook een goed contact met het publiek. Je kwam met een heel leuke vergelijking over de huwelijksvoorwaarden en verschillende vormen van relaties in het menselijk leven. Die projecteerde je op het Europese vlak. Ook analytisch is je bijdrage ons zeer goed bevallen. Vandaar dat ook jij een goed verzorgde reis naar Straatsburg krijgt aangeboden.

(applaus)

Edmund Wellenstein (voorzitter jury): Na de lunchpauze was het derde thema aan de orde. Weer een vage vraag die echter tot een levendige discussie leidde. Wij hebben met groot plezier naar de argumenten voor en tegen geluisterd. Voor ons is Annemieke van der Zandt

van de Universiteit van Wageningen daar als allerbeste debater uitgekomen. Ook haar nodig ik uit om naar voren te komen.

Annemieke, je bent ons opgevallen tussen al die talenten als eloquent, helder en heel open ten opzichte van je medespelers. Je hebt een leuke link gelegd tussen gezamenlijk ecologiebeleid en gezamenlijk economiebeleid en wat er kan gebeuren als je het ene verwaarloost en denkt dat het andere toch gewoon door kan gaan. Je hebt gezegd dat ongelijkheid in die zaken op den duur leidt tot een economische impasse. Ons beviel in het bijzonder dat je voorstelde om systemen te ontwikkelen om voorspoed te delen. Dus geluk gewenst! Je krijgt een wel verzorgde reis naar Straatsburg.

(applaus)

Edmund Wellenstein (voorzitter jury): Dan kom ik bij het vierde thema betreffende het federalisme. Dit thema werd, net als bij het vorige, sterk verlevendigd door input van buiten. Ik wil al degenen die vanuit de zaal een bijdrage hebben geleverd daar hartelijk voor bedanken. Het gaat er echter om wie het beste uit dat debat kwam. Ik wil één overweging van de jury met u delen. Sommigen hadden de taak om van tevoren een kleine inleiding over het thema te houden. Die hadden in zekere zin een voorsprong. Wij hebben ons afgevraagd of die wel op gelijke voet met de anderen mee zouden mogen doen. Het zou echter heel bizar zijn om die mensen uit te sluiten. Wij hebben besloten, die mensen te beoordelen aan de hand van hun deelname later in het debat met de anderen en niet hoofdzakelijk op de kwaliteit van hun inleidende tekst. U zult hieruit begrijpen dat nu iemand een prijs krijgt die in die situatie verkeerde, anders had ik dit verhaal niet hoeven houden. De prijs gaat dus naar Marie Wittevrongel. Ik heb lang en met veel plezier in België gewoond. Daarom is het mij een des te groter plezier om onder de laureaten ook een studente uit Nederlands sprekend België te mogen ontvangen. Het verwarmt mijn hart. Zij mag naar voren komen.

Marie, ik wil je zeggen dat je ons naast je prachtige inleiding -- die zeer geciseleerd, zeer gestructureerd en zeer goed gebracht was -- getroffen hebt doordat je een geweldige band hebt gelegd tussen de burger en de structuren in een federaal stelsel. Je stelde dat een federaal stelsel niet nodig is om de burger te regeren, maar om de burger een kans te geven om op verschillende niveaus deel te nemen aan het maatschappelijk proces. Dat heb je zeer goed verwoord. Wij zijn getroffen door de heel grote beheersing van het onderwerp die je in je interventies hebt getoond. Hartelijk gelukgewenst! Het zal je misschien verbazen, maar je krijgt een geheel verzorgde reis naar Straatsburg.

(applaus)

Edmund Wellenstein (voorzitter jury): Hiermee zijn alle prijzen uitgereikt. Het was mij een vreugde om een bescheiden bijdrage aan deze zeer geslaagde dag te mogen leveren. Dank u wel.

Ben Knapen: Het was een groot genoegen om deze juryvoorzitter weer aan het werk te zien. Heel veel dank voor deze uitstekend verzorgde jurering.

Wij naderen het eind van deze dag. Ik heb het ontzettend leuk gevonden om vandaag de discussie te mogen leiden. Vandaag betekende spreken over Europa niet dat het te ingewikkeld werd en vooral niet dat het te somber werd. Wij sluiten deze dag af met een slotwoord van René van der Linden, actief lid van de Eerste Kamer sinds 1999. Vele jaren daarvoor was hij lid van de Tweede Kamer en was hij lid van het kabinet. Hij is Europeaan van het tweede, het derde en het actuele uur. Hij was in zijn hoedanigheid als voorzitter van de commissie Europese Samenwerkingsorganisaties de drijvende kracht achter deze bijeenkomst. Daarvoor alvast heel veel dank. Ik geef hem graag aan het slot van deze mooie dag het woord.

René van der Linden (voorzitter commissie Europese Samenwerkingsorganisaties): Dames en heren. Een dag als vandaag is als balsem op de ziel voor vele Europeanen. Ik wil alle

studenten uit Vlaanderen en Nederland heel hartelijk bedanken voor hun bijdrage aan deze dag. Het werkt buitengewoon aanstekelijk voor politici om het engagement, de dynamiek, het idealisme en de betrokkenheid te zien die tijdens de debatten naar voren kwam. Voor mij is Europa altijd een combinatie van hart en verstand. Een samenleving zonder idealen is een arme samenleving.

De idealen van vandaag zijn heel vaak de werkelijkheid van morgen. De meeste van de deelnemers van vandaag zijn geboren vlak voor of vlak na de val van de Berlijnse muur. Ik kan u verzekeren: dat was een moment waar niemand op gerekend had. Velen hadden erop gehoopt, maar niemand in de politiek en daarbuiten had verwacht dat dat moment zo snel zou aanbreken, ook niet in Duitsland. Dat is nog geen twintig jaar geleden. Als wij nu twintig jaar verder willen kijken, weet ik zeker dat niemand die toekomst kan voorspellen. De discussie over wat nodig is, werd vandaag heel goed gevoerd. In ieder geval geldt voor deze deelnemers wat oud-premier Eyskens stelde, namelijk dat de politiek minder aan demagogie moet doen en meer aan pedagogie. Ook hebben zij bewezen dat de stelling dat Europa onderdeel moet uitmaken van het onderwijs voor hen niet meer nodig is, want zij hebben laten zien dat die stelling al met "ja" beantwoord kan worden. Dat geeft veel voldoening.

De commissie Europese Zaken van de Eerste Kamer heeft dit initiatief genomen. Namens de leden van deze commissie wil ik u dank zeggen. Wij hebben dit initiatief genomen omdat wij dit als een opdracht aan onszelf zagen. Ook in het verleden hebben wij dergelijke initiatieven genomen met hoorzittingen, met het vragen van commentaren op stukken van de Europese Commissie, met name op de jaarprogramma's van de Europese Commissie. Wij doen dat in debatten met commissarissen van de Europese Commissie, met de samenleving en met vertegenwoordigers uit het middenveld, de zogenaamde "civil society". Wij doen dat op zodanige wijze dat wij vaak met één woordvoerder namens de Eerste Kamer kunnen spreken. Wij doen dat omdat het ons pijn doet dat er in Nederland zo over Europa gezwegen wordt. Nederland heeft altijd een zeer vooraanstaande rol in het Europese eenwordingsproces gespeeld. Het heeft de afgelopen jaren te zeer ontbroken aan de politieke wil en de overtuigingskracht om Europa over het voetlicht te brengen. Wie geen overtuiging heeft, kan niet overtuigen. Ik denk dat het heel belangrijk is dat wij ervoor zorgdragen dat wij ook in de komende periode opnieuw dat debat over Europa gaan voeren. Vandaag was ook één van de opdrachten om de stilte over Europa te doorbreken. Wie "nee" zegt tegen het Europees grondwettelijk verdrag is aan de rest van Europa verplicht om aan te geven wat er dan wel moet gebeuren. Het kan niet zo zijn dat de achttien zich vooral moeten voegen naar de twee en dat de twee nauwelijks inspanning leveren om aan te geven wat er dan wel moet gebeuren. Een geheel nieuw verdrag is wat mij betreft een non-starter. Wel zie ik een aangepast verdrag, en misschien een op een aantal onderdelen stevig aangepast verdrag. Wij hebben de essentie van het Europees grondwettelijk verdrag absoluut nodig om resultaten te bereiken op de terreinen die ook vandaag aan de orde zijn geweest. Als wij denken dat wij met een geheel nieuw verdrag kunnen komen, kan ik iedereen verzekeren dat er een doos van Pandora wordt geopend die ons geen resultaten brengt. Wij moeten wel weten dat het zeer urgent is dat er een grondwettelijk verdrag komt. In 2009 worden er verkiezingen gehouden voor het Europese Parlement. Dan kunnen wij niet naar de burgers toe met een verlamd, besluiteloos Europa dat geen antwoorden heeft op de vragen van vandaag. Juist wij in Nederland, ook de politiek, zijn het aan ons verleden verplicht om dat engagement opnieuw te tonen.

Europa is meer dan de Europese Unie, zoals Erik Jurgens zei. Ik wil dat als voorzitter van de Parlementaire Assemblee van de Raad van Europa onderschrijven. In 1989 zeiden wij: geen nieuwe scheidslijnen. Hier is nauwelijks aan de orde geweest hoe onze relatie met de andere landen inhoud moet krijgen. Wat mij betreft moet het leidend Europees beginsel blijven: no new dividing lines in Europe.

Dan kom ik bij onze relatie met Rusland. Ik weet dat Rusland nog een heel lange weg te gaan heeft. Ik ben het er niet mee eens dat Europa een optelsom is van belangen van nationale lidstaten. Dat is geen basis voor samenwerking in de toekomst. Zo zal de samenwerking met Rusland niet gebaseerd kunnen zijn uitsluitend op de energieparagraaf. Ook de Parlementaire Assemblee van de Raad van Europa getuigt daarvan, waar Rusland

voor de eerste keer in de Russische geschiedenis voorzitter is geweest van een internationale democratische Europese organisatie. Voor mij is duidelijk dat de politiek die de Europese Unie in de afgelopen jaren heeft gevoerd, er niet toe leidt dat wij een echt partnerschap met Rusland krijgen. Ik zou u willen aanbevelen om het artikel te lezen van Sampiemon in NRC dat erover gaat zaken ook eens door de bril van Poetin te bekijken. Ik sta hier niet om Poetin te verdedigen, maar het was wel een uitstekend artikel. Ik vind dat wat dat betreft de relatie met de Verenigde Staten opnieuw in discussie zou moeten komen. Het kan niet zo zijn dat de belangen van Europa in een partnership met Rusland vooral bepaald worden door een Amerikaanse politiek die ertoe leidt dat er eerder sprake is van confrontatie dan van reconcilliation. De nieuwe Europese Unie, met name de Midden- en Centraal-Europese landen, zouden een voorbeeld kunnen nemen aan wat er gebeurd is na de Tweede Wereldoorlog. Een aantal grote staatslieden zei toen: op de puinhopen van de Tweede Wereldoorlog bouwen wij een nieuwe constructie die als slogan heeft "Nooit meer oorlog!". Ik zie in Centraal-Europa te veel dat men iedere gelegenheid benut om de pijn van het communistische verleden opnieuw inhoud te geven door vooral ten opzichte van Rusland maatregelen te nemen die kunnen leiden tot nieuwe spanningen. Een nieuw raketprotectieschild in twee landen leidt niet tot een ontspanning maar tot nieuwe spanningen.

Ik wil onderstrepen dat in het Europese beleid de interculturele en interreligieuze dialoog een centrale rol vervult. Wij vormen een multiculturele samenleving. Europa moet, in de Europese Unie maar ook in de Raad van Europa, in staat geacht worden om bruggen te bouwen tussen culturen. Wij hebben de structuren in een Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens, ook door de instituties die daaraan verbonden zijn. Het Hof van Straatsburg kan daartoe de waarborgen geven.

Mag ik tot slot op het podium uitnodigen Hester Menninga, Paul Breitbarth en Oscar Delnooz. Ik vraag hen op het podium, want zonder dit fantastische team hadden wij deze bijeenkomst niet kunnen organiseren. Zij hebben heel hard gewerkt om dit voor elkaar te krijgen. Ik vraag de aanwezigen om een heel hartelijk applaus, want waardering is het belangrijkste wat mensen kunnen krijgen. Die waardering verdienen zij dik.

(applaus)

René van der Linden (voorzitter commissie Europese Samenwerkingsorganisaties): De voorzitter van de Eerste Kamer heeft al gewezen op onze website www.europapoort.nl. Dit wordt gedaan door een paar mensen in de Eerste Kamer en het wordt als voorbeeld gesteld bij andere parlementen in Europa. Ik adviseer u, volg deze website. Dan blijft u op de hoogte van wat er in Nederland en Europa gebeurt.

Voorts wil ik de voorzitter van de Eerste Kamer hartelijk danken. Wij hadden het initiatief om het te organiseren, maar zij heeft daar de grootsheid aan gegeven van deze zaal. Zij heeft haar volle support gegeven. Dat onderstreept hoezeer de Eerste Kamer Europa op haar politieke agenda plaatst en zal blijven plaatsen.

(applaus)

René van der Linden (voorzitter commissie Europese Samenwerkingsorganisaties): Ik hoef niet te zeggen dat de substantiële financiële bijdrage van het ministerie van Buitenlandse Zaken buitengewoon gewaardeerd is. Iedereen kan zien dat die bijdrage zeer wel besteed is. Hartelijk dank aan het ministerie van Buitenlandse Zaken. Ook dank aan de moderator van vandaag: Ben Knapen. Hij was de unanieme keuze van de commissie voor Europese Samenwerkingsorganisaties, maar toen hadden wij een probleem. Ben zou niet in Nederland zijn. Hij zou namelijk voor een bepaalde periode voor de NRC in Indonesië verblijven. Maar hij vond het zo belangrijk om hier te zijn, dat hij die reis heeft verzet. Ben, zeer veel dank! Je hebt het op een briljante wijze gedaan. Het is niet de eerste keer dat je iets doet voor de Eerste Kamer. Wij hopen weer een beroep op je te kunnen doen als wij de volgende activiteit

organiseren. Wij zijn namelijk van plan om de Kamer voor te stellen om hier een vervolg aan te geven.

(applaus)

René van der Linden (voorzitter commissie Europese Samenwerkingsorganisaties): Tot slot wil ik mijn grote vriend Edmund Wellenstein dank zeggen. Hij is in leeftijd gevorderd, maar in geest, zoals altijd, even sprankelend. Ook voor hem vraag ik een daverend applaus, want hij is goud waard. Hij heeft zich zeer verdienstelijk gemaakt voor de Europese samenleving in zijn zeer lange carrière binnen de Europese Commissie en daarna in Nederland in het advieswerk. Ik hoop dat er in de toekomst veel Wellensteinen in deze zaal zullen zitten.

(applaus)

René van der Linden (voorzitter commissie Europese Samenwerkingsorganisaties): Dames en heren. Dit model bleek uitstekend te werken. Elmar Brok, lid van het Europees Parlement, die hier vandaag aanwezig was, vroeg ons of wij hem het draaiboek van vandaag willen opsturen omdat hij van plan is een dergelijke dag in Duitsland te organiseren. Ik wil de aanwezigen voorhouden: probeer dit model eens op uw universiteit uit en nodig dan leden van de Eerste Kamer, Tweede Kamer of Europarlementariërs uit om daar een bijdrage aan te leveren. Dan krijgt deze dag de olievlekwerking die zo hard nodig is. Ik dank alle aanwezigen hartelijk en wens iedereen wel thuis.

(applaus)

Sluiting: 17.30 uur